GRENSOVERSCHRIJDERS

De beeldvorming van bi-culturele relaties in Nederlandse dagbladen

Marleen Kamminga
november 1993

VOORWOORD

Dit onderzoek naar de beeldvorming van bi-culturele relaties in Nederlandse landelijke dagbladen gebeurde in opdracht van de stichting Lawine, een organisatie van Nederlandse vrouwen met buitenlandse partners. Betty de Hart en Inez Schade van Lawine benaderden de Wetenschapswinkel van de Universiteit van Amsterdam met het verzoek om een media-onderzoek te laten doen naar de beeldvorming van bi-culturele relaties. Via de bemiddeling van drs. Barbara van Mierlo van de Wetenschapswinkel is dit onderzoek aan mij toegewezen.

Het onderzoek werd door mij uitgevoerd in het kader van het afstuderen aan de Letterenfaculteit van de Rijksuniversiteit Utrecht, bij de afdeling Taalbeheersing/Communicatiekunde. De scriptie werd begeleid door Tom Koole (eerste begeleider) van de afdeling Taalbeheersing en door Rosemarie Buikema (tweede begeleider) van de vakgroep Vrouwenstudies Letteren. Ik heb voor dit onderwerp gekozen omdat ik vond dat het goed aansloot bij de wijze waarop ik mijn studieprogramma bij Algemene Letteren heb ingevuld. Omdat ik mijn programma, naast de specialisatie Communicatiekunde, heb ingevuld met cursussen van vrouwenstudies (gender, taal en ideologie) en sociolinguistiek (interculturele communicatie, beeldvorming) sprak het onderwerp me erg aan.

Gedurende het onderzoek vond er regelmatig overleg plaats tussen alle betrokkenen: ik wil bij deze Rosemarie Buikema, Betty de Hart, Tom Koole en Barbara van Mierlo hartelijk danken voor hun kritische commentaren en waardevolle tips. Verder mogen de volgende personen op deze plaats ook niet ontbreken vanwege hun praktische steun (niet in het minst met betrekking tot computers) gedurende de maanden waarin ik aan dit onderzoek heb gewerkt: Joke van Gemerde, Johanna, Dirk en Jet Kamminga en Els Posthumus (ook voor haar inspirerende commentaren). Hun materiële, morele en praktische steun was onmisbaar en zonder hen was het aantal maanden ongetwijfeld nog veel meer uitgedijd.

Amsterdam, 1-6-1993 Marleen Kamminga

VOORWOORD

Dit onderzoek naar de beeldvorming van bi-culturele relaties in Nederlandse landelijke dagbladen gebeurde in opdracht van de stichting Lawine, een organisatie van Nederlandse vrouwen met buitenlandse partners. Betty de Hart en Inez Schade van Lawine benaderden de Wetenschapswinkel van de Universiteit van Amsterdam met het verzoek om een media-onderzoek te laten doen naar de beeldvorming van bi-culturele relaties. Via de bemiddeling van drs. Barbara van Mierlo van de Wetenschapswinkel is dit onderzoek aan mij toegewezen.

Het onderzoek werd door mij uitgevoerd in het kader van het afstuderen aan de Letterenfaculteit van de Rijksuniversiteit Utrecht, bij de afdeling Taalbeheersing/Communicatiekunde. De scriptie werd begeleid door Tom Koole (eerste begeleider) van de afdeling Taalbeheersing en door Rosemarie Buikema (tweede begeleider) van de vakgroep Vrouwenstudies Letteren. Ik heb voor dit onderwerp gekozen omdat ik vond dat het goed aansloot bij de wijze waarop ik mijn studieprogramma bij Algemene Letteren heb ingevuld. Omdat ik mijn programma, naast de specialisatie Communicatiekunde, heb ingevuld met cursussen van vrouwenstudies (gender, taal en ideologie) en sociolinguistiek (interculturele communicatie, beeldvorming) sprak het onderwerp me erg aan.

Gedurende het onderzoek vond er regelmatig overleg plaats tussen alle betrokkenen: ik wil bij deze Rosemarie Buikema, Betty de Hart, Tom Koole en Barbara van Mierlo hartelijk danken voor hun kritische commentaren en waardevolle tips. Verder mogen de volgende personen op deze plaats ook niet ontbreken vanwege hun praktische steun (niet in het minst met betrekking tot computers) gedurende de maanden waarin ik aan dit onderzoek heb gewerkt: Joke van Gemerde, Johanna, Dirk en Jet Kamminga en Els Posthumus (ook voor haar inspirerende commentaren). Hun materiële, morele en praktische steun was onmisbaar en zonder hen was het aantal maanden ongetwijfeld nog veel meer uitgedijd.

Amsterdam, 1-6-1993 Marleen Kamminga

Samenvatting van het verslag

1. BI-CULTURELE RELATIES EN DE MEDIA

Veel is er de afgelopen jaren gezegd en geschreven over Nederland als **multiculturele samenleving**. Echter, hoe uiteenlopend de onderwerpen ook waren, het feit dat mensen uit verschillende culturele groepen relaties en huwelijken met elkaar aangaan was een nauwelijks besproken thema - in de media nauwelijks, in wetenschappelijk onderzoek al helemaal niet. Toch neemt het aantal gemengde relaties toe.

De spaarzame keren dat de bi-culturele relatie in het nieuws verschijnt is het altijd in een **negatieve context**. Verreweg de meeste berichten waarin deze relaties aan de orde komen, houden verband met de verblijfsvergunning. Veel berichten gaan over schijnhuwelijken. Daarnaast heeft nog een niet onaanzienlijk deel als thema 'kinderontvoering'.

Natuurlijk valt de negatieve context waarin gemengde relaties in het nieuws komen, te herleiden tot journalistieke principes. 'Goed nieuws' heeft zelden nieuwswaarde. Toch valt er meer over te zeggen. De problematische beeldvorming riep bij mij vragen op: wat is het verschil met 'ongemengde' relaties, welke vanzelfsprekendheden of ongeschreven regels worden er door bi-culturele relaties doorbroken? Ik heb getracht antwoorden op deze vragen te vinden door te analyseren hoe de bi-culturele relatie als **probleem** werd gedefinieerd in teksten.

Het doel van een discourse-analytisch onderzoek als dit, is het expliciet maken van achterliggende en als 'vanzelfsprekend' ervaren ideeën, zodat deze onderwerp van discussie kunnen worden.

Dit onderzoek naar de beeldvorming van bi-culturele relaties in de media is een van de eerste onderzoeken met bi-culturele relaties als onderwerp. Ik hoop dat de bevindingen tot vragen en aandachtspunten voor verder onderzoek leiden.

2. METHODE

In dit onderzoek is **taalgebruik** geanalyseerd, en wel het taalgebruik in teksten waarin de bi-culturele relatie als onderwerp voorkwam. Via een discourse-analyse zijn kranteberichten onderzocht. Het belangrijkste methodische uitgangspunt daarbij is, dat de wijze waarop over een bepaald onderwerp wordt geschreven (of gesproken), niet toevallig is: aan het taalgebruik ligt een **systematiek** ten grondslag. Die systematiek is te achterhalen, door middel van analyseren van talige middelen. De systematiek in het taalgebruik werpt licht op de ideologieën, op de **visies op menselijke en maatschappelijke verhoudingen** die aan een tekst of verzameling teksten ten grondslag liggen.

Het gaat daarbij veelal om zaken die niet letterlijk worden uitgedrukt, om zaken die als vanzelfsprekend worden beschouwd, waarover men zich geen vragen meer stelt. Die zaken heb ik getracht via een discourse analyse te achterhalen. Dat leverde een beeld op van **wat in de berichtgeving als het problematische van bi-culturele relaties wordt gezien**.

In het onderzoek waren 6 Nederlandse dagbladen betrokken: Telegraaf, Volkskrant, NRC, AD, Trouw en Parool. Via een **steekproef** werden 110 exemplaren

geselecteerd uit de periode van oktober 1991 t/m februari 1992. De steekproef leverde 25 artikelen op die betrekking hadden op bi-culturele relaties. Naast deze verzameling artikelen over bi-culturele relaties is ook de **berichtgeving over etnische minderheden** uit de onderzoeksperiode geanalyseerd, om te kijken door welke retoriek de berichtgeving over interetnische relaties in het algemeen gekenmerkt wordt en welke vergelijkingen er te trekken zijn met de berichtgeving over bi-culturele relaties. Hiervoor is vooral berichtgeving over het minderhedenbeleid en de discussies over dit beleid gebruikt.

Onderzoeksvraag
Op grond van bevindingen van Lawine, en op grond van door mij bestudeerde literatuur, verwachtte ik dat twee zaken een belangrijke rol zouden spelen in de beeldvorming. Ten eerste verwachtte ik dat **ideologieën over de verhouding tussen autochtonen en allochtonen** terug te vinden zouden zijn in de berichtgeving over bi-culturele relaties. Deze verwachting was o.m. gebaseerd op werk van Blommaert en Verschueren (1992), die onderzoek hebben gedaan naar berichtgeving over migranten in België. Op grond van hun bevindingen concludeerden ze dat er een wijdverbreide ideologie bestaat waarin de gemengde samenleving als bron voor problemen en conflicten wordt gezien: verschillen worden daarin per definitioe als bron voor problemen aangemerkt. Ten tweede verwachtte ik dat **ideologieën over man-vrouw-verhoudingen** een rol zouden spelen. Deze verwachting is gebaseerd op ideeën van Gayle Rubin, zoals zij die uiteenzet in het artikel "De handel in vrouwen", waarin gender en sekseverhoudingen bestudeerd worden door het analyseren van de wijze waarop het huwelijk (of algemener: de relatie tussen man en vrouw) georganiseerd wordt in een samenleving.

3. RESULTATEN

3.1 De probleemdefinitie

Een belangrijk onderdeel in het onderzoek was het analyseren van de wijze waarop het onderzoeksobject, de bi-culturele relatie, als probleem werd afgebeeld. Zoals al eerder opgemerkt, hadden alle teksten als gegeven dat de bi-culturele relatie problematisch was. Het eerste wat opviel in de 'probleemdefinitie', was dat het in vrijwel alle teksten bleek te gaan over relaties tussen **Nederlandse vrouwen en buitenlandse mannen**. In alle thema's, dus zowel in teksten over het gemengde huwelijk als in teksten over schijnhuwelijken en over kinderontvoering, werd de bi-culturele relatie als 'probleem' zo omschreven. Het omgekeerde (relaties tussen Nederlandse mannen en buitenlandse vrouwen) kwam niet of nauwelijks aan de orde. Gemengde relaties waarin geen van beide partners Nederlands zijn, of de partners van gelijke sekse, bleven geheel buiten beschouwing. Bovendien ging het overal om het gemengde **huwelijk**. Dit kwam voornamelijk omdat de bi-culturele relatie als nieuwsonderwerp in de meeste teksten in verband stond met de verblijfsvergunning.

Vanuit de gevonden probleemdefinitie heb ik verklaringen gezocht. Ik heb gekeken welk beeld er van de Nederlandse vrouw, en welk beeld er van de buiten-

landse man tot stand kwam. Uit dit man- en vrouwbeeld vielen ideologieën te reconstrueren over machtsrelaties tussen mannen en vrouwen, en tussen autochtonen (ofwel de 'in-group') en allochtonen (ofwel de 'out-group').

3.2 Het beeld van de Nederlandse vrouw

Twee zaken vielen op in het beeld van de Nederlandse vrouw. In de eerste plaats viel op dat aan de Nederlandse vrouw als partner in een gemengde relatie geen macht werd toegeschreven. In de tweede plaats viel op dat er sprake was van een tegenstrijdigheid in het beeld: enerzijds werd de Nederlandse vrouw afgebeeld als onafhankelijk en handelingsbekwaam, anderzijds als onvrij en handelingsonbekwaam. Deze twee punten zal ik hieronder verder uitwerken.

Geen machtspositie voor de Nederlandse vrouw als partner
Uit de analyse van teksten over het schijnhuwelijk kwam naar voren dat de Nederlandse vrouw, in tegenstelling tot de Nederlandse man, geen machtspositie had. Ook uit de teksten over het gemengde huwelijk en over kinderontvoering kwam naar voren dat het huwelijk met een buitenlander voor de Nederlandse vrouw gevaren met zich meebracht. Stond zij in teksten over het schijnhuwelijk machteloos tegenover fysiek geweld, hier stond zij machteloos tegenover de cultuur van haar partner. Haar 'eigenheid', dat wat haar als westerse vrouw kenmerkt volgens de teksten, komt in de beeldvorming in gevaar door het gemengde huwelijk.

Het beeld van de vrije vrouw versus het beeld van de ondergeschikte vrouw
Uit teksten die betrekking hadden op het minderhedenbeleid kwam een beeld naar voren van de Nederlandse cultuur als een cultuur waarin gelijkheid tussen de seksen heerst. In de berichtgeving over bi-culturele relaties overheerst echter een ander beeld. Hier blijkt de Nederlandse vrouw niet zo zelfstandig en onafhankelijk te worden afgebeeld als verwacht mag worden op basis van het zelfbeeld van 'gelijkheid tussen de seksen'. De Nederlandse vrouw als partner in het gemengde huwelijk wordt afgebeeld als onervaren, onwetend en onkritisch. Zij dient beschermd, voorgelicht en gewaarschuwd te worden. Bovendien kan zij haar handelingsvrijheid kwijtraken in het gemengde huwelijk.

Er is dus sprake van een tegenstrijdigheid in het vrouwbeeld: enerzijds worden vrouwelijke genderwaarden gereproduceerd in een traditioneel vrouwbeeld, anderzijds komen feministische waarden tot uiting in het beeld van de handelingsbekwame, vrije vrouw. Het is echter de vrouw die een buitenlander trouwt die overgaat van het beeld van de rationele, handelingsbekwame vrouw naar het beeld van de irrationele, handelingsonbekwame vrouw. Haar overgang van de 'in-group' (autochtonen) naar de 'out-group' (allochtonen) door middel van een huwelijk brengt deze gedaanteverwisseling met zich mee.

Daarmee is een antwoord gevonden op de vraag die ik al eerder aan de orde stelde: waarin wijkt deze relatie af van 'ongemengde' relaties, welke verwachtingspatronen worden er doorbroken? Wat in het gemengde huwelijk tussen een Nederlandse vrouw en een buitenlandse man wellicht anders is, is het feit dat hij door haar te huwen een bepaalde positie of status verkrijgt. Dit kan verklaren waarom het huwelijk tussen een Nederlandse man en een buitenlandse vrouw niet binnen de probleemdefinitie bleek te vallen. Blijkbaar valt de richting van de statustoekenning

(de vrouw krijgt een bepaalde status via haar man en niet andersom) in een huwelijk tussen een Nederlandse man en een buitenlandse vrouw niet buiten de verwachtingspatronen. De buitenlandse man daarentegen kan via het huwelijk met een autochtone vrouw een verblijfsvergunning krijgen en verwerft daarmee tenminste voor een deel de rechten van een in-group lid. Het is deze omgekeerde machtssituatie die bijdraagt aan de problematische beeldvorming.

In de ideologische voorstelling van de bi-culturele relatie wordt de richting van de statustoekenning omgedraaid doordat de machtspositie van de Nederlandse vrouw daarin onzichtbaar is. Zij is niet in staat om haar buitenlandse partner de status van in-group lid te verlenen. De overgang van de buitenlandse man tot de in-group bestaat in deze voorstelling dus niet; het is de Nederlandse vrouw die haar eigenheid verliest waardoor haar lidmaatschap van de in-group onzeker is geworden. Door haar man 'daalt' haar status. Het is via haar man dat de vrouw in de teksten betekenissen krijgt toegeschreven; betekenissen die op hun beurt weer geconstrueerd worden in termen van de culturele groep.

3.3 Het beeld van de buitenlandse man

Zowel in teksten over het migrantenbeleid als in teksten over bi-culturele relaties werd de **culturele achtergrond als oorzaak van problemen** aangewezen. In de teksten over het migrantenbeleid werd 'cultuur' en 'culturele identiteit' aangewezen als verklaring voor problemen als werkeloosheid, in de teksten over bi-culturele relaties ging het om het verklaren van het stuklopen van huwelijken en de gevolgen voor kinderen (met name kinderontvoering). 'Cultuur' werd hierbij ingevuld als iets wat het gedrag van het individu bepaalt en wat vaststaat en niet vanzelf veranderd.

Naast het begrip 'cultuur' speelde het begrip 'integratie' een belangrijke rol in de berichtgeving. Het begrip **'integratie'** is een term waarvan de betekenis niet of nauwelijks wordt toegelicht in de media. Impliciet blijkt deze term echter de betekenis te krijgen van een noodzakelijk aanpassing van de out-group aan de in-group. In de teksten over het migrantenbeleid bleek een voorstelling te overheersen waarin de cultuur van buitenlanders volwaardige deelname aan de samenleving in de weg zou staan. Ze zouden zich dus op een of andere -niet nader omschreven- wijze moeten veranderen. **Welke rol zou deze voorstelling spelen in de beeldvorming van bi-culturele relaties?**

In de teksten over bi-culturele relaties is het de Nederlandse vrouw die gewaarschuwd wordt dat zij iets te verliezen heeft (haar handelingsvrijheid bijvoorbeeld) in het gemengde huwelijk. Hier is dus iets anders voorondersteld dan in het begrip 'integratie'. Blijkbaar is hier niet voorondersteld dat het aanpassingsproces eenzijdig van de kant van de buitenlanders geschiedt zoals het concept 'integratie' impliceert, dat out-group leden zich aanpassen aan de dominante groep.

Hieruit moet geconcludeerd worden dat in het beeld van bi-culturele relaties **de voorstelling van de man als degene met de machtspositie domineert**; dit kan verklaren waarom juist de relatie tussen een Nederlandse vrouw en een buitenlandse man als problematisch wordt aangemerkt.

3.4 De autochtone vrouw als grensoverschrijder

In de beeldvorming van bi-culturele relaties spelen twee ideologieën over machtsverhoudingen mee. De voorstelling van machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen doorkruist de voorstelling van machtsverhoudingen tussen in- en outgroup in dit beeld.

Het ideologische concept 'integratie' impliceert een eenzijdige aanpassing van de out-group aan de in-group. Dit concept staat tegenover het beeld van de gemengde relatie tussen de autochtone vrouw en de allochtone man: hierin komen tegengestelde verwachtingen tot uiting. De out-group man kan niet via de in-group vrouw tot in-group lid worden; de autochtone vrouw blijkt juist de waarden die met de in-group geassocieerd worden te verliezen als zij een gemengde relatie aangaat. Haar rationaliteit en handelingsvrijheid komen in gevaar en zij dreigt daarmee haar identiteit als in-group lid te verliezen.

Daarnaast wordt de identiteit van de buitenlandse man bepaald door een beeld van 'cultuur' als iets wat onveranderlijk en statisch is: dit beeld sluit de mogelijkheid uit dat de man zich aan de vrouw aanpast. De gemengde relatie tussen een autochtone man en een allochtone vrouw is geen item in de berichtgeving. De 'grensoverschrijdende' man die via zijn vrouw tot de out-group gaat horen, bijvoorbeeld door zich te bekeren tot de islam, is kennelijk ondenkbaar in het discours. De overgang van de allochtone vrouw tot de in-group via het huwelijk met een autochtone man is daarentegen waarschijlijk wel een probleemloze, deze relatie komt immers niet als 'probleem' aan de orde in de berichtgeving. Dit zou stroken met de gevonden voorstellingen van machtsverhoudingen: als buitenlandse wordt van haar verwacht dat zij zich 'aanpast' aan de in-group en als vrouw kan zij via haar man het lidmaatschap van een in-group verwerven.

Willy Jansen (1987) concludeert in haar artikel "De vele gezichten van de genus" dat voor het analyseren van ideologieën over mannelijkheid en vrouwelijkheid, het bestuderen van wat zij benoemd als 'grensoverschrijders' een goede ingang is. Onder 'grensoverschrijders' verstaat zij individuën wiens gedrag sterk afwijkt van de voor hun sekse geldende genderwaarden. Ik wil hierop aansluiten. Ik meen dat de autochtone vrouw in meerdere opzichten als 'grensoverschijder' kan worden beschouwd. Niet allen huwt zij iemand buiten de grenzen van dat wat als de 'in-group' beschreven wordt, door deze verbinding wordt tevens haar status als lid van de in-group onzeker. Het moge duidelijk zijn dat de Nederlandse vrouw in de beeldvorming van bi-culturele relaties een prijs betaalt voor haar huwelijk met een buitenlandse man. Ze verliest status en handelingsruimte, waardoor niet meer duidelijk is tot welke groep zij behoort.

DEEL I

1. PROBLEEMSTELLING

1.1 Abstract & leeswijzer

Dit is het verslag van een onderzoek naar de beeldvorming van bi-culturele relaties in berichten uit Nederlandse landelijke dagbladen. Hiervoor zijn, door middel van een steekproef, teksten geselecteerd uit de periode van oktober 1991 t/m februari 1992. Via een discourse-analyse zal bekeken worden wat de kenmerken zijn van deze beeldvorming. Vervolgens zal onderzocht worden welke ideologische voorstellingen met betrekking tot de sekseverhoudingen en welke ideologische voorstellingen met betrekking tot de verhouding tussen autochtonen en allochtonen hieruit te reconstrueren zijn.

Het eerste deel (hoofdstuk 2, 3 en 4) behandelt de onderzoeksresultaten en de interpretatie. In hoofdstuk 2 worden analyseresulaten per onderwerp besproken. Eerst wordt geschetst hoe de berichtgeving over etnische minderheden in de onderzoeksperiode was, vervolgens komen de teksten die betrekking hebben op bi-culturele relaties aan de orde gerangschikt per onderwerp. Elk onderwerp wordt aan de hand van een uitgewerkte analyse van één tekst ingeleid, waarna de overige resultaten van de analyses van de teksten met hetzelfde onderwerp samengevat worden weergegeven. In hoofdstuk 3 komen de conclusies aan de orde. Hierin wordt beschreven welke man- en vrouwbeelden er uit de teksten naar voren komen en hoe deze beelden machtsrelaties reproduceren tussen de seksen en tussen in- en out-group. In hoofdstuk 4 worden enkele discussiepunten besproken en wordt er gepleit voor vervolgonderzoek.

Het tweede deel is het theoretische deel. In hoofdstuk 5 wordt het corpus en de wijze waarop deze tot stand kwam beschreven. In hoofdstuk 6 zal, na enkele opmeringen over het theoretisch kader, de discourse-analytische methode uiteengezet worden. De methode wordt geïllustreerd aan de hand van een volledig uitgewerkte analyse van een tekst die (in tegenstelling tot de meeste teksten uit het onderzoekscorpus) als hoofdonderwerp bi-culturele relaties heeft. Ook lezers die niet thuis zijn in discourse-analyse kunnen aan de hand van deze illustratie een indruk krijgen van de gebruikte analysemethode en de gebruikte begrippen.

In de bijlagen is (een deel van) het tekstencorpus opgenomen. Commentaren van Lawine op dit onderzoek zijn te vinden in de bij dit onderzoek behorende brochure getiteld "Bi-culturele relaties en vrouwenmacht; cultuur als alibi?". Voorin kunt u een samenvatting van het gehele verslag vinden.

1.2 Inleiding

In 1988 richtte een aantal Nederlands vrouwen de stichting Lawine op. Vanuit hun ervaringen als partners van niet-Nederlandse mannen hadden ze geconstateerd dat er een negatief en eenzijdig beeld bestaat van bi-culturele relaties in onze samenleving. Ook al wordt misschien steeds meer erkend dat de Nederlandse samenleving een multi-culturele is geworden, de consequenties ervan - zoals een toename van het aantal bi-culturele relaties - worden nog onvoldoende geaccepteerd, zo constateren de vrouwen van Lawine.

Lawine is een zelforganisatie met als taak het bieden van "hulp tot zelfhulp", dat wil zeggen het scheppen van voorwaarden voor en het organiseren van mogelijkheden tot zelfhulp voor betrokkenen. Zelfhulp gaat uit van het vermogen van mensen om zelf vorm te geven aan hun leven. Bij zelfhulp tracht men samen met anderen in dezelfde situatie de gemeenschappelijk ervaren problematiek aan te pakken [1].

Lawine hanteert als uitgangspunt dat bi-culturele relaties een normaal verschijnsel zijn in een multi-culturele samenleving. Ze pleit daarom voor een positieve waardering en maatschappelijke acceptatie. Dit tracht zij onder meer te verwezenlijken door een publiciteitsvoering waarin aandacht wordt gevraagd voor het bestaan en de problematiek van deze relaties. Lawine wil de belangen van partners in bi-culturele relaties op de maatschappelijke 'agenda' krijgen.

Het negatieve beeld van bi-culturele relaties komt volgens Lawine ook tot uiting in de berichtgeving in de media. Leek het gedurende lange tijd alsof deze relaties voor de media niet bestonden, sinds enige jaren lijkt daarin verandering te zijn gekomen [2]. Bi-culturele relaties worden in het nieuws echter steeds geproblematiseerd. Ze komen in het nieuws in zoverre ze tot problemen leiden: de meeste berichten gaan over schijnhuwelijken, kinderontvoering en scheidingsproblemen.

Dit onderzoek heeft als doel het problematische beeld dat uit de berichtgeving naar voren komt, aan een kwalitatieve analyse te onderwerpen om beter zicht te krijgen op de wijze waarop de bi-culturele relatie als 'probleem' gestalte krijgt in de media. Op deze wijze kan geïnventariseerd worden welke ideologische elementen een rol spelen in de beeldvorming. Daarbij wordt er vanuit gegaan dat de wijze waarop over bepaalde groepen mensen en/of fenomenen wordt geschreven, de aan die wijze van schrijven ten grondslag liggende ideologieën kunnen worden afgeleid. Door middel van een discourse-analyse kan geïnventariseerd worden door welke ideologieën de beeldvorming van bi-culturele relaties wordt gestructureerd. Dit is van belang omdat er nog nauwelijks literatuur voorhanden is over dit onderwerp. De bi-culturele relatie is blijkbaar nog geen onderwerp van onderzoek geweest. De resultaten van dit onderzoek zouden als uitgangspunt kunnen dienen voor verder onderzoek met betrekking tot bi-culturele relaties.

De beeldvorming wordt onderzocht door middel van een discourse-analyse van artikelen uit Nederlandse dagbladen uit 1991 en 1992. Het gaat om een verzameling van 25 artikelen met uiteenlopende onderwerpen, die via een steekproef tot stand is gekomen. De analyse moet, door te achterhalen welke systematiek in het taalgebruik is aan te wijzen, aan het licht brengen welke elementen van belang zijn in de beeldvorming en hoe deze elementen zich onderling verhouden. Voorondersteld is dat ideologische voorstellingen van de sekseverhoudingen en van de verhoudingen tussen autochtonen en allochtonen hierin meespelen. Vervolgens zal getracht worden deze systematiek te interpreteren, waarbij de nadruk ligt op het interpreteren van de rol die ideologieën over de sekseverhoudingen hierin spelen.

1.3 De beeldvorming van bi-culturele relaties in de media

In 1991 kwamen bi-culturele relaties regelmatig in het nieuws in de berichtgeving rond schijnhuwelijken, kinderontvoering en in een aantal berichten over gevolgen van de Golfoorlog voor (het samenleven van) diverse bevolkingsgroepen in Nederland.

Uit deze verscheidenheid aan onderwerpen mag blijken dat het onderzoeksobject zich bevindt op een kruispunt van actuele politieke en sociale thema's. Zo raakt het aan discussies over maatschappelijke veranderingen die voortkomen uit immigratie en veranderingen in man-vrouwverhoudingen en hoe deze hun weerslag moeten vinden in huwelijkswetgeving, sociale zekerheidsstelsels etc., maar ook aan discussies over hoe de multi-culturele samenleving gestalte moet krijgen. Het is te verwachten dat een en ander meespeelt in de beeldvorming en de ideologieën die deze beeldvorming gestalte geven.

In dit onderzoek is de bi-culturele relatie gedefinieerd als de relatie tussen een Nederlander en een buitenlander en als de relatie tussen een man en een vrouw: in de onderzochte mediateksten wordt, zo zal blijken, dezelfde definitie gehanteerd. Relaties tussen twee buitenlanders van verschillende herkomst of tussen twee personen van hetzelfde geslacht maken geen deel uit van het onderzochte discourse. Voorts gebruik ik in dit onderzoek de termen 'bi-culturele relatie' en 'gemengde relatie' door elkaar. Hiervoor heb ik gekozen omdat ik meen dat er geen 'neutrale' of waardevrije term kan zijn om het onderzoeksobject mee aan te duiden. Zoals in de bij dit verslag behorende brochure van Lawine uitgelegd zal worden, kiest Lawine voor de term 'bi-culturele relatie'.

Het problematische beeld doet vermoeden dat gemengde relaties verwachtingspatronen doorbreken die er ten aanzien van "gewone" (!) relaties bestaan. Intuïtief is aannemelijk dat 'ongemengde' relaties de norm vormen; het is vanzelfsprekender dat mensen binnen hun 'eigen groep' trouwen. Discourse-analyse kan impliciete 'vanzelfsprekendheden', in dit geval de vanzelfsprekendheden die door gemengde relaties doorbroken worden, achterhalen. Ook lijkt het intuïtief aannemelijk dat er verschillende verwachtingen bestaan ten aanzien van een huwelijk tussen een Nederlander en een buitenlandse vrouw of een huwelijk tussen een Nederlander en een buitenlandse man [3]. Zowel ideologische voorstellingen van sekseverhoudingen als van verhoudingen tussen autochtonen en allochtonen [4] zullen meespelen in de beeldvorming van gemengde relaties: in dit onderzoek zal bekeken worden op welke wijze dit gebeurd. De onderzoeksvraag is hierbij als volgt geformuleerd:

Op welke wijze construeren talige middelen een beeld van bi-culturele relaties in Nederlandse dagbladen?

> **Welke ideologieën zijn daaruit te reconstrueren over de sekseverhoudingen?**
> **Welke ideologieën zijn daaruit te reconstrueren over de verhouding autochtoon/allochtoon?**

In het onderzoek staat het eerste deel van de vraag (het deel over sekseverhoudingen) centraal.

Het idee dat ideologieën over de sekseverhoudingen en ideologieën over de verhouding tussen autochtonen en allochtonen meespelen in de beeldvorming, zal ik inleiden aan de hand van respectievelijk visies afkomstig uit feministische theorievorming en uitkomsten van discourse-analytische onderzoeken naar beeldvorming rond immigratie, allochtonen en de multi-culturele samenleving.

Beeldvorming over allochtonen

Blommaert en Verschueren (1992) komen in hun analyse van Belgische mediateksten, politieke teksten en wetenschappelijke teksten tot de conclusie dat er sprake is van een wijdverbreide ideologie waarin de homogene samenleving als norm geldt en de heterogene samenleving als problematisch. Door het analyseren van de wijze waarop de heterogene samenleving als 'probleem' wordt afgebeeld in teksten, wordt zicht geboden op het zelfbeeld van de autochtone groep en het beeld dat deze heeft van de immigrant als "Ander".

Uit de definiëring van groepsidentiteiten kunnen de voorstellingen van groepsrelaties worden afgeleid. Groepsdefinities onthullen welke groepen tot de in-group en welke tot de out-group behoren en hoe de machtsverhoudingen tussen de groepen voorgesteld worden. In termen van Blommaert en Verschueren: groepsdefinities hebben een strategisch potentieel, nl. dat van de allianties en de uitsluiting. Voorts stellen Blommaert en Verschueren dat 'de ander' gereconstrueerd wordt op basis van eigen categorieën, verwachtingen en gewoonten van de in-group. De reconstructies impliceren een evaluatie of waarde-oordeel en zeggen dus iets over de perceptie van groepsrelaties in een samenleving. Kenmerkend in de beeldvorming van de ander dat de afwijking, de abnormaliteit aan de ander wordt toegeschreven als essentieel kenmerk. Dit noemen Blommaert en Verschueren de 'abnormalisering van de vreemdeling'.

Dit proces van abnormalisering komt in het Belgische migrantendebat, zo blijkt uit hun analyse, in oppositie te staan met het zelfbeeld van de in-group: hierbij komt het zelfbeeld in verband te staan met 'normaliteit' en het beeld van de ander met 'abnormaliteit'. Verschillen worden benadrukt, uitgelegd in termen van cultuur en vervolgens als potentieel gevaarlijk beschreven. Vanuit deze visie wordt vervolgens de noodzaak tot aanpassing (integratie) beleden. De bevindingen van Blommaert en Verschueren zijn weliswaar afkomstig uit een analyse van Belgische teksten, maar er mag worden aangenomen dat de grote lijnen ervan, zoals hier geschetst, niet alleen op België van toepassing zijn maar op zijn minst zijn te veralgemeniseren voor Westeuropa.

Wat voor een samenleving als geheel geldt, zal in dit geval ook voor kleine samenlevingsverbanden opgaan. Als een gemengde samenleving als uitermate problematisch wordt gezien, zal een gemengd huwelijk of relatie niet ineens als probleemloos worden beschouwd. Ook hierbij kan de beeldvorming van de buitenlandse partner als 'ander' meespelen.

De vrouw en vrouwelijkheid als ideologische constructie

In het artikel "De vele gezichten van de genus" (1987) ontwikkelt Willy Jansen een agenda voor onderzoek naar constructies van vrouwelijkheid en mannelijkheid. Uitgangspunt is dat mensen, om de wereld om zich heen te ordenen, dingen in categorieën onderbrengen (vaak op basis van een tweedeling of oppositie). De primaire sociale indeling is die naar genus ofwel gender [5]: dit is een universeel verschijnsel. De wijze waarop het huwelijk (of, algemener: de relatie tussen een man en een vrouw) betekenis krijgt in een samenleving zegt veel over de organisatie van gender en sexe.

Ook Rubin (1975), die voorstelt om samenlevingen als sekse-gendersystemen te beschouwen om de universele ondergeschikte positie van de vrouw te onderzoeken, wijst op de cruciale plaats die het huwelijk inneemt in samenlevingen. Het

huwelijk constitueert en bevestigt machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen. Vanuit deze machtsverhouding constitueert en bevestigd het huwelijk en de wijze waarop dit georganiseerd is tevens groepsrelaties. Het huwelijk legt banden tussen groepen mensen of de regels rond het huwelijk sluit banden tussen bepaalde groepen uit. Zo wordt duidelijk welke groepen 'binnen' en welke 'buiten' een bepaalde (laag van de) samenleving vallen [6].

Voor dit onderzoek zal worden nagegaan welk beeld er van het huwelijk tot stand komt in de geselecteerde teksten over bi-culturele relaties en welke visie op sekseverhoudingen hierin doorklinkt. Er zal worden bekeken welke voorstellingen van de verhouding tussen man(nelijkheid) en vrouw(elijkheid) worden gereproduceerd in het beeld en waar sprake is van discrepantie of verandering in deze voorstellingen.

De discourse-analytische methode

In dit onderzoek wordt ideologie gedefinieerd als voorstellingen van de werkelijkheid, en meer toegespitst op het doel van dit onderzoek: als voorstellingen van menselijke en maatschappelijke verhoudingen. Mediatekst wordt hierbij beschouwd als een representatie van hoe er in een bepaalde samenleving, in dit geval de Nederlandse, gedacht en geschreven wordt over een bepaald thema [7]. Een tekst staat nooit op zich maar is zowel onderdeel als product van een samenleving. Taal is een middel waarmee bepaalde betekenissen worden bewerkstelligd en andere betekenissen worden uitgesloten: de wijze waarop taal gebruikt wordt in tekst is niet willekeurig. Ondanks het onwillekeurige hoeft er echter geen sprake te zijn van bewuste manipulatie; het gaat veelal om onbewuste 'effecten' die talige middelen teweeg brengen [8]. Blommaert en Verschueren (1992) gaan er zelfs van uit dat juist uit het (schijnbaar) niet-strategische taalgebruik ideologische voorstellingen zijn af te leiden, omdat hierin de denkpatronen te vinden zijn die niet in vraag worden gesteld en die verondersteld worden gemeenschappelijk te zijn.

De analyse van de teksten zal voor een belangrijk deel gebaseerd zijn op de methode van Kress en Hodge (1979), zoals zij die presenteren in hoofdstuk 6 van hun boek "Language as Ideology". Met deze methode kan bekeken worden hoe entiteiten semantisch geclassificeerd worden in een tekst. Door de toeschrijving van handelingen en kenmerken ontstaat er een semantisch veld rond een bepaalde entiteit, dat geïnterpreteerd kan worden als (deel uitmakend van een) ideologische voorstelling. Doordat deze methode het mogelijk maakt om in de analyse alleen die entiteiten te betrekken die relevant zijn voor de beantwoording van de onderzoeksvraag, wordt een efficiënte toepassing mogelijk.

Kress en Hodge richten zich in "Language as ideology" echter voornamelijk op het ontwikkelen van een theoretisch kader waarin grammaticale structuren in verband kunnen worden gebracht met ideologie. De methode wordt dan ook alleen toegepast op micro-tekstueel niveau en op korte teksten [9]. Omdat het in dit onderzoek om een verzameling teksten gaat, zal naast Kress en Hodge gebruik worden gemaakt van een deel van het begrippenapparaat van van Dijk (1988a/b). Van Dijk heeft een methode geconstrueerd die bestaat uit een aantal analysestappen die zowel het micro- als het macrotekstueel niveau beslaan en daardoor toepasbaar is op een groot tekstencorpus.

De discourse-analyse [10] kan blootleggen welke systematiek er ten grondslag ligt aan de berichtgeving over bi-culturele relaties. De analyseresultaten zullen vervolgens geïnterpreteerd worden en waar mogelijk vergeleken worden met onderzoeksresultaten van van Dijk, Blommaert en Verschueren e.a.

NOTEN

1. Bron: Lawine Nieuwsbrief, nr.1.

2. Lawine constateert dat sinds 1988 bi-culturele relaties met enige regelmaat in de media verschijnen.

3. Het feit dat Lawine een organisatie is van Nederlandse vrouwen bevestigt deze verwachting: blijkbaar is er sprake van verschillende belangen tussen Nederlandse mannelijke en vrouwelijke partners van buitenlanders.

4. Termen waarmee groepen mensen worden aangeduid zijn zelden neutraal: ze zeggen iets over sociale indelingen en impliceren daarbij vaak een waarde-oordeel. De ideologische beladenheid van termen als 'allochtoon' kan later in dit onderzoek aan de orde komen, voor zover dit licht werpt op de beeldvorming van bi-culturele relaties; voorlopig worden ze als gegeven beschouwd. Tijdens de analyse kan dan onderzocht worden welke betekenissen termen krijgen toegeschreven.

5. De term 'gender' of 'genus' wordt gebruikt tegenover de term sekse of geslacht. De laatste is een biologische term, terwijl de eerste een psychologische en ideologische of culturele term is. Gender heeft betrekking op de maatschappelijke classificatie 'vrouwelijk' en 'mannelijk'; het gaat hierbij zowel om betekenissen die worden toegekend aan mensen op grond van hun sekse als om betekenissen die aan andere zaken worden toegekend die als mannelijk of als vrouwelijk worden ervaren. De indeling in mannelijk en vrouwelijk betreft dus niet alleen mensen, maar ook bijvoorbeeld gedrag, werk, denkwijzen, eigenschappen etc. Dergelijke gebieden kunnen 'gendergeladen' genoemd worden. De betekenis bevat naast naast een classificatie naar kenmerken die als mannelijk of vrouwelijk benoemd worden ook vaak een evaluatie of waardeoordeel.

6. In Rubin's visie ontstaan die banden tussen groepen doordat mannen (als degenen met de macht) vrouwen onderling 'uitwisselen'. In de westerse cultuur is die uitwisseling niet meer direct aanwezig (in de zin dat mannen hun zusters of dochters ruilen voor land of goederen) maar sporen ervan zijn terug te vinden. Bijvoorbeeld in het huwelijksceremonieel waarin vaders hun dochters 'weggeven'.

7. Op de vraag in hoeverre mediateksten representatief zijn voor de samenleving wordt later ingegaan.

8. Ernst van Alphen (1987) maakt een onderscheid tussen bewust gesorteerde effecten en onbewuste. De eerste soort noemt hij 'eenzijdigheid-uit-tactiek' en de tweede 'ideologische eenzijdigheid'. Bij ideologische eenzijdigheid is men zich niet meer bewust dat er sprake is van een 'verstarde' betekenis.

9. Zie ook: Kress (1985): "Ideological structures in discourse". Uit: Teun van Dijk (ed.): Handbook of discourse analysis, vol. 1.

10. In dit onderzoek wordt "discourse' gedefinieerd als 'tekst'.

Tabee taboe: Zakelijke discussie over minderheden

door Louis Cornelisse

DEN HAAG – De politieke partijen waren het gisteren op de eerste dag van de algemene beschouwingen over één ding eens: tabee taboe, er dient openlijk gesproken te worden over het vreemdelingenbeleid én over de vraag in hoeverre minderheden moeten integreren.

PvdA-fractieleider Wöltgens riep alle *democratische* partijen op een „zakelijke discussie" te voeren over het minderhedenbeleid. Die partijen moeten wel afspreken, waarschuwde Wöltgens, dat bij het voeren van die discussie „het boeken van politiek gewin over de ruggen van migranten heen het enige taboe zal zijn".

Met verwijzing naar de recente gewelddadigheden tegen buitenlanders in Duitsland liet Wöltgens krachtige taal horen: „Wie garen denkt te spinnen bij vreemdelingenhaat zal uiteindelijk bedrogen uitkomen. Het verhoopte politiek gewin zal aan extreem-rechts toevallen. Het zal gewelddadig worden geincasseerd."

Zondebokken

Zijn al lang tevoren klaargemaakte tekst sloeg feilloos terug op de interventies van het Kamerlid Janmaat van de Centrumdemocraten, eerder in het debat. Tweemaal onderbrak de CD'er fractieleider Bolkestein van de VVD. Na kritiek op het terugsluizen van kinderbijslag naar het buitenland, zei hij in Bolkestein een aanhanger te zien van zijn stelling dat asielzoekers misbruik maken van de grondrechten. Bolkestein: „Meneer Janmaat, uw partij en mijn partij kijken volstrekt anders aan tegen de minderhedenproblematiek. Uw partij wil dat die mensen weggaan. Wij willen dat ze integreren in onze samenleving. Uw partij beschouwt die mensen als zondebokken voor alles en nog wat. Wij beschouwen ze als normale mensen op weg naar burgerschap en wij willen ze daarbij helpen. U hebt zich buiten de discussie geplaatst. Een dialoog tussen ons is onmogelijk."

Bolkestein, die vorige maand met een rede in het Zwitserse Luzern over dit onderwerp opzien baarde, zei de problemen rond migranten te beschouwen als een van de grootste uitdagingen van de komende tien, twintig jaar. Net als Wöltgens pleitte hij voor „depolitisering van het vraagstuk door middel van een nationaal debat". Het regeringsbeleid moet in de eerste plaats gericht zijn op integratie, met aanpassing aan de normen van de Nederlandse samenleving, en niet zo zeer op behoud van de culturele identiteit van de minderheden, herhaalde Bolkestein de kern van zijn Luzernse rede.

„Het conflict tussen de eigen culturele identiteit en de normen van de Nederlandse samenleving komt waarschijnlijk het meest tot uiting in de achterstelling van vrouwen. Wij zijn daar tegen. Dat die achterstelling ook onder autochtonen voorkomt, doet aan die opvatting niet af", aldus Bolkestein. De VVD-leider verwees naar een speech die PvdA-coryfee Van Kemenade hield bij de opening van een moskee in 1989. De burgemeester van Eindhoven wierp toen de vraag op of het behoud en verterking van de eigen identiteit de kans op een gelijkwaardige deelname aan de maatschappij zou belemmeren, dan wel bevorderen.

Die vraag beantwoordde Van Kemenade toen niet en ook Bolkestein zag daar gisteren geen kans toe. Wel wilde de liberaal vóór het nationale debat over minderhedenbeleid kwijt dat integratie geen vies woord meer mag zijn. „Veel Marokkanen en Turken zijn niet gekomen met de gedachte dat ze hier zouden blijven. Ze hebben misschien nooit een bewuste keuze gemaakt voor integratie in onze samenleving. Maar nu hun aanwezigheid hier permanent is, kan die keuze alleen maar ten gunste van integratie uitvallen."

Zwart op wit

Zijn CDA-collega Brinkman gaf aan waar de discussie lastig zal worden: in hoeverre moeten allochtonen normen en waarden accepteren? Als de economie groeit en bloeit en het aantal allochtonen nauwelijks opvalt, is er niets aan de hand. Maar dat is niet zo. Dit jaar zijn er 80 000 mensen meer ingeschreven bij de burgerlijke stand dan tijdens de algemene beschouwingen in 1990, onder wie 50 000 niet-Nederlanders. De economische groei stagneert en de werkgelegenheid wordt maar niet ruimer.

Brinkman: „Dan is de conclusie zwart op wit dat blank en zwart in onze samenleving voor een groot probleem staan. Dat probleem betreft meer dan de vraag welke cultuur nu eigenlijk dominant moet zijn. Onze historie en onze welvaart zijn met bloed, zweet en tranen gekleurd geraakt door het vrijheids- en emancipatiestreven van tal van groepen met hun subculturen. Rooms-Katholieken, Gereformeerden, Joden, Hugenoten, Chinezen, Surinamers, Turken, Spanjaarden en wie niet al." Een eigen cultuur hoeft, aldus de CDA-fractieleider, niet te betekenen dat integratie wordt bemoeilijkt. Maar daar horen wel principes bij: „Emancipatie in eigen kring bevordert juist integratie in de totale samenleving. Het gaf ons land in de loop der jaren redelijke stabiliteit, zonder rassenrellen." En even later, wanneer hij wijst op de plichten van de burger, zoals het leren van de Nederlandse taal, merkt Brinkman op: „Wie hier wil leven moet kleur bekennen."

Ook Van Mierlo (D66) wees erop dat het evenwicht tussen rechten en plichten, juist als het gaat om allochtone Nederlanders, niet eenvoudig is, zoniet een hachelijke onderneming. Maar noodzakelijk, vindt Van Mierlo. „We mogen van hen vragen in te stemmen met waarden en normen als tolerantie, vrijheid van meningsuiting en gelijkheid van rechten. Maar we doen er goed aan te beseffen dat wij niet bepaald het monopolie hebben op zulke waarden. En dat we er dagelijks tegen zondigen, weet iedereen die aan de onderkant onze samenleving inkomt."

Honger en geweld

Alle partijen waren het er over eens dat het allochtonenbeleid onder druk komt te staan door de komst van – voor Nederland en Europa – grote groepen vluchtelingen. Van Mierlo: „Honger en geweld bedreigen het grootste, nog steeds groeiende deel van de wereldbevolking. Het rijke westen, en daarin Europa, in die baaierd een oase van welvaart en veiligheid – een reddingsvlot waar iedereen de een kans krijgt op probeert te klimmen. Maar als dat lukt aan iedereen, zinkt het vlot. Daar zijn we nog lang niet aan toe. Maar er wordt her en der al buitengewoon onaangenaam gedaan tegen aan boord krabbelen drenkelingen. Dat is zeer verontrustend."

Wöltgens was het met hem eens. Onbeperkte toelating is onmogelijk. Ook hier ligt een moeilijk breukvlak voor de nationale discussie: „De toegang tot Nederland is meteen toegang tot de verzorgingsstaat. Het andere uiterste, het sluiten van de grenzen, is met de rug naar de wereld gaan staan."

Trouw 9-10-1991

2. ANALYSES

In dit hoofdstuk volgt een weergave van de analyseresultaten. Alvorens de resultaten van de analyses van de teksten uit het onderzoekscorpus weer te geven, zal eerst een beschrijving worden gegeven van de berichtgeving over minderheden in de onderzoeksperiode (2.1). De analyseresultaten van het tekstencorpus zullen per onderwerp worden behandeld: per onderwerp zal telkens één tekst centraal staan. Deze tekst wordt telkens in zijn geheel besproken; van de rest van de teksten volgt daarna een weergave van de belangrijkste resultaten. Achtereenvolgens komen de volgende onderwerpen aan bod: het gemengde huwelijk (2.2), het schijnhuwelijk (2.3), kinderontvoering (2.4) en de overige onderwerpen (2.5). Elk onderwerp wordt afgesloten met een samenvatting van de belangrijkste resultaten. Voor toelichtingen op de gebruikte analysebegrippen verwijs ik naar het tweede deel van dit verslag (hoofdstuk 5).

2.1 Etnische minderheden in de dagbladen

De steeds terugkerende onderwerpen waarin bi-culturele relaties voorkomen in het nieuws, staan niet geheel op zichzelf. De berichtgeving over interetnische relaties in het algemeen zal zo z'n weerslag hebben op de beeldvorming van deze relaties. Het feit dat het om een buitenlandse partner gaat verbindt het onderzoeksobject met andere berichten die met de aanwezigheid van etnische minderheden in onze samenleving te maken hebben. De wijze waarop de buitenlandse partner geclassificeerd wordt en de eventuele oppositie die tot stand komt in teksten tussen de cultuur van de buitenlandse partner en die van de Nederlandse, kan worden verduidelijkt door andere berichten over interetnische relaties eens nader te bekijken.

In deze paragraaf zal daarom beschreven worden welke classificaties en welke retoriek de berichtgeving over etnische minderheden in de onderzoeksperiode in grote lijnen kenmerken. Centraal in deze beschrijving staan de berichten over "het minderhedendebat", zoals dat in de dagbladen werd gevoerd in de week van 7 tot 12 oktober 1991.

2.1.1 Berichten over minderheden in binnen-en buitenland

In de onderzoeksperiode leek er een ware hausse te zijn van berichten over etnische minderheden. Het hoogtepunt van deze berichtenvloed vindt plaats in de onderzochte week in oktober. Op de binnenland-pagina's overheerst in een aantal kranten het migranten-debat, op de buitenland-pagina's wordt veelvuldig bericht over groeiende vreemdelingenhaat en rassenrellen in Duitsland. Tussen deze twee thema's wordt regelmatig een direct verband gelegd. Zo wijzen sprekers die aangehaald worden in de berichten over het migrantendebat op de noodzaak om integratie te bespoedigen, teneinde 'Duitse toestanden' te voorkomen. In een bredere context bevindt zich ook nog de op handen zijnde Europese eenwording en de mogelijke beperkingen die dit met zich meebrengt voor immigratie- en vluchtelingenbeleid.

Als startpunt voor de beschrijving neem ik het betoog dat VVD-leider Bolkesteijn hield in de maand voorafgaande aan de onderzoeksperiode. In dit betoog, dat o.m. op de opiniepagina van de Volkskrant verscheen (12-9-1991), geeft

hij zijn visie op integratie van minderheden in de Nederlandse samenleving. Op zijn betoog komen in de daaropvolgende maanden vele reacties. Dit zijn enerzijds berichten op de binnenland-pagina's, anderzijds ingezonden stukken op de opinie-pagina's. De berichten op de binnenland-pagina's doen voornamelijk verslag van kamerdiscussies en geven commentaren van politici weer. Er worden standpunten in weergegeven over hoe integratie tot stand kan worden gebracht en op welke gebieden de politiek maatregelen zou kunnen nemen.

Het minderhedenbeleid is in de periode waarin het debat zich ontrolt in de politiek, gestoeld op het uitgangspunt "integratie met behoud van eigen culturele identiteit".
Bolkesteijn heeft dit uitgangspunt ter discussie gesteld door te stellen dat de eigen identiteit op gespannen voet staat met integratie. Hierbij koppelt hij het begrip 'culturele identiteit' aan de islam. Volgens hem is er een grote discrepantie tussen islamitische normen en waarden en dat wat hij benoemt als 'westerse', 'Europese' of zelfs 'universele' waarden (zie o.m. NRC 9-10-1991). Hij creëert een oppositie tussen islamitische waarden, die te maken zouden hebben met onverdraagzaamheid en (vrouwen)onderdrukking, en westerse waarden, die te maken zouden hebben met vrijheid van meningsuiting, non-discriminatie en secularisatie. Voorts stelt hij dat minderheden zich zouden moeten houden aan het hier geldende rechtssysteem en dat er een taboe op zou rusten om dit te bespreken.

In deze voorstelling wordt de buitenlander -dat wil zeggen de buitenlander wiens aanwezigheid als problematisch wordt gezien- **geclassificeerd** (zie 5.2.2) als moslim. Het is vooral het moslim-zijn dat tot problemen en botsingen zou leiden in onze samenleving, dat een (eenduidige) culturele identiteit bepaalt en dat integratie in de weg zou staan. Deze versmalling van 'etnische minderheid' tot 'islamitische minderheid' blijft ook in andere berichten over het minderhedendebat terugkomen.

Zo gaat een deel van de discussie over de pro's en contra's van het verzuilingsmodel. Hierbij is minister-president Lubbers voorstander van 'emancipatie in eigen kring', die tot stand kan komen door de oprichting van een islamitische zuil. Bolkesteijn ziet dit juist als een gevaarlijke ontwikkeling, omdat hij in gescheiden ontwikkeling de voorbode ziet van een gescheiden samenleving, waarin volgens hem de kans op conflicten alleen maar toenemen.

In de onderzochte week in oktober lijkt het wel of een gebeurtenis eerder tot 'nieuws' wordt als het samenhangt met andere berichten. Naast berichten die in direct verband staan met het in de politiek gevoerde minderhedendebat, staan de dagbladen vol van andere artikelen die op een of andere wijze in verband staan met de aanwezigheid van minderheden in Nederland en Europa. Het AD voert de boventoon in deze berichtenstroom. In de week van 7 tot 12 oktober verschijnen acht artikelen over het racistisch geweld in Duitsland, daarnaast wordt er nog bericht over soortgelijke conflicten in België en Spanje. De binnenlandse berichten betreffen onder meer de arrestatie van illegale Polen bij een inval in een bedrijf door de vreemdelingenpolitie, de aktiviteiten van een Nigeriaanse oplichtersbende en verder nog berichten over de voorgestelde versoepeling van het naturalisatiebeleid en de discussie rond de detentie van asielzoekers buiten Schiphol.

Van alle kranten besteedt de Volkskrant de meeste aandacht aan het minderhedendebat, maar daarnaast verschijnen ook nog een aantal berichten over het racisme in Duitsland en België. Ook deze krant besteedt aandacht aan het naturalisatiebeleid en verder wordt er nog bericht over het registreren van etniciteit door

arbeidsbureaus, dat maatregelen ter bevordering van werkgelegenheid onder minderheden zou vergemakkelijken.

Het NRC lijkt zich nog het minst mee te laten sleuren in de berichtenstroom. Wel heeft deze krant een driewekelijkse rubriek ingesteld als antwoord op Bolkesteijns betoog, waarin (islamitische) buitenlandse inwoners hun visie op integratie geven. Verder wordt, naast een paar berichten over het minderhedendebat op de binnenland-pagina's, op de opinie-pagina de wijze waarop dit debat wordt gevoerd besproken door directeur Rabbae van het NCB (Nederlands Centrum Buitenlanders). Alle berichten in het NRC in deze week die betrekking hebben op etnische minderheden, staan in direct verband met het minderhedendebat zoals dat in de politiek werd gevoerd.

Naast bovengenoemde onderwerpen wordt er in deze week nog geschreven over de EG en immigratiebeperkingen (Parool, voorpagina), over de Duitse politieke discussie om de asielbepaling in de grondwet te wijzigen teneinde de binnenkomst van vluchtelingen te beperken (Trouw) en over problemen in de Haagse Schilderswijk, die ten dele in verband worden gebracht met de aanwezigheid van verschillende bevolkingsgroepen (Volkskrant).

2.1.2 Het minderhedendebat

Onder verreweg de meeste deelnemers aan het debat die aan het woord komen in de kranten, bestaat in elk geval over één ding overeenstemming: integratie is noodzakelijk. In deze visie is voorondersteld dat de aanwezigheid van minderheden een probleem vormt [1]. Wel bestaat er verschil van mening over hoe integratie kan worden bevorderd, maar de noodzaak ervan staat zelden of nooit ter discussie. Integendeel, de urgentie wordt herhaaldelijk benadrukt met verwijzing naar de situatie in andere landen, met name Duitsland.

In het debat staat het begrip 'integratie' centraal. Toch wordt bijna nergens gedefinieerd wat het begrip inhoudt. Wat men eronder verstaat moet afgeleid worden uit de wijze waarop de aanwezigheid van minderheden als probleem gedefinieerd wordt en uit oplossingen die worden aangegeven. De oplossingsrichtingen die bij monde van politici in de teksten worden aangegeven, hebben bijna altijd betrekking op de sociaal-economische positie van migranten. Men spreekt van een achterstandsituatie die opgeheven moet worden door het verbeteren van het taalonderwijs, de scholingsmogelijkheden in het algemeen en de werkgelegenheid. Hierbij lijkt integratie te worden gedefinieerd zoals van Kemenade (voormalig minister van Onderwijs en Wetenschappen) het definiëert in het AD (10-10-1991): "integratie betekent dat iedereen in Nederland dezelfde kansen en mogelijkheden in de samenleving krijgt". In dezelfde tekst blijkt echter de achterstandsituatie niet alleen aan sociaal-economische factoren te worden gekoppeld, maar ook aan culturele als hij zegt: "het is de vraag of behoud en versterking van de eigen culturele identiteit de kansen op gelijkwaardige deelname aan onze maatschappij niet eerder belemmeren dan bevorderen". Hiermee lijkt van Kemenade op één lijn te zitten met Bolkesteijn en Dales (Binnenlandse Zaken). Vervolgens schetst hij voorbeelden van het problematische van die culturele identiteit: hij noemt verplichte uithuwelijkingen, het thuishouden van leerplichtige kinderen, de moeizame emancipatie van de vrouw en beperking van vrijheid van meningsuiting. Hij concludeert dat "de taal, het onderwijs

en het zich onderwerpen aan het Nederlands recht" van wezenlijk belang zijn bij integratie.

Zo wordt het begrip 'integratie' door **semantische en retorische strategieën** (zie 5.2.3) van meer betekenissen voorzien dan de betekenissen die in de definitie worden uitgedrukt. Door de wijze waarop het begrip 'culturele identiteit' van connotaties wordt voorzien komt de genoemde 'achterstandsituatie' in een oorzakelijk verband te staan met migranten zelf en 'hoe zij zijn'.

Nog een tweede maal komt in de berichten een definitie voor van integratie. Evenals van Kemenades definitie wordt deze omschrijving ook gekenmerkt door semantische vaagheid [2]. De definitie is afkomstig van Lubbers en vormt een reactie op uitlatingen van Bolkesteijn en Dales waarin zij suggereren dat minderheden geneigd zijn zich niet aan de wetten te houden. Hij zegt: "Maar integratie is meer dan alleen het zich aan wetten houden . Het is een volwaardig deelnemen aan de samenleving". Hier voegt hij aan toe dat " het beleid een oproep vormt aan mensen om zich te ontplooien". Deze ontplooiing ziet hij, zoals in andere artikelen tot uiting komt, tot stand komen via de 'emancipatie in eigen kring'. Het meest aangehaalde voorbeeld hiervan is het stichten van islamitische scholen. Soms wordt ook genoemd dat 'leiders van minderheidsgroepen' aangesproken kunnen worden op het gedrag van hun groep en wordt verondersteld dat men binnen een zuil een zekere discipline zal handhaven.

De betekenis van de 'culturele identiteit' wordt in zijn uitspraken niet nader uitgewerkt, impliciet noch expliciet. De visie brengt wel een positiever beeld van de (moslim)identiteit met zich mee dan de visie van van Kemenade en Bolkesteijn. De emancipatiegedachte impliceert immers het benadrukken en daarmee ook het opwaarderen van (waarden die samenhangen met) die identiteit. Hier wordt deze dus niet als 'bedreigend' en per definitie in conflict met 'Nederlandse' waarden afgeschilderd. Wel blijft de veronderstelde moslim-identiteit centraal staan in verband met de 'noodzaak tot integratie', en wordt de suggestie dat het typerend voor (deze) etnische minderheden zou zijn zich niet aan de wetten te houden, niet ontkend.

2.1.3 Conclusies

In de onderzoeksperiode, met name in de onderzochte week in oktober, verschijnen er erg veel berichten die op de een of andere manier te maken hebben met de aanwezigheid van minderheden in Nederland en andere Europese landen. Door de veelheid aan berichten en de alarmerende toon die er uit veel berichten spreekt, komt er een beeld tot stand van een explosieve situatie waarin maatregelen geboden zijn. Sommige berichten gaan over maatregelen rond (het beperken van) de binnenkomst van immigranten en vluchtelingen [3], veel berichten vertellen over gewelddadige conflicten tussen autochtonen en allochtonen. In deze context vindt het minderhedendebat plaats, ingeluid door Bolkesteijn. Centraal in dit debat staat de term 'integratie'. De belangrijkste teneur in de berichtgeving is dat integratie noodzakelijk is en bespoedigd moet worden om escalatie te voorkomen [4].

Ondanks het feit dat het begrip 'integratie' centraal staat in de discussie, blijft de betekenis ervan vaag. Nergens wordt bijvoorbeeld duidelijk omschreven wat de beoogde eindtoestand (geïntegreerd zijn) in zou moeten houden. Slechts tweemaal wordt het begrip gedefinieerd maar dit gebeurd in vage termen ('volwaardige

deelname aan de samenleving', 'gelijke kansen') die niet verduidelijken wat nu juist zo specifiek zou zijn aan de positie van migranten in de Nederlandse samenleving. Wel wordt gesteld dat integratie bereikt zou kunnen worden door verbeterde scholingsmogelijkheden en werkgelegenheid. De 'culturele identiteit' zou hierbij echter volgens sommigen een belemmering kunnen vormen. Door die identiteit te omschrijven als moslim-identiteit vindt er hierbij een versmalling plaats van 'etnische minderheid' tot 'islamitische minderheid'.

Op deze wijze wordt het (vooronderstelde) probleem in de minderheden zelf en de aan hen toegeschreven culturele identiteit gesitueerd. Daarbij is de culturele identiteit voorgesteld als een star begrip (die is immers alleen veranderbaar als er ingegrepen wordt) dat generaliserend over allerlei groepen wordt gebruikt. Deze identiteit wordt voorgesteld als 'moslim-identiteit' en vaak voorzien van negatieve kenmerken, die in oppositie komen te staan met dat wat wordt voorgesteld als de kenmerkende waarden van de Nederlandse samenleving. Een enkele politicus relativeert het positieve beeld van de Nederlandse samenleving door erop te wijzen dat deze waarden niet altijd gerespecteerd worden en ook niet uitsluitend typerend voor de Nederlandse (of westerse) samenleving zijn.

Het meestgenoemde voorbeeld van een negatief kenmerk, dat typerend zou zijn voor moslims, is de achterstelling van vrouwen. In oppositie met Nederlandse waarden brengt dit een zelfbeeld van de Nederlandse samenleving als een samenleving waarin gelijkheid tussen de sexen heerst en waarin vrouwen zelfstandig en geëmancipeerd zijn. Het ligt voor de hand dat vooral deze voorstelling door zal werken in de beeldvorming van bi-culturele relaties. Andere aspecten die terug kunnen komen in de beeldvorming zijn de vernauwing van 'etnische minderheid' tot 'islamitische minderheid' en het benadrukken en problematiseren van verschillen waarbij de 'anders-heid' van minderheden als bron van problemen wordt aangemerkt zoals dat in de meeste onderzochte berichten over het migrantendebat gebeurde.

TROUW 7-11-1991

'Gemengd' huwelijk vereist kennis van elkaars cultuur

door drs. J. Slomp

Op de komende conferentie van kerkelijk geëngageerde islamologen in Europa in mei 1992, gaat het voor de tweede keer over gemengde huwelijken tussen moslims en christenen.

In haar reportage over ontvoering van kinderen na een echtscheiding – *Gezocht: jochie (blond) in Turkije* (*Trouw* 30 oktober) – schrijft Esther Bootsma dat volgens mevrouw E. van Eeuwijk, directeur van de Nederlandse tak van International Social Service, sommige mensen te weinig informatie hebben voordat ze trouwen met iemand uit een ander land. Ze voegde er aan toe: „En dat zal steeds vaker voorkomen".
Dat is inderdaad zo, zolang er bijvoorbeeld veel meer moslim mannen dan vrouwen in Nederland zijn. Volgens een publikatie van september 1991 van het Centraal Bureau voor de Statistiek zijn er per 130 mannen slechts 100 vrouwen in deze bevolkingsgroepen. Het trouwen met een Nederlandse is voor deze mannen vaak ook financieel aantrekkelijker dan een vrouw te laten overkomen uit hun land van oorsprong. De laatste jaren proberen voorts asielzoekers steeds vaker hun verblijf te legaliseren door een Nederlands meisje te trouwen

Zorg

Het onderwerp 'gemengde huwelijken' is voor de Europese en dus ook de Nederlandse kerken een zaak van toenemende pastorale zorg. In Nederland beschikken we al zo'n vijftien jaar over goed voorlichtingsmateriaal (dat op verzoek gratis door mij wordt toegezonden), ook in het Frans, Duits, Engels of Spaans, in beperktere mate ook in het Arabisch en Turks.
De bisschoppen van de Anglicaanse Kerk bestuderen op dit moment een nieuwe tekst over dit onderwerp, die vanaf begin 1992 als pastorale handreiking in Engeland moet dienen.
De bedoeling van het kerkelijk voorlichtingsmateriaal is niet om mensen per se van zo'n huwelijk af te houden, maar om ze te helpen bij het nemen van hun beslissing. Velen realiseren zich niet dat er vele kanten aan zo'n verbintenis zitten. Daarvan zijn de religieuze, sociale, culturele en juridische wel de belangrijkste.
Vaak weet men bijvoorbeeld niet dat volgens islamitisch huwelijksrecht de kinderen altijd als moslim moeten worden opgevoed, dus ook in Nederland. Toewijzing van de kinderen aan de niet-moslim moeder wordt door moslims dan ook als onrecht gezien.
Volgens cijfers van het Standesamt, de burgerlijke stand in Duitsland, loopt 70 procent van deze huwelijken uit op een echtscheiding. Ik vrees dat het in Nederland niet beter is. Over ongehuwd samenleven zijn mij geen cijfers bekend.
Uit onderzoeken in Frankrijk blijkt dat het vooral meisjes van het platteland zijn, wonend op kamers in de stad, die verliefd worden op alleenstaande buitenlandse mannen. Stadsmeisjes stellen zich kritischer op. Frankrijk is ook het land met een record aantal ontvoeringen van kinderen; er zijn overigens tussen Algerije en Frankrijk bezoekregelingen afgesproken.
Volgens de moslim onderzoeker dr Khalid Duran vinden bekeringen tot de islam in Europa vooral plaats door huwelijken en door de aantrekkingskracht van moslim soefisme of mystiek. Zulke bekeringen vinden meestal plaats binnen vijf jaar na de sluiting van het huwelijk en hebben niet zelden als motief het huwelijk door eenheid van geloof meer stabiliteit te geven. De islamitische wet verbiedt huwelijken tussen moslim vrouwen en christen mannen tenzij hun echtgenoten moslim worden. Zulke bekeringen worden aan moslim-kant met een zekere achterdocht bekeken.

Aarzeling

Geen enkele wetsschool in de islam is trouwens werkelijk vóór deze gemengde huwelijken. Ze zijn geoorloofd maar worden beslist niet aanbevolen. Er wordt door hen vaak tegen gewaarschuwd omdat ze in vele opzichten riskant zijn. Ook christelijke kerken staan aarzelend tegenover zulke verbintenissen.

Ik heb zelf al meer dan vijfentwintig jaar pastorale ervaring met zulke huwelijken, vandaar deze reactie. Toch wil ik eraan herinneren dat er ook gelukkige gemengde huwelijken zijn, waarin op een heel creatieve manier met de spanning tussen islam en christendom wordt omgegaan.

De auteur is predikant in algemene dienst van de Gereformeerde Kerken in Nederland met de opdracht voorlichting te geven over de ontmoeting met moslims in de samenleving

2.2 De berichtgeving over het gemengde huwelijk

In het tekstencorpus komt slechts één tekst voor die als hoofdonderwerp bi-culturele relaties heeft (zie ook 6.2). Dit betekent dat het van belang is na te gaan in hoeverre deze tekst elementen bevat die ook in de andere teksten voorkomen. Dan kan worden nagegaan op welke wijze de (negatieve) berichtgeving over schijnhuwelijken en kinderontvoering in verband staat met het beeld van bi-culturele relaties.

In het corpus bevindt zich nog een tweede tekst waarin bi-culturele relaties een belangrijk thema zijn. Deze tekst wordt echter besproken in de paragraaf over schijnhuwelijken, omdat dit onderwerp centraal staat in die tekst: daarin worden namelijk gevolgen voor bi-culturele relaties van het wetsontwerp tegen schijnhuwelijken besproken.

2.2.1 Analyse van 'Gemengd huwelijk vereist kennis van elkaars cultuur'

De tekst verscheen in Trouw in november 1991 op de opiniepagina 'Podium' en is geschreven door drs. J. Slomp. De schrijver is predikant van de Gereformeerde kerk en heeft vanuit deze kerk "de opdracht voorlichting te geven over de ontmoeting met moslims in de samenleving" (r.126). De bi-culturele relatie die in deze tekst centraal staat is dan ook het huwelijk tussen een moslim en een christen.

a. Semantische macrostructuur

Uit de introductie (r.1-6) blijkt al direct dat het huwelijk gedefinieerd wordt als het huwelijk tussen een christen en een moslim. Uit de kop valt bovendien af te leiden dat het begrip 'cultuur' een belangrijke rol in de tekst zal spelen: later in de analyse zal worden nagegaan hoe dit begrip wordt ingevuld. In elk geval impliceert de kop dat er in een gemengd huwelijk sprake is van belangrijke (culturele) verschillen en dat in een gemengd huwelijk kennis hierover vereist is. Verder roept de kop de verwachting op dat de tekst zal informeren over welke kennis vereist is en/of over wat er mis kan gaan als men onvoldoende is voorbereid.

Uit de eerste alinea blijkt dat de (cultuur)verschillen negatieve gevolgen hebben (in termen van Blommaert en Verschueren 1992 heten deze 'gevaarlijke' verschillen [5]). In deze alinea wordt namelijk verwezen naar een eerder verschenen artikel in Trouw, dat ging over kinderontvoering. De eerste zin van deze alinea eindigt met een uit dat artikel aangehaalde uitspraak van de directeur van de ISS, waarin ze zegt dat "sommige mensen te weinig informatie hebben voordat ze trouwen met iemand uit een ander land" (r.14). In deze redenatie worden de verschillen dus onvoldoende onder ogen gezien. Uit de volgende analysestappen zal duidelijker worden welke voorstelling er tot stand komt van de verschillen en de rol die actoren hierbij spelen. Hiervoor is gekeken naar classificaties van de partners, het gemengde huwelijk en begrippen als 'cultuur' en 'kennis'. Vandaaruit is bekeken welke voorstellingen er tot stand komen van het christendom en de islam.

b. Classificaties

Classificatie van de man als huwelijkspartner

Tussen regel 14 en 18 wordt verteld dat er een toename is van het aantal gemengde huwelijken en daarmee van het aantal te slecht geïnformeerde partners. Vervolgens wordt in r.19 die toename ten dele verklaard met de uitspraak "zolang er bijvoorbeeld veel meer moslim mannen dan vrouwen in Nederland zijn". Het gemengde huwelijk wordt dus ook in deze tekst in de eerste plaats gedefinieerd als het huwelijk tussen een buitenlandse man en een Nederlandse vrouw.

In r.28 en r.32 worden nog meer verklaringen gegeven voor de toename van huwelijken tussen moslim-mannen en Nederlandse of christelijke vrouwen: "Het trouwen met een Nederlandse is voor deze mannen ook vaak financieel aantrekkelijker dan een vrouw te laten overkomen uit hun land van oorsprong" en "De laatste jaren proberen voorts asielzoekers steeds vaker hun verblijf te legaliseren door een Nederlands meisje te trouwen". Zo worden aan de buitenlandse man slechts praktische motieven voor het huwelijk toegeschreven. Alleen de financiën doen een man besluiten niet een partner uit zijn 'land van oorsprong' te laten komen, alleen om de verblijfsvergunning trouwt hij een Nederlandse in plaats van een landgenote. Omdat de man tevens als moslim wordt geclassificeerd komen deze praktische motieven ook in verband met de islam te staan. OOk hieruit blijkt overigens dat trouwen binnen de eigen groep als vanzelfsprekender wordt gezien.

Pas in r.99 komt de mogelijkheid ter sprake van de Nederlandse of christelijke man als partner in een gemengd huwelijk. Hiervan wordt de onmogelijkheid benadrukt omdat de islamitische wet dit verbiedt: deze huwelijken kunnen alleen plaatsvinden als de man zich bekeert. Een bekering die volgens de schrijver "aan moslim-kant met een zekere achterdocht bekeken" wordt. De Nederlandse/christelijke man wordt dus uitgesloten als huwelijkspartner door eigenschappen die aan de islam en aan moslims worden toegeschreven. Bekering van de man tot het geloof van zijn vrouw is in dit beeld blijkbaar ondenkbaar.

Ook vinden er indirecte negatieve classificaties van de buitenlandse man plaats. Via betekenissen die worden toegekend aan het gemengde huwelijk komen de kinderontvoeringen (r.9 en 84) ook met hem en zijn cultuur in verband te staan.

Classificatie van de vrouw als huwelijkspartner

In tegenstelling tot de man blijkt de vrouw als actor in deze tekst geen bewuste keuze te maken voor dit huwelijk. Kiest hij voor het trouwen met een Nederlandse uit praktische overwegingen, voor haar is het huwelijk meer iets wat haar overkomt, hetgeen te maken heeft met haar gebrek aan kennis, haar jonge leeftijd of onervarenheid en/of het feit dat zij niet kritisch is. Dit beeld komt op verschillende manieren tot stand.

Het sterkst komt dit beeld tot uiting in de passage waarin uitkomsten van Franse onderzoeken worden weergegeven (r.87) en het wordt bevestigd in woordkeuze en retoriek elders in de tekst. In de passage rond r.87 wordt de niet-moslim partner omschreven als een meisje van het platteland dat in de grote stad op kamers woont. Zij is blijkbaar onkritisch genoeg om een buitenlander te huwen want "stadsmeisjes stellen zich kritischer op" (r.82). Hieruit kan tevens uit worden afgeleid dat gemengde relaties negatief worden gewaardeerd[6].

De benaming 'meisje' draagt andere connotaties met zich mee dan 'vrouw'; connotaties die nog worden versterkt doordat eraan wordt toegevoegd dat ze van het platteland komt en op kamers in de stad is gegaan. De connotatie die deze context het eerst oproept is 'onervarenheid'.

De Nederlandse vrouw als partner wordt in de tekst slechts tweemaal expliciet genoemd: beide keren niet in een agens-positie dus handelingen krijgt ze niet toebedeeld, hetgeen het beeld van het huwelijk als iets wat haar 'overkomt' versterkt. In r.27 wordt zij benoemd als 'Nederlandse': deze neutrale benaming komt voor in een constructie waarin de buitenlandse man het perspectief vormt, zijn motieven voor het huwelijk worden erin aangegeven, waarbij zij slechts '**affected**' (zie 5.2.2) is. In r.34 echter is de benaming niet langer neutraal en wordt ze, eveneens in een affected-rol 'een Nederlands meisje' genoemd, een benaming die het beeld van haar als onwetend of onervaren bevestigd. Het is dit beeld dat de conclusie rechtvaardigt dat voorlichting noodzakelijk is; het gaat ook hier dus in de eerste plaats om voorlichting aan de vrouw.

Het aanhalen van de Franse onderzoeken heeft ook nog andere gevolgen. Een onderscheid tussen de Franse en de Nederlandse situatie wordt niet relevant gemaakt en ook het onderscheid christen/niet-christen vervaagt. Blijkbaar is het onderscheid christen/moslim niet het enige onderscheid dat het gemengde huwelijk zo problematisch maakt. De onderzoeksresultaten worden immers als generaliseerbaar over verschillende situaties gepresenteerd, anders zouden ze in dit verband niet relevant zijn. Hetzelfde geldt voor de in deze passage genoemde 'buitenlandse partner': er wordt niet duidelijk gemaakt of het in dit onderzoek ging om islamitische mannen. Dit gebeurt op meer plaatsen in de tekst (bijv. met de 'asielzoekers' uit r.32). Het verbaast ook niet dat de kop van het artikel het woord 'cultuur' gebruikt in plaats van het in dit verband misschien meer voor de hand liggende 'religie'. De tekst noemt als concrete voorbeelden van problemen alleen zaken uit het islamitische (huwelijks)recht maar impliceert veel meer (zie elders in de analyse). Achter de oppositie christendom/islam speelt dus nog een andere, meer algemene oppositie mee tussen 'westerse' of 'europese' waarden en 'niet-westerse' of 'niet-europese' waarden.

Vervolgens vindt er nog een indirecte classificatie van de vrouw plaats via de wijze waarop het huwelijk wordt gedefinieerd. Na het weergeven van de Franse onderzoeken wordt er een onderzoek aangehaald van "de moslim onderzoeker dr. Khali Duran" (r.89) die bekeringen tot de islam in Europa heeft onderzocht. Deze bekeringen komen vooral via het huwelijk tot stand en hebben "niet zelden als motief het huwelijk door eenheid van geloof meer stabiliteit te geven". Ook "de aantrekkingskracht van moslim soefisme of mystiek" vormen een motief voor bekering. Doordat het huwelijk in de eerste plaats geclassificeerd wordt als het huwelijk tussen een christelijke vrouw en een moslim-man, zal deze bekering in een ongemarkeerde (in dit geval: sekseneutrale) formulering gelezen worden als de bekering van de vrouw. Deze lezing wordt bevestigd in de daaropvolgende zin, waarin de schrijver wijst op de onmogelijkheid van een huwelijk tussen een christen-man en een islamitische vrouw door het verbod van de islamitische wet daarop. In deze zin wordt de sekse van de partners namelijk wel gespecificeerd, m.a.w. dat is de gemarkeerde situatie.

De buitenlandse of islamitische vrouw wordt slechts tweemaal in de tekst genoemd. Behalve in hierboven genoemde voorbeeld komt ze voor in de passage

rond r.21 waar het tekort aan moslim-vrouwen in Nederland wordt genoemd. Ook zij krijgt geen handelingen toegeschreven en verschijnt alleen in ingebedde constructies.

Samenvattend: de vrouw als partner in het gemengde huwelijk wordt geclassificeerd als de niet-moslimpartner die onvoldoende geïnformeerd en onkritisch een huwelijk met een buitenlander aangaat. In tegenstelling tot haar partner heeft ze geen praktische motieven om te huwen; wel kan het gebeuren dat ze zich uit 'praktische' overwegingen bekeert, namelijk om het huwelijk veilig te stellen.

Classificatie van het huwelijk

Het 'gemengde huwelijk' als entiteit (en tevens als 'probleem') wordt in deze tekst in de eerste plaats omschreven als het huwelijk tussen een christelijke vrouw en een islamitische man (het omgekeerde krijgt in de tekst namelijk een uitzonderingspositie). Deze verbintenis is problematisch omdat religieuze/culturele verschillen te groot zijn om het huwelijk een goede kans van slagen te geven: er wordt gesproken van 70% echtscheidingen.

Wat opvalt in de classificatie van het huwelijk is dat de verschillen niet alleen worden beschreven in termen van het islamitische (huwelijks)recht. Al in de eerste alinea wordt kinderontvoering in verband gebracht met het gemengde huwelijk, waardoor een betekenisperspectief ontstaat waarin de verschillen gevaar met zich meebrengen. Kinderontvoering en echtscheiding worden al in de eerste alinea, nog voordat voorbeelden van religieuze verschillen worden gegeven, genoemd. Later in de tekst wordt erop teruggekomen ("70% echtscheidingen" in r.73; "record aantal ontvoeringen in Frankrijk" in r. 83).

Verder is het huwelijk onderwerp van "pastorale zorg" (r.38). De partners dienen voorgelicht te worden en geholpen te worden bij het nemen van hun beslissing (r.56). Doordat de vrouw als onervaren of onwetend wordt afgebeeld en de achtergrond van de buitenlandse partner in verband wordt gebracht met negatieve gevolgen en problemen, is het dus de (christelijke) vrouw die voorgelicht moet worden. Deze classificatie van het gemengde huwelijk versterkt het beeld van de vrouw als onwetend en draagt bij aan een positief beeld van de christelijke kerk en diens houding tegenover gemengde huwelijken.

Van veel invloed op de entiteit 'het gemengde huwelijk' is het islamitisch huwelijksrecht. Dit verschijnt in de rol van **agens/veroorzaker** (zie 5.2.2) in constructies waarin het huwelijk, de kinderen of (r.68) de "niet-moslim moeder" als benadeelde affected verschijnen. Dit huwelijksrecht komt in hetzelfde betekenisveld als bijvoorbeeld de "moslims" uit r.69; juridische, culturele en sociale aangelegenheden worden niet van elkaar losgekoppeld in de tekst en komen tesamen in verband te staan met de "culturele" (zie kop) achtergrond van de mannelijke moslim-partner. Het huwelijksrecht komt, met andere woorden, in verband te staan met zijn culturele identiteit, evenals het ontvoeren van kinderen en het trouwen uit praktische overwegingen daarvan deel uit maken.

Overigens komt in het slot van de tekst nog ter sprake dat "er ook gelukkige gemengde huwelijken zijn, waarin op een heel creatieve manier met de spanning tussen islam en christendom wordt omgegaan" (r.118). Welke oplossingen partners hebben gevonden voor welke problemen wordt (helaas) niet verder uitgewerkt.

c. Stilistische en retorische middelen

De overtuigingskracht van de tekst wordt in belangrijke mate bepaald door de wijze waarop de deskundigheid, geloofwaardigheid en ook de objectiviteit van de schrijver als bron van de informatie wordt uitgedrukt. Dit gebeurt op drie verschillende manieren: in de eerste plaats door de wijze waarop de schrijver wordt voorgesteld aan de lezer, in de tweede plaats door het aanhalen van verschillende onderzoeken en in de derde plaats op een meer indirecte wijze, namelijk doordat de schrijver afstand neemt van het 'commitment'[7] van negatieve uitspraken.

De betrouwbaarheid en deskundigheid van de schrijver wordt benadrukt door zijn titel en functie en de aan het einde van de tekst genoemde opdracht tot voorlichting over de ontmoeting met moslims. Daarbij heeft de auteur door zijn functie "al meer dan 25 jaar pastorale ervaring met zulke huwelijken" (r.116). Ook het aanhalen van verschillende onderzoeken draagt bij aan het beeld van de schrijver als objectief en deskundig persoon. Hierbij versterkt het aanhalen van het onderzoek van een moslim-onderzoeker de indruk dat de schrijver objectief is en geen eenzijdigheid verweten kan worden met betrekking tot het raadplegen van bronnen. Andere bronnen die aangehaald worden zijn: de International Social Services (r.11), het Centraal Bureau voor de Statistiek (r.22), de burgelijke stand in Duitsland (r.70) en de "onderzoeken in Frankrijk" (r.77).

Het aanhalen van de moslim-onderzoeker heeft ook nog een andere werking, een effect dat samen met andere talige middelen teweeg wordt gebracht. De tekst kan gelezen worden als een waarschuwing voor het aangaan van een gemengd huwelijk: er wordt immers duidelijk in gemaakt dat de kans van slagen gering is en dat de (cultuur)verschillen groot zijn. De schrijver formuleert zijn bedenkingen echter nergens in termen van een waarschuwing. Zo wijst hij in r.54 op de bedoeling van het kerkelijk voorlichtingsmateriaal: dit is "niet persé om mensen van zo'n huwelijk af te houden, maar om ze te helpen bij het nemen van hun beslissing". Verder staat in r.113 dat "ook christelijke kerken (...) aarzelend tegenover zulke verbintenissen" staan. In de laatste regels van de tekst wijst hij erop dat er ook gelukkige gemengde huwelijken zijn. De schrijver wekt de indruk een welwillende houding aan te nemen maar meent, gezien de uitkomsten van de verschillende onderzoeken, te moeten wijzen op de geringe kans van slagen en de problemen die zo'n huwelijk met zich meebrengt.

Ook de Nederlandse kerken lijken een welwillende houding aan te nemen. Er wordt voorlichtingsmateriaal beschikbaar gesteld, er worden conferenties aan gewijd en het gemengde huwelijk is een onderwerp van pastorale zorg. In dit licht bezien valt o.m. de uitspraak op r.110 op: van moslimzijde wordt wel expliciet gewaarschuwd tegen de gemengde huwelijken, "omdat ze in vele opzichten riskant zijn". Deze wijze van formuleren laat het 'riskant zijn' van het huwelijk als feit onontkenbaar, terwijl het commitment van de uitspraak niet bij de schrijver, maar bij de moslims wordt geplaatst. Hetzelfde geldt voor de informatie direct daarvoor: hierin staat dat geen enkele wetsschool in de islam werkelijk voor deze gemengde huwelijken is en ze "(...) worden beslist niet aanbevolen". Alhoewel de strekking van de gehele tekst van drs. Slomp ook bepaald geen aanbeveling vormt voor het aangaan van een gemengd huwelijk, bindt de schrijver zich niet aan dergelijke uitspraken, noch verbindt hij ze aan de christelijke kerk.

Deze retoriek bevestigd het beeld waarin de christelijke kerk een welwillender, behulpzamer houding aanneemt tegenover de huwelijken dan de islam. Dit beeld kwam al naar voren uit de voorbeelden in de tekst van het islamitisch huwelijksrecht. Het vormt een onderdeel van de oppositie die in de tekst tot stand komt tussen de buitenlandse partner en diens cultuur en de Nederlandse (of Europese) partner en diens cultuur. In deze oppositie wordt cultuur expliciet in termen van geloof beschreven (islam en christendom), maar impliciet spelen er meer verschillen in mee.

d. Macrostructuur versus superstructuur: het gemengde huwelijk als 'probleem'

Gezien de functie van schrijver ligt het voor de hand dat het gemengde huwelijk als 'probleem' beschreven wordt in termen van geloofsverschillen. Het wekt dan ook geen verbazing in de tekst voorbeelden van die verschillen te vinden, voorbeelden uit het islamitische huwelijksrecht op punten die sterk afwijken van het huwelijksrecht hier. Daarbij kan de tekst als probleembeschrijving deel uitmaken van de 'voorlichting' vanuit de kerken over dit onderwerp: de tekst is dan te lezen als argumentatie voor de stelling 'kennis van de islam is vereist in een gemengd huwelijk'.

Ook ligt het voor de hand dat een schrijver met een christelijke achtergrond, die in de eerste plaats schrijft voor een christelijk lezerspubliek, in de probleembeschrijving de 'anders-heid' van de islam benadrukt. In een periode waarin de kranten verslag doen van het migrantendebat zoals dat in de politiek werd gevoerd, waarin politici soms vergaande uitspraken doen over de islam (vrouwenonderdrukking en onverdraagzaamheid zou bijvoorbeeld inherent zijn aan de islam) hanteert Slomp een toonzetting die weliswaar de anders-heid benadrukt, maar waar wel respect voor dat anders-zijn uit spreekt. Dit verhindert echter niet dat er een flexibeler beeld van het christendom dan van de islam tot stand komt. Zo staat de christelijke kerk "aarzelend" tegenover het gemengde huwelijk en houdt zich bezig met zorg en voorlichting, de islam daarentegen "waarschuwt" voor het gemengde huwelijk en legt haar geloof op aan de niet-moslim bruidegom en aan de kinderen die uit het huwelijk geboren worden.

Het uitkiezen van voorbeelden uit het huwelijksrecht dat verstrekkende gevolgen kan hebben voor partners en kinderen is een voor de hand liggende retorische keuze. De ruimte is immers beperkt en de boodschap 'kennis van verschillen is belangrijk' wordt op deze wijze in elk geval overgebracht. Toch blijken zowel de verschillen als de 'aarzeling' meer betekenissen te krijgen dan dit huwelijksrecht alleen. Dit wordt duidelijk als de achtereenvolgende subthema's op een rij komen te staan:

<u>1e tekstdeel</u>:
(het gemengde huwelijk en)
- kinderontvoering
- de verwachte toename ervan
- oorzaken van toename; motieven van de buitenlandse man om te trouwen met een autochtone vrouw

<u>"Zorg"</u>
- voorlichting vanuit de christelijke kerken
- de noodzaak tot voorlichting (de onwetendheid)
- het islamitisch huwelijksrecht
- echtscheidingspercentages

- de onwetendheid van meisjes (Franse onderzoeken)
- kinderontvoering
- bekeringen
- het gemengde huwelijk tussen moslim-vrouw en christen-man en het islamitisch huwelijksrecht

"Aarzeling"

- houding van islam en van christelijke kerk tegenover dit huwelijk
- de ervaring van de schrijver met deze huwelijken

Hieruit blijkt duidelijk dat slechts een klein deel van de tekst gaat over religieuze verschillen en de rol die zij kunnen spelen in een huwelijk. De 'aarzeling' lijkt nu toch te klinken als een waarschuwing door het noemen van de praktische motieven van de buitenlandse man, de kinderontvoeringen en de echtscheidingspercentages. De 'verschillen' hebben niet alleen betrekking op religieus-juridische aspecten, maar ook hierop. Zo is een dimensie toegevoegd aan de oppositie "eigen" versus "andere" cultuur.

Het meest opvallende is dat in een tekst met dit onderwerp toch de thema's kinderontvoering en het huwen voor een verblijfsvergunning weer verschijnen en bovendien op prominente plaatsen in de tekst. Het eerste thema zou in dit verband louter in termen van juridische verschillen beschreven kunnen worden, maar dat gebeurt niet. Het tweede is nog meer bevreemdend, het legt een verband tussen het thema schijnhuwelijk en het thema gemengd huwelijk. Beiden werken door naar het man- en vrouwbeeld dat in de tekst naar voren komt en dragen bij aan de oppositie tussen de partners en hun cultuur.

In die oppositie is de buitenlandse man iemand die zijn rechten als vader desnoods afdwingt door ontvoering en die huwt uit zakelijke overwegingen. De autochtone vrouw daarentegen overweegt juist te weinig, het huwelijk en de gevolgen ervan overkomen haar en er is geen sprake van een bewuste keuze. Ze moet voorgelicht en beschermd worden. De kinderen kunnen haar ontnomen worden; haar rol als moeder (die in haar achtergrond erg belangrijk lijkt te zijn) wordt bedreigd.

Het beeld van de onwetende vrouw, die risico's loopt die terug te voeren zijn op de culturele achtergrond van haar partner, komt ook naar voren uit de voorbeeldanalyse van de tekst in hoofdstuk 5, deel II ("Wie verliefd is , kijkt niet vooruit"). Ook deze tekst heeft gemengde huwelijken als hoofdonderwerp. Dit vrouwbeeld is in tegenstrijd met het beeld van de Nederlandse vrouw zoals dat uit het migrantendebat naar voren kwam: daarin wordt zij afgebeeld als onafhankelijk, vrij en geëmancipeerd.

Volkskrant, 9 januari 1992

Nog snel even repeteren waa
het portretje van vader staa

door Theo Nijenhuis

**Een groeiend aantal aanvragen v
een verblijfsvergunning is gebase
op een schijnhuwelijk. In Rotterd
waar de politie speciale aandach
gaan besteden aan deze prakti
zelfs de helft. Als een oude vro
met een jongen van net twintig
het bureau verschijnt, ligt het er
bovenop. Maar dat is nog gee
bewijs. Vaak blijkt achter de fa
van het nephuwelijk veel ellen
schuil te gaan. „Schijnhuwelij
kunnen gevolgen hebben waard
zelden wordt gesproken."**

Bij de vreemdelingendienst in Rotterdam moesten ze erom lachen. Een Nederlandse vrouw, ruim in de zestig, meldt zich op het hoofdbureau. Mèt haar echtgenoot, een boom van een Jamaïcaan, net in de twintig. Ontdekte als toerist zijn grote liefde in Nederland. Of de vreemdelingendienst hem een verblijfsvergunning wil geven. Ze waren tenslotte net getrouwd en hij woonde bij haar.

Hoofdinspecteur Michels, chef van de Rotterdamse vreemdelingendienst, knikt meewarig. Hij kan zich inleven in de twaalf ambtenaren die in Rotterdam de balie bemannen en de dagelijkse stroom aanvragers voor zich langs zien trekken. Elke dag zijn er tien tot vijftien aanvragen voor een verblijfsvergunning van vreemdelingen die een Nederlandse partner hebben gevonden en daarbij zijn ingetrokken, meestal na een huwelijk.

„Het is soms overduidelijk dat er sprake is van een huwelijk dat alleen maar is bedoeld om de partner aan een voorlopige verblijfsvergunning te helpen. Maar het had tot voor kort voor de mensen achter de balie geen enkele zin om die aanwijzingen door te geven. Voor nader onderzoek was geen mankracht. De 'verblijfsregelaars' hadden het gevoel dat je er net zo goed een aap kon neerzetten. Je leert het beest schrijven en dan kon hij evengoed vergunningen uitschrijven." Michels' plaatsvervanger H. van der Vorst: „Honderden of duizenden vergunningen zijn ten onrechte verleend."

Die situatie is veranderd. Het ministerie van Justitie krijgt binnenkort de exacte resultaten van een onderzoek naar schijnhuwelijken in Rotterdam. Honderddertig „verdachte" aanvragen voor een verblijfsvergunning zijn het afgelopen kwartaal uit de archieven gelicht en nader onderzocht. In meer dan 80 procent van de gevallen kon de politie aantonen dat er sprake was van een schijnhuwelijk en werd de buitenlandse partner alsnog uitgewezen. Sommige beslissingen leidden tot een kort geding of een verzoek om herziening, maar tot nu toe steeds vergeefs.

Ruimte voor onderzoek kwam er toen het kabinet besloot tijdelijk marechaussees te detacheren in de grote steden. Rotterdam kreeg vijftien marechaussees toegewezen. De gemeenten zetten de marechaussees in op plekken waar de achterstanden het grootst waren. Anders dan de andere grote steden legde Rotterdam, om met Michels te spreken, „een accentje" op de aanpak van schijnhuwelijken. Vijf marechaussees, vier mannen en een vrouw, werden daarvoor half september toegevoegd aan de vreemdelingendienst.

Op grond van de voorlopige resultaten in Rotterdam kon staatssecretaris Kosto van Justitie al in het najaar de uitspraak doen dat een groeiend deel van het aantal aanvragen voor een verblijfsvergunning, is gebaseerd op een schijnhuwelijk. In Rotterdam ligt het op ongeveer de helft. Dat is hoger dan de schatting die enkele jaren geleden werd gemaakt. Amsterdam schatte het toen op 30 procent.

Achter die cijfers gaat een ellende schuil waar de politie van opkijkt. Hulpverleners zien de vreemdelingendienst als een meute tandenborsteltellers die menselijk leed aanrichten met hun uitwijzingen. Omgekeerd hebben de vreemdelingendiensten het beeld van een toelatingsbeleid dat wordt uitgehold door vreemdelingen die op een toeristenvisum naar Nederland komen met slechts één doel: ee
blijfsvergunning binnenhalen door midd
een schijnhuwelijk, al dan niet via fam
een bemiddelaar.

Tussen die twee stereotiepen ligger
beelden van wat partners elkaar aando
chels: „Schijnhuwelijken kunnen ge
hebben waarover zelden wordt gesprok
oudere Nederlandse man die met een
lands meisje trouwt om haar aan een vo
ge verblijfsvergunning te helpen. Hi
haar op het stadhuis voor het eerst ge
wil dat ze regelmatig met hem naar b
Zij wil dat niet. Het is haar ook beloof
hij dreigt met de vreemdelingenpolitie.
uitwijzing betekenen. „Dat meisje is vo
afhankelijk geworden", zegt Michels.

„Dan een Nederlandse vrouw", z
„Gaat een schijnhuwelijk aan voor tien
gulden. Ze komen hier voor verblijfs
ning. Voor de verblijfsregelaar lag he
bovenop dat het om een schijnhuweli
Hij waarschuwt de jongens van de mar
see. In de meeste gevallen kost het aa
tijd om zoiets rond te krijgen", zegt
„Maar die vrouw zegt gewoon: ik ben
schijn getrouwd met die Turk. Ik
schuld van tienduizend gulden en ik
man tienduizend gulden gevraagd. Mij
is afbetaald. Van mij mag je hem terug

„Die man moeten we uitzetten. Al
alleen maar om erger te voorkomen.
het mij zou overkomen zou ik 's avond
deur staan met de boodschap: m'n ge
Een Nederlander zou in zo'n situati
gevoel hebben dat hij was opgelicht,
geldt nog sterker voor het slachtoff
opgegroeid in een cultuur waar zake
welijken heel gewoon zijn."

Fysiek geweld is niet uitzonderlij
een geestelijk onvolwassen vrouw bijv
die zich door een vriendin een schijn
laat aanpraten. De man met wie ze m
wen heeft ze één keer gezien als ze let
haar huis wordt gehaald voor haar
dag".

Of de vrouw die met geweld wordt

vervolg "Nog snel even repeteren..."

gen om na het huwelijk naar de sociale dienst te gaan. Ze is immers getrouwd en heeft recht op een hogere bijstandsuitkering. In andere gevallen is het omgekeerd. De vrouw krijgt niet alleen een beloning van tienduizend gulden of meer, maar „de schijnpartner" wil geen cent hebben van de hogere uitkering. Na drie jaar zal hij zich braaf laten scheiden, omdat hij dan recht heeft op een „eigen" verblijfsvergunning en eventueel een eigen uitkering.

De Rotterdamse hoofdcommissaris R. Hessing zei een week geleden dat de criminaliteit met schijnhuwelijken een gat in de markt heeft gevonden. Michels: „Het organiseren van schijnhuwelijken en schijnrelaties gebeurt door een steeds wisselende groep mensen. Je moet het niet zien als een mafia die vanuit een gelede structuur opereert. Het zijn mensen of paren van mensen die daar geld aan verdienen. Ik vind het crimineel wat ze doen, maar het is moeilijk om ze iets ten laste te leggen."

De Rotterdamse officier van justitie mr L. de Jonge kan dat bevestigen. Begin 1990 arresteerde de politie „mr J.", een vijftigjarige adviseur die schijnhuwelijken zou organiseren in het hele land. Zijdelings zou zijn organisatie de hulp hebben gehad van een functionaris van de vreemdelingendienst in Rotterdam.

„Mr J." is uiteindelijk niet verder vervolgd bij gebrek aan bewijs, zegt De Jonge. De zaak tegen de man van de vreemdelingendienst is door de rechtbank terugverwezen naar de rechter-commissaris. Dat duidt evenmin op sterke bewijzen.

De tegenspelers worden slimmer. De organisatoren van een schijnhuwelijk — soms gewoon familie van de huwelijkskandidaat — weten dat de vreemdelingendienst zijn kaarten op één punt moet zetten: wonen de partners werkelijk samen of niet.

Nu daarover vragen worden gesteld en woningen worden bekeken, bereidt de tegenpartij zich erop voor. Soms knullig. Een echtpaar dat bijvoorbeeld in de gang van het politiebureau repeteert wat de man moet zeggen als hem wordt gevraagd waar het portretje van haar vader staat.

Van der Vorst: „Bij een man die zou worden uitgewezen, vonden we een papiertje. Wat voor kleur de bank had en wat voor tafelkleed er in de huiskamer lag. Dat had hij uit zijn hoofd moeten leren." Michels: „Voor een tengere Marokkaan met schoenmaat 40 stonden herenschoenen klaar met maat 45 om te bewijzen dat hij er werkelijk woonde."

De aanpak verspreidt zich snel in het circuit van bemiddelaars. Vragen worden beter gepareerd en onderzoeken vergen steeds meer tijd, terwijl er nog 335 zaken liggen te wachten uit het laatste kwartaal. De politie krijgt signalen dat echtparen vaker randgemeenten opzoeken om een verblijfsvergunning aan te vragen.

De politie heeft haar taktiek ondertussen ook aangepast. Het onderzoek richt zich nu nog op en ná het moment dat de partners zich bij de vreemdelingendienst melden. Er is al eens een vrouw gevolgd toen ze op weg was naar een afspraak met de vreemdelingendienst. Rechercheurs zagen hoe ze de man met wie ze „samenwoonde" op het station ging ophalen. Details over de nieuwe aanpak wil de politie niet kwijt. Michels: „Je moet meneer Jamin ook niet vragen naar het recept van een nieuwe bonbon."

2.3 De berichtgeving over schijnhuwelijken

Naast 'Nog snel even repeteren waar het portretje van vader staat' (zie 2.3.1) komen er nog dertien artikelen voor in de onderzoeksperiode die het schijnhuwelijk als hoofdonderwerp hebben. Deze vallen in twee groepen uiteen. Acht artikelen zijn nieuwsberichten waarin verslag wordt gedaan van de voorbereiding van een wetsvoorstel over het strafbaar stellen van schijnhuwelijken. In de overige vijf artikelen wordt het wetsvoorstel op verschillende manieren bekritiseerd: tweemaal wordt het onderscheid huwelijk/schijnhuwelijk aan de kaak gesteld in columns, tweemaal worden juridische aspecten bekritiseerd en eenmaal wordt, op een opiniepagina, gewezen op negatieve gevolgen van het wetsvoorstel voor bi-culturele relaties. In 2.3.2 worden de belangrijkste analyseresultaten beschreven van deze teksten. Eerst volgt een bespreking van de acht nieuwsberichten, vervolgens worden de vijf artikelen die het wetsvoorstel bekritiseren besproken.

2.3.1 Analyse van 'Nog snel even repeteren waar het portretje van vader staat'

Van de teksten over schijnhuwelijken wordt van deze tekst de volledige analyse weergegeven omdat deze tekst een verhalende structuur had, waarin veel voorbeelden werden gegeven. Daaruit kan wellicht wat afgeleid worden omtrent de wijze waarop het man- en vrouwbeeld gestalte krijgt in dit onderwerp. De analyse werpt bovenal licht op de wijze waarop de vreemdelingenpolitie als **actor/entiteit** (zie 5.2.1 en 5.2.2) gestalte krijgt en hoe de informatie vanuit dit perspectief wordt gepresenteerd. Uiteindelijk blijken de partners als actoren daarin slechts een ondergeschikte rol te spelen.

Het artikel verscheen in de Volkskrant op 9 januari 1992. Een groot deel van de tekst bestaat uit directe en indirecte uitspraken van hoofdinspecteur Michels, chef van de Rotterdamse vreemdelingendienst. Ook zijn plaatsvervanger van der Vorst komt een paar maal aan het woord. Het artikel verschijnt in samenhang met een bericht op de voorpagina, waarin verslag wordt gedaan van de voorbereiding van een wetswijziging: schijnhuwelijken zullen strafbaar worden. Nederlanders die met een buitenlander trouwen alleen om hem of haar aan een verblijfsvergunning te helpen, riskeren een gevangenisstraf. Bovendien moet voortaan bij de burgelijke stand eerst een verblijfsvergunning getoond worden. In dat bericht wordt al melding gemaakt van het onderzoek van de Rotterdamse vreemdelingendienst naar huwelijken tusen Nederlanders en buitenlanders. Aan het eind van dat bericht wordt verwezen naar de pagina waarop de tekst van 'portretje' staat.

a. Semantische macrostructuur

De titel van het artikel slaat terug op één van de voorbeelden die in de tekst, bij monde van Michels en van der Vorst, worden gegeven van schijnhuwelijken en de problemen die deze met zich meebrengen. De weggelaten actoren van het repeteren zijn de huwelijkspartners (r.178), die zich voorbereiden op vragen van de vreemdelingendienst, om te controleren of de partners inderdaad samenwonen (dit blijkt namelijk het enige bewijs te kunnen vormen of er sprake is van een schijnhuwelijk).

Het voorbeeld illustreert, samen met andere voorbeelden, de machteloosheid van de politie tegenover slecht verbloemde schijnhuwelijken.

In de lead wordt het schijnhuwelijk voorgesteld als een middel voor het verkrijgen van een verblijfsvergunning, waar steeds meer mensen zich op storten en waar politie en justitie geen vat op kunnen krijgen. In Rotterdam zou zelfs de helft van het aantal aanvragen voor een verblijfsvergunning gebaseerd zijn op een schijnhuwelijk. De kracht van dit getal krijgt nog meer impact door het bijbehorende voorpagina-artikel, waarin gesuggereerd wordt dat 80% van de gemengde huwelijken een schijnverbintenis is. Vervolgens wordt in de lead verwezen naar een volgend voorbeeld van een schijnhuwelijk, dat in de eerste alinea verder zal worden uitgewerkt. Ook dit voorbeeld illustreert de machteloosheid van de politie tegenover overduidelijke schijnhuwelijken. De laatste twee zinnen van de lead voegen nog een thema toe aan het onderwerp: de problemen en ellende die zo'n huwelijk met zich meebrengt.

Zo leveren kop en lead drie met elkaar verbonden thema's op:

1. Het aantal schijnhuwelijken (en dus het aantal ten onrechte verstrekte verblijfvergunningen) stijgt schrikbarend.
2. Politie (en justitie) staan machteloos.
3. Schijnhuwelijken zijn gevaarlijk voor betrokkenen.

In de volgende analysestappen zal bekeken worden hoe deze thema's de tekst structureren.

De belangrijkste entiteiten en actoren die in deze thema's een rol spelen, zijn: de huwelijkspartners, de politie en het schijnhuwelijk zelf. Hierbij wordt zowel de politie als de partners een soort slachtofferrol toebedeeld: het schijnhuwelijk is de oorzaak van machteloosheid van de politie en van ellende voor de huwelijkspartners. De machteloosheid van de politie komt op deze wijze niet alleen in verband te staan met met het gedwongen zijn om ten onrechte verblijfsvergunningen te verstrekken, maar ook met het niet in staat zijn de huwelijkspartners te beschermen.

b. Classificaties

Classificatie van de politie

In de classificatie van de politie zijn drie dingen van belang. In de eerste plaats wordt de politie niet alleen als instituut afgebeeld, maar ook als persoon. De politie krijgt naam, gezicht en stem door Michels en zijn plaatsvervanger als woordvoerders op te voeren. Dit maakt de politie als actor persoonlijker dan de andere actoren en laat de lezer de informatie door diens ogen zien. Door de ogen van de hoofdinspecteur zien we als lezers hoe de politie gedwongen wordt mee te werken aan overduidelijke schijnhuwelijken, zien we de machteloosheid en het voor schut worden gezet: "Het is soms overduidelijk..."(r.34). "...dat je er net zo goed een aap neer kan zetten. Je leert het beest vergunningen uitschrijven..." (r.41).

Die machteloosheid vormt het tweede kenmerk in de classificatie van de politie. Door onduidelijke, niet nader genoemde actoren, entiteiten of processen komt de politie in haar onmacht in een soort slachtofferrol terecht. Er wordt hierbij even verwezen naar de politiek (r.60) en naar justitie (r.157), maar een veroorzaker wordt niet aangewezen. De oorzaak is echter duidelijk: die is gelegen in het schijnhuwelijk. Dat confronteerd de politie met ongewenste situaties, zoals de 'dagelijkse

stroom aanvragers' (r.28), honderden of duizenden ten onrechte verleende vergunningen (r.45), uitholling van het toelatingsbeleid (r.86), maar ook de onmacht om de partners te beschermen tegen de gevaren die het huwelijk met zich meebrengt.

Zo komt een beeld tot stand waarin de politie (ondanks haar machteloosheid) een positieve agens wordt. Ze is er om mensen te beschermen. Daarvoor moet soms iemand worden uitgezet ("al was het alleen maar om erger te voorkomen", r.119). Het 'moeten uitzetten' wordt in een dergelijke **syntactische constructie** (zie 5.2.2) niet veroorzaakt door een vreemdelingenwet die het onmogelijk maakt voor vreemdelingen van buiten de EG om binnen te komen, maar door de taak van de politie als beschermer. Ook het gebruik van passieve en actieve constructies draagt bij aan dit beeld. In r.53-56 bijvoorbeeld is de politie agens van het 'aantonen' dat er sprake was van een schijnhuwelijk, maar niet van het gevolg ervan, het 'uitwijzen': in dat zinsgedeelte wordt de politie als agens door een passieve constructie weggelaten.

Samenvattend: de informatie in deze tekst wordt gepresenteerd vanuit het perspectief van de vreemdelingenpolitie (bij monde van Michels en van der Vorst). In dit perspectief staat de politie machteloos tegenover het schijnhuwelijk als uitholling van het toelatingsbeleid en als gevaar voor betrokkenen. Zij is agens van positieve handelingen (bescherming van de partners) maar niet (expliciet) van negatieve (uitzetting van partners).

Classificatie van de man als schijnhuwelijkspartner

Het eerste wat opvalt is dat de mannelijke partner in bijna alle voorbeelden tevens de buitenlandse partner is. In één voorbeeld is sprake van een Nederlandse man: hij dwingt zijn jonge schijnbruid tot sex door te dreigen met de vreemdelingenpolitie. De buitenlandse schijnbruidegom is "een boom van een Jamaicaan" (r.6 en r.15) die met een oude vrouw aankomt, een Turk (r.107-127) die is afgezet en verraden door zijn schijnbruid en een "tengere Marokkaan" (r.188) voor wie veel te grote schoenen klaarstonden om te bewijzen dat hij ergens woonde. In de overige voorbeelden krijgt de schijnbruidegom geen nationaliteit. (Dit gebeurt overigens wel in het voorpaginabericht, waarin staat dat het waarschijnlijk voornamelijk om Turken, Marokkanen en Ghanezen zou gaan.)

Sommige van de mannen bevinden zich in nogal lachwekkende of op zijn minst knullige situaties, zoals de jonge Jamaicaanse tourist die met een oude vrouw is getrouwd en de Marokkaan met de te grote schoenen. Soms krijgen ze sympathie, zoals de Turk die werd opgelicht: bovendien is hij "opgegroeid in een cultuur waarin zakelijke huwelijken heel gewoon zijn" (r.126). De buitenlandse man krijgt echter zelden uitgesproken negatieve handelingen toegeschreven. Ook al is het schijnhuwelijk de oorzaak van veel ellende, slechts tweemaal wordt dit met hem in verband gebracht. De ene keer betreft het de Nederlandse man, de andere keer gaat het om een man die zijn Nederlandse bruid dwingt om naar de sociale dienst te gaan om een hogere uitkering aan te vragen. Hier is de man als agens niet aanwezig omdat gebruik wordt gemaakt van een lijdende constructie.

Samenvattend: de buitenlandse man is geen agens van negatieve handelingen, ook al is hij partner in een huwelijk wat "veel ellende" (r.11) met zich meebrengt. De Nederlandse man is dat wel, hij maakt misbruik van zijn machtspositie door zijn schijnbruid te dwingen met hem naar bed te gaan. Eenmaal is de buitenlandse man

zelf slachtoffer van een schijnhuwelijk, doordat zijn bruid hem heeft opgelicht en verraden: hij krijgt als 'affected' sympathie al moet zijn schijnbruid wel tegen hem beschermd worden.

Classificatie van de vrouw als schijnhuwelijkspartner

Een aantal voorbeelden worden aangehaald die laten zien dat de vrouw slachtoffer kan worden van een schijnhuwelijk. In één voorbeeld gaat het daarbij om een "buitenlands meisje" (r.98) dat door een Nederlandse man wordt gedwongen met haar schijnpartner, een oudere Nederlandse man, naar bed te gaan. Zowel bij de handeling trouwen als bij het dwingen verschijnt zij in de rol van affected. Hij dreigt met de vreemdelingenpolitie. "Dat meisje is volkomen afhankelijk geworden" zegt de hoofdinspecteur in r.104. Daarna, in r.128, volgen twee voorbeelden van Nederlandse vrouwen die het slachtoffer zijn geworden van een schijnhuwelijk, na de uitspraak "Fysiek geweld is niet uitzonderlijk". In deze voorbeelden gaat het om een "geestelijk onvolwassen vrouw, die zich door een vriendin een schijnhuwelijk laat aanpraten" (r.129) en om een vrouw die wordt gedwongen naar de sociale dienst te gaan om een hogere uitkering aan te vragen. In het eerste voorbeeld valt de agens wel te herleiden ("een vriendin"), in het tweede voorbeeld is de buitenlandse man als negatieve agens weggelaten door het gebruik van een passieve constructie.

In tegenstelling tot de Nederlandse man die zijn schijnbruid bedreigt, heeft de Nederlandse vrouw als schijnhuwelijkspartner geen machtspoitie. Integendeel, zij kan er juist het slachtoffer van worden, bijvoorbeeld door "fysiek geweld" (r.128). De buitenlandse man als agens hiervan wordt systematisch weggelaten. Blijkbaar geldt hier een norm dat het onfatsoenlijk en/of onwenselijk is om buitenlanders negatief af te beelden [8].

Naast het beeld van de vrouw als slachtoffer komt uit de tekst ook een beeld tot stand van de schijnbruid als enigszins belachelijk. Dit komt voornamelijk tot uiting in de lead en in het in de eerste alinea genoemde voorbeeld van de oudere Nederlandse vrouw. Was de oudere Nederlandse man die met een jonge schijnbruid aankwam bedreigend en gevaarlijk door zijn lustgevoelens, deze vrouw is alleen maar belachelijk als zij met een mooie jongeman als bruidegom aankomt. Retorisch gezien dient dit voorbeeld om te illustreren, dat het vaak overduidelijk om een nephuwelijk gaat. Het voorbeeld doet een beroep op een 'common sense', de vanzelfsprekendheid dat een oude vrouw niet iemands "grote liefde" (r.20) kan zijn. Zoals in een andere tekst (zie 2.3.3) aan de orde wordt gesteld, is het omgekeerde wel mogelijk. In deze tekst wordt een voorbeeld aangehaald van een oude man met status, waarvoor 'iedereen applaudiseerde' toen hij met een jonge bruid trouwde. Blijbaar kan de aantrekkelijkheid van een man gelegen zijn in zijn status of positie terwijl de aantrekkelijkheid van een vrouw samenhangt met haar leeftijd. Het is deze 'common sense' die het voorbeeld van de oude vrouw lachwekkend maakt.

Samenvattend: het gevaarlijke karakter van het schijnhuwelijk zoals dat in deze tekst naar voren komt, kan tot uiting komen in geweld tegen vrouwen. Ondanks het feit dat het schijnhuwelijk een machtspositie met zich mee zou moeten brengen voor de Nederlandse vrouw, kan zij er slachtoffer van worden. De tekst wijst geen duidelijke veroorzaker aan voor het geweld. Eénmaal is er sprake van een vrouw die misbruik maakt van haar machtspositie, maar ondanks het feit dat het voorbeeld duidelijk maakt dat zij inderdaad macht heeft, moet zij beschermd worden door de

politie. Van haar Turkse schijnpartner wordt bij monde van Michels geaccepteerd dat hij zakelijke redenen kan hebben om een huwelijk te sluiten, dat behoort bij zijn cultuur. Dit brengt een oppositie met zich mee: in de Nederlandse cultuur zouden alleen romantische redenen tot een huwelijk kunnen leiden (dit beeld wordt bevestigd in 2.3.3, doordat het hier wordt bekritiseerd). Tot slot wijst het voorbeeld van de oudere Nederlandse vrouw die een jonge Jamaicaan trouwt op een voorstelling waarin de aantrekkelijkheid van de vrouw in haar leeftijd is gelegen, terwijl de aantrekkelijkheid van mannen met hun positie of status samen kan hangen. Het is door deze voorstelling, dat het voorbeeld komisch wordt.

Classificatie van het schijnhuwelijk

Het schijnhuwelijk krijgt verschillende negatieve betekenissen. De toeschrijving gebeurt door middel van de entiteiten waarmee het in verband komt te staan: ze komen voort uit de relatie tussen het schijnhuwelijk en de partners, het schijnhuwelijk en de vreemdelingenpolitie (en -beleid) en het schijnhuwelijk en de bemiddelaars of de criminaliteit.

Voor de partners vormt het huwelijk, zoals in bovenstaande al uitgebreid aan de orde kwam, een gevaar. Het is een mogelijke bron van ellende voor betrokkenen. Ook voor de politie vormt het een bron van ellende. Het schijnhuwelijk is er de oorzaak van dat de vreemdelingenwet niet naar behoren kan worden uitgevoerd, "honderden of duizenden" verblijfsvergunningen worden ten onrechte verstrekt (r.45). Het veroorzaakt veel werk, leidt tot grote achterstanden in het werk en veroorzaakt machteloosheid omdat de bewijsvoering zelfs in overduidelijke gevallen moeilijk rond is te krijgen. Het schijnhuwelijk zet de politie 'voor aap'. Tot slot vormt het schijnhuwelijk het 'gat in de markt' (r.148) voor de criminaliteit. Door een steeds wisselende groep mensen wordt er geld aan verdient; de bemiddelaars gaan echter evenals de partners vrijuit.

Op deze wijze vormt de classificatie van het schijnhuwelijk retorisch gezien een sterke verdediging van het wetsontwerp, waarvan in het voorpaginabericht melding wordt gemaakt.

c. Stilistische en retorische middelen

De macht van de getallen

In 'News as discourse' (1988) wijst van Dijk op de retorische werking van het gebruik van getallen in nieuwsberichten. Aantallen en percentages verlenen een bericht een schijn van waarheid, nauwkeurigheid en objectiviteit. Precisie is hierbij volgens van Dijk van minder belang dan het feit op zich dat er getallen worden gegeven. Hij constateert: "They may be highly variable amongst news media, even when using the same sources, and if incorrect they are seldom corrected in follow-up news items" [9].

Ook in dit bericht worden veel getallen gegeven. De meeste getallen werken retorisch als bevestiging en versterking van het beeld van een alarmerende situatie. Enerzijds dienen ze ter ondersteuning van het idee dat veel - misschien zelfs de meeste (zie ook 2.3.2) - huwelijken tussen buitenlanders en Nederlanders schijnverbintenissen zijn. Zo wordt in het voorpaginabericht gesuggereerd dat 80% van de

gemengde huwelijken "zuiver was bedoeld om illegale vreemdelingen aan een verblijfsvergunning te helpen". Er wordt verteld dat dit percentage berust op een onderzoek onder 130 huwelijken. Pas in het vervolgartikel blijkt dat het gaat om een onderzoek onder "130 verdachte aanvragen voor een verblijfsvergunning" (r.50). Hier wordt gezegd dat het ging om een "onderzoek naar schijnhuwelijken" (r.49) waarbij de politie in "meer dan 80% van de gevallen" (r.53) kon aantonen dat er sprake was van een schijnhuwelijk. Hier is het dus niet alleen meer dan 80%, er wordt ook gesuggereerd dat de overige 20% ook schijnhuwelijken kunnen betreffen door de formulering 'kon aantonen'. Deze suggestie wordt versterkt doordat in één van de drie hoofdthema's in de tekst de machteloosheid van de politie ten opzichte van het rondkrijgen van de bewijsvoering tegen overduidelijke schijnhuwelijken wordt uitgewerkt.

Anderzijds dragen getallen hier bij aan het ontstaan van een beeld van een grote toename van het aantal verstrekte verblijfsvergunningen. Het schijnhuwelijk is hiervan de oorzaak. Elke dag zijn er in Rotterdam "tien tot vijftien aanvragen" van "vreemdelingen die een Nederlandse partner hebben gevonden" (r.29). Door de context waarin deze zin staat, lijken deze getallen over schijnhuwelijken te gaan: er wordt geen onderscheid gemaakt tussen aanvragen op basis van een gewoon huwelijk en aanvragen op basis van een schijnhuwelijk. Het gaat om "zelfs de helft" (r.6) van het aantal aanvragen voor een verblijfsvergunning. Enkele jaren geleden werd dit in Amsterdam nog geschat op 30% (r.80). Zo ontstaat het beeld van een alarmerende situaties, waarin maatregelen geboden zijn. Het beeld van "de meute tandenborsteltellers, die menselijk leed aanrichten" (r.83) lijkt in deze voorstelling achterhaald en belachelijk. Leken de tandenborsteltellers controleurs die de privacy van mensen aantasten, in de huidige situatie zijn vergaande maatregelen gerechtvaardigd.

De voorbeelden als argumenten

Het is echter niet alleen door de werking van de getallen dat het beeld van de menselijk leed aanrichtende tandenborsteltellers uit r.83 buiten de werkelijkheid, zoals de tekst deze presenteert, wordt geplaatst. Ondanks de verhalende structuur kan de tekst namelijk ook gelezen worden als een argumentatie. De voorbeelden werken dan als argumenten. In de eerste plaats ondersteunen de voorbeelden als argumenten de stelling dat schijnhuwelijken vaak overduidelijk 'nep' zijn en in de tweede plaats dat ze voor betrokkenen ellende veroorzaken. Vervolgens, als in een ketenredenatie, rechtvaardigen deze stellingen de conclusie dat maatregelen gerechtvaardigd zijn. De maatregelen dienen dan immers slechts ter voorkoming van menselijk leed, in plaats van dat er menselijk leed wordt aangericht door de vreemdelingendienst.

d. Semantische macrostructuur versus superstructuur: het schijnhuwelijk als probleem

De top van de macrostructuur zou te omschrijven zijn als 'het probleem van het schijnhuwelijk'. Dit is algemeen genoeg om de drie tekstthema's met elkaar te verbinden: (1) de stijging van het aantal schijnhuwelijken en daarmee van het aantal verstrekte verblijfsvergunningen, (2) de machteloosheid van de politie tegenover het

schijnhuwelijk en (3) de ellende die het schijnhuwelijk voor de partners met zich meebrengt. Het schijnhuwelijk is dan een probleem omdat er (ten onrechte) verblijfsvergunningen mee worden verkregen, omdat het de politie voor een aantal problemen stelt en omdat het gevaarlijke gevolgen voor de partners kan hebben. Zo wordt via deze drie thema's het probleem gedefinieerd.

Nu kan de verklaringsrichting ('waarom is het een probleem') worden afgeleid. De negatieve gevolgen van het schijnhuwelijk kunnen gelezen worden als een verklaring. Wat hierin opvalt is de afwezigheid van veroorzakers. Zelden legt de tekst een direct verband tussen een actor en een negatief gevolg. Zo worden de negatieve gevolgen voor de partners aangeduidt als fysiek geweld (tegen vrouwen), afhankelijkheid (van de buitenlandse vrouw), uitwijzing en het kwijtraken van geld. De buitenlandse man wordt bijvoorbeeld niet expliciet benoemd als de agens van het geweld en de politie wordt niet expliciet benoemd als agens van het uitzetten. Veroorzakers worden zelden genoemd of blijven in het vage. Zo onstaat een beeld van het schijnhuwelijk zelf als 'veroorzaker' van het kwaad. De partners worden minder 'dader' en meer 'slachtoffer'; de politie wordt meer 'beschermer' (vooral van Nederlandse vrouwen) in plaats van controleur. Slechts eenmaal kent de tekst hierbij een machtspositie toe aan een Nederlandse vrouw, maar ook zij dient beschermd te worden door de politie. De buitenlandse man is in de meeste voorbeelden noch slachtoffer, noch veroorzaker van ellende.

Een eventuele oplossingsrichting speelt in deze tekst geen belangrijke rol. Wel vormt de tekst door zijn retoriek een sterke verdediging voor de in het voorpagina beschreven wetsvoorstel.

2.3.2 De nieuwsberichten over het wetsontwerp

De nieuwsberichten kondigen aan dat staatssecretaris Kosto van Justitie een wetsvoorstel in voorbereiding heeft waarin partners en eventuele bemiddelaars bij een schijnhuwelijk strafbaar gesteld worden. De urgentie van de maatregel wordt geplaatst in het kader van de 'illegalenproblematiek'. Het strafbaar stellen betreft met name de Nederlandse partner: de buitenlandse partner wordt immers al genoeg gestraft door zijn of haar uitzetting.

Definities

Het schijnhuwelijk wordt op verschillende manieren gedefinieerd in de teksten. Een paar voorbeelden:

- "Nederlanders die met een vreemdeling trouwen alleen om hem of haar aan een verblijfsvergunning te helpen(...)" (Volkskrant 9-1-1992)
- "Een schijnhuwelijk is een veelvuldig toegepaste methode voor illegale vreemdelingen om een verblijfsvergunning te krijgen." (Volkskrant 4-11-1991)
- "Een dergelijke verbintenis is veelal bedoeld om een vreemdeling aan een verblijfsvergunning - dan wel een uitkering - te helpen." (Trouw 10-1-1992)
- "(...)Nederlanders die een schijnhuwelijk aangaan om een buitenlandse of buitenlander aan een verblijfsvergunning en/of uitkering te helpen (...)" (Telegraaf 10-1-1992)
- "(...) veelal met het oogmerk immigranten aan een verblijfsvergunning of uitkering te helpen (...)" (AD 10-1-1992)

Zo worden er verschillende definities gegeven, met de overeenkomst dat de verblijfsvergunning in alle definities wordt genoemd en in een aantal ook de uitkering. De laatste definitie, die van het AD (10-1), impliceert dat er nog meer redenen kunnen zijn behalve het verkrijgen van een verblijfsvergunning of uitkering, door het gebruik van het woord 'veelal' [10]. Ook de definitie van Trouw (10-1) laat die mogelijkheid open.

In alle berichten zijn de definities sekseneutraal. Alleen in het bericht in Trouw op 8-2-1992 wordt er bij vermeld dat het meestal zou gaan om Nederlandse vrouwen, die een vreemdeling trouwen. De meerderheid van hen zou betaald worden ("grof geld"); het zou meestal gaan om bijstandmoeders.

De buitenlandse partner wordt alleen in de Volkskrant nader omschreven ("Marokkanen en Turken" en "relatief veel Ghanezen"). In de overige berichten worden algemene termen gebruikt zoals '(illegale) vreemdeling', 'buitenlandse partner' of 'buitenlander'.

De werking van de getallen

In bijna alle berichten (zes van de acht) wordt hetzelfde cijfermateriaal aangehaald, namelijk dat wat gebaseerd is op een onderzoek van de Rotterdamse vreemdelingendienst (zie ook de analyse van "Nog snel even repeteren..." in 2.3.1 c). Door slordige of zelfs onjuiste weergave van de uitkomsten van dit onderzoek wordt de indruk gewekt dat 80% van de gemengde huwelijken schijnhuwelijken zijn. Later zal dit in enkele berichten rechtgezet worden, maar ook dat gebeurt niet altijd even helder. Alleen in een bericht in het NRC worden de schattingen van het aantal schijnhuwelijken afgezet tegen cijfers van het totaal aantal gemengde huwelijken. Onderstaande citaten zijn voorbeelden van passages waarin de indruk wordt gewekt dat 80% van de gemengde huwelijken schijnhuwelijken zijn. In werkelijkheid betrof het onderzoek 130 al verdachte huwelijken: hiervan bleek in 80% geen sprake van samenwoning.

- "Cijfers van de Vreemdelingendienst in Rotterdam over de laatste drie maanden van 1991 wezen uit dat op 130 huwelijken tussen een Nederlandse en buitenlandse partner in 104 gevallen geen sprake was van samenleving. In de overige gevallen bleef het bij verdenking." (AD 10-1-1992)
- "In Rotterdam is door de vreemdelingendienst een onderzoek gedaan naar honderddertig huwelijken tussen Nederlanders en vreemdelingen van buiten de EG. Daarbij bleek dat ruim 80% van die huwelijken zuiver was bedoeld om illegale vreemdelingen aan een voorlopige verblijfsvergunning te helpen." (Volkskrant 9-1-1992)
- "Cijfers over de laatste drie maanden van 1991 van de vreemdelingendienst in Rotterdam tonen aan dat van de 130 huwelijken tussen een Nederlandse en een buitenlandse partner, er in 104 gevallen geen sprake was van samenleving. In de overige gevallen kon een schijnhuwelijk niet worden bewezen, maar bestond de verdenking wel. Het ministerie van justitie zegt dat een soortgelijke situatie voortkomt in andere grote steden in ons land." (Trouw 10-1-1992)

In twee kranten wordt later deze verkeerde indruk rechtgezet. In de Volkskrant (11-1-1992) gebeurt dit echter op een nogal ongelukkige manier: in het bericht staat nergens dat het onderzoek 130 reeds verdachte gevallen betrof. De rectificatie verschijnt naar aanleiding van een protest van het NCB. In de lead van het bericht wordt dit protest vermeld en wordt het foutieve cijfermateriaal herhaald, zonder toevoegingen:

- "Het Nederlands Centrum Buitenlanders (NCB) in Utrecht is ongelukkig met het onderzoek van de Rotterdamse Vreemdelingendienst naar de omvang van schijnhuwelijken. De politie heeft 130 huwelijken onderzocht uit het afgelopen kwartaal, waarbij bleek dat die in 80% van de gevallen alleen waren bedoeld om de buitenlandse partner aan een verblijfsvergunning te helpen." (Volkskrant 10-11-1992)

Daarna wordt in het bericht meegedeeld dat het NCB het onterecht vindt dat "De indruk is gewekt dat 80% van de huwelijken tussen buitenlanders en Nederlanders niet meer voorstelt dan een schijnverbintenis". Dit wordt echter niet toegelicht, ook wordt elders in het bericht niet gemeld waarom die indruk onjuist is. Na het aanhalen van de reactie van het NCB verschuift het perspectief weer naar de politie; de rest van het bericht gaat over "dubieuze aanvragen" voor verblijfsvergunningen, personeelsgebrek bij de vreemdelingenpolitie, betalingen aan de Nederlandse partner en het feit dat de politie de buitenlandse partner uit kan wijzen als blijkt dat de partners niet samenwonen. Zo lijkt het protest van het NCB nogal uit de lucht gegrepen en blijft de indruk bestaan dat de meeste gemengde huwelijken schijnverbintenissen zijn.

Het andere bericht verschijnt een maand later in Trouw (8-2-1992). In dit bericht is het hoofdthema de betalingen die partners ontvangen: de tital luidt "Voor schijnhuwelijk wordt meestal grof geld betaald". In de tweede alinea wordt eerst het cijfermateriaal van de Rotterdamse dienst herhaald. Daarna staat er dat het in dit onderzoek alleen ging om huwelijken "waar tevoren de verdenking bestond dat er geen sprake was van samenwoning" [11]. Deze vermelding wordt verklaard: "Gisteren heeft het 'Komitee zelfstandig verblijfsrecht voor migrantenvrouwen' bij de Rotterdamse politie protest aangetekend tegen de suggestie dat van alle huwelijken tussen Nederlanders en buitenlanders in Rotterdam 80% schijnhuwelijken zijn." Hierna verschuift, evenals in het Volkskrantbericht, het perspectief naar de politie. Het Rotterdamse diensthoofd van der Vorst (zie ook de analyse van "Nog snel even repeteren...") reageert kort op het protest en vervolgens wordt via directe en indirecte uitspraken van hem het belangrijkste tekstthema (betalingen die Nederlandse partners ontvangen) verder uitgewerkt. In zijn reactie vertelt van der Vorst dat er geen cijfers zijn van het totaal aantal gemengde huwelijken over de drie maanden van het schijnhuwelijken-onderzoek, al was het aantal wel "veel groter". Een en ander wordt in de tekst dus wel rechtgezet, maar die informatie is ondergeschikt aan het eigenlijke tekstthema 'betalingen aan Nederlandse partners', waardoor het laag in de semantische macrostructuur komt te staan.

Het NRC geeft als enige krant cijfers van het totaal aantal gemengde huwelijken als tegenwicht voor de schattingen van de Rotterdamse politie van het aantal schijnhuwelijken. Het betreft cijfermateriaal van het voorafgaande jaar. De passage waarin de getallen voorkomen luidt als volgt:

- "Hoe vaak schijnhuwelijken worden gesloten is niet duidelijk. De Rotterdamse politie schat dat er in die stad minstens 400 gevallen per jaar zijn. Uit cijfers van het CBS blijkt dat er in 1990 in totaal 5.868 Nederlandse vrouwen en 4.469 mannen trouwden met een buitenlandse partner. In totaal werden dat jaar 100.000 huwelijken gesloten." (NRC 10-1-1992)

Het noemen van deze getallen maakt het cijfer van het aantal schijnhuwelijken minder machtig dan in andere kranten. Het verontrustende getal van de 80% wordt in dit artikel niet genoemd.

Overigens valt aan deze cijfer op dat het verschil tussen het aantal mannen dat met een buitenlandse partner trouwt en het aantal vrouwen niet zo groot is; de berichtgeving over het gemengde huwelijk deed vermoeden dat het voornamelijk om Nederlandse vrouwen ging en ook uit de teksten over kinderontvoering (2.4) ontstaat die indruk.

2.3.3 Columns, opinie- en achtergrondartikelen

In de vijf teksten wordt het wetsontwerp tegen schijnhuwelijken op verschillende manieren bekritiseerd. De argumenten kunnen in grote lijnen in drie categorieën worden verdeeld: ten eerste argumenten die betrekking hebben op 'het huwelijk als privéaangelegenheid', ten tweede argumenten waarin 'praktische motieven' om te trouwen als gangbaar en acceptabel worden aangemerkt en ten derde argumenten die betrekking hebben op 'het recht van vrije partnerkeuze'.

In drie teksten is er kritiek op het idee dat het huwelijk een overeenkomst is die slechts op liefde is gebaseerd, alsof praktische motieven geen rol zouden spelen of mogen spelen. In twee teksten wordt beargumenteerd dat het strafbaar stellen van schijnhuwelijken tot gevolg heeft dat controlemaatregelen te diep ingrijpen in het privéleven van betrokkenen. Tot slot wordt er nog in twee teksten gewezen op de gevolgen die een dergelijke wet voor partners of toekomstige partners in gemengde huwelijken heeft.

Praktische motieven

In een aantal teksten wordt beargumenteerd dat de verblijfsvergunning als motief niet los te koppelen is van andere, wel in de samenleving bestaande of geaccepteerde praktische motieven om te huwen. Een paar voorbeelden:

- "Waarom huwen mensen eigenlijk? Een vragenrondje in beperkte kring leverde voornamelijk plausibele verklaringen op om de besparingen, de belasting, de sociale zekerheid en het pensioen. Veel schijnhuwelijken dus (...)" (Volkskrant, Recht en Wet, 8-2-1992).
- "Eigenlijk barst het in Nederland van de schijnhuwelijken, als men daaronder verstaat het instrumenteel gebruik van het instituut huwelijk met financiële doelstellingen ten aanzien van de overheid." (Volkskrant, Forum, 10-1-1992)
- "En ik ken al heel wat echtparen die elkaar een heel leugenachtige eeuw trouw hebben beloofd, met als enig verschil dat er geen verblijfsvergunningen op het spel stonden. Hij dacht: 'Staat er s'avonds tenminste een warme hap voor me klaar'. En zij dacht: 'Ben ik tenminste financieel onafhankelijk'. Zijn dat dan geen schijnhuwelijken?" (Telegraaf, column 'Kringen', 11-1-1992)

De eerste twee passages geven aan dat praktische (financiële) motieven heel algemeen zijn. In de tekst waarin de eerste passage voorkomt leidt deze vaststelling tot de conclusie dat de voorgestelde maatregel tot het strafbaar stellen van schijnhuwelijken niet acceptabel is (het wordt zelfs een "vrijwel racistisch mechaniek" genoemd, wat tot doel heeft "het weren van buitenlanders"); in de tekst van de tweede passage wordt gepleit voor het privatiseren van het huwelijk (hetgeen een huwelijk met een vreemdeling juridisch onmogelijk zou maken - maar dat vermeldt de tekst er niet bij), onder meer omdat de werking op "het migrantenvraagstuk (...) een

steeds heter hangijzer" zal worden [12]. Het derde citaat impliceert dat huwelijken met een traditionele taakverdeling ook vaak uit praktische motieven voortkomen. In deze visie gaan de 'praktische motieven' dus nog verder dan financiële doelstellingen: praktische zaken en liefde zijn volgens deze tekst niet zo strikt te scheiden!

Het huwelijk als privé-aangelegenheid

Onderstaande citaten hebben betrekking op het argument dat het huwelijk (dus ook het schijnhuwelijk) een privézaak is en/of dat het onmogelijk of onwenselijk is dat de overheid gaat controleren of liefde deel uitmaakt van een huwelijksovereenkomst.

- "In geen enkele wet ter wereld staat dat een huwelijk op liefde gebaseerd moet zijn. In geen enkele wet ter wereld staat dat huwelijkspartners in één huis moeten wonen. In geen enkele wet ter wereld staat dat mensen die veertig jaar in leeftijd verschillen niet met elkaar mogen trouwen. Maar de politie in Rotterdam weet het beter." (Volkskrant, column Maaike Helder, 10-1-1992)
- "Hoe wil het Openbaar Ministerie (...) tot het oordeel komen dat een huwelijk uitsluitend tot doel heeft gehad een van de echtgenoten aan een verblijfstitel te helpen? Worden de echtgenoten straks bespioneerd of afgeluisterd? Krijgen we een geheim netwerk van verklikkers en informanten? Welke conclusie mag getrokken worden uit het gegeven dat echtgenoten niet samenwonen?" "In feite matigt de overheid zich het recht aan om voor te schrijven hoe echtgenoten hun huwelijk moeten inrichten." (Volkskrant, Recht en Wet, 8-2-1992)

Het gaat in deze redenaties in de eerste plaats om het idee dat de overheid zich niet in privé-aangelegenheden zou mogen mengen; vanuit die verdediging van individualistische waarden wordt vervolgens bekritiseerd dat er sprake is van ongelijkheid doordat aan gemengde huwelijken aparte eisen worden gesteld.

In één tekst (Volkskrant, Forum, 10-1-1992) leidt de vaststelling dat de overheid zich niet zou moeten mengen in privézaken overigens tot de conclusie dat alle zakelijke gevolgen van het huwelijk geprivatiseerd zouden moeten worden, m.a.w. dat er voor de overheid geen gevolgen meer verbonden zouden moeten zijn aan een huwelijk. Noch voor de staatskas, noch wat betreft het verlenen van het Nederlanderschap. In deze visie is er dus voor veel bi-culturele relaties helemaal geen plaats meer.

Vrijheid van partnerkeuze

Ook al wordt in bovengenoemde argumenten bekritiseerd dat aan gemengde huwelijken andere eisen worden gesteld, slechts in twee van de vijf teksten wordt er een direct verband gelegd met bi-culturele relaties. In deze teksten wordt het wetsvoorstel als verwerpelijk gezien omdat het de belangen van bi-culturele relaties schaadt. Een paar citaten:

- "Een buitenlandse aanstaande bruid of bruidegom zal straks alleen nog maar met een Nederlander in het huwelijk kunnen treden als het hoofd van de plaatselijke politie schriftelijk heeft willen verklaren dat a) betrokkene al het recht heeft om in Nederland te verblijven, of b) alle verblijfsvergunningen al

heeft aangevraagd, of c) na het huwelijk niet in Nederland zal verblijven. Het fundamentele recht om te huwen, geproclameerd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, het VN-verdrag inzake de burgerrechten en Politieke rechten, het Europese verdrag inzake de Fundamentele Mensenrechten, wordt dus en passant eventjes afhankelijk gemaakt van het oordeel van een ambtenaar van de burgelijke stand en het hoofd van de politie." (Volkskrant, Recht en Wet, 8-2-1992)

- "Volgens de vreemdelingendienst is een huwelijk tussen een Nederlandse vrouw en een uitgeprocedeerde vluchteling die waarschijnlijk wordt uitgezet, verdacht. Maar misschien zijn die twee wel vreselijk verliefd en is een huwelijk de enige manier om de relatie te kunnen voortzetten."
"Het gaat om gebruikmaking van persoonlijke rechten, het recht om te huwen, dat is neergelegd in artikel 12 van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens, en het recht op vrije partnerkeuze".
"En wie er wel in slaagt door de muren van het fort (verwijst naar Fort Europa, MK) heen te breken en een bi-culturele relatie aangaat, wordt het onderwerp van een jacht op schijnhuwelijken. Dit betekent een uitholling van het begrip vrijheid van partnerkeuze, een belemmering van bi-culturele relaties, die niet past in deze tijd." (Parool, opiniepagina 'Meningen', 4-11-1991)

De partners

Evenals de reguliere berichten over het wetsontwerp wordt in deze teksten voornamelijk gebruik gemaakt van sekseneutrale termen. Er kan dus niet veel uit afgeleid worden omtrent het man- en vrouwbeeld. Een paar uitspraken vormen kritiek op het man- en vrouwbeeld zoals dat in andere berichten naar voren kwam en/of op het beeld van de buitenlandse versus de Nederlandse partner.

De tekst uit de rubriek 'Recht en Wet' (Volkskrant 8-2-1992) plaatst tegenover het beeld van de Nederlandse vrouw die de boel oplicht en veel geld verdient aan het schijnhuwelijk, het beeld van de "kordate vrouw", die het huwelijk aan is gegaan om "een hongerige dakloze op de wal te trekken". Hier huwt de vrouw niet om er aan te verdienen, maar omdat ze er genoegen in schept een ander verder te helpen. In de column van Helder (Volkskrant 10-1-1992) wordt verwezen naar het artikel 'Nog snel even repeteren waar het portretje van vader staat' (zie 2.3.1). Hier is de schijnbruid of -bruidegom een "wanhopige vluchteling" die door de achtervolging van de Rotterdamse vreemdelingenpolitie "tot idiote leugens" is gedwongen. Ook haalt ze uit deze tekst het voorbeeld aan van de zestigjarige vrouw die met een twintigjarige Jamaïcaan aan kwam zetten en werd uitgelachen. Hierop geeft ze als commentaar: "Toen Pablo Casals of Picasso met een bruidje dat een halve eeuw jonger was, aan kwam zetten, applaudiseerde iedereen. Maar andersom, dat is om je te bescheuren."

2.3.4 Conclusies

In de nieuwsberichten over het wetsontwerp wordt, door de wijze waarop cijfermateriaal wordt weergegeven, de indruk gewekt dat de meeste gemengde huwelijken

slechts worden gesloten om een vreemdeling aan een verblijfsvergunning of uitkering te helpen. In zeven artikels worden cijfers aangehaald, welke in vijf gevallen door slordige weergave de indruk wekken dat 80% van de gemengde huwelijken een schijnhuwelijk betreft.

In zes van de acht nieuwsberichten vormt het wetsontwerp het hoofdonderwerp. Het feit dat het om een wetsontwerp gaat en bovendien om een wetsontwerp met betrekking tot het toelatingsbeleid voor vreemdelingen, maakt dat het voor de hand ligt dat de vreemdelingenpolitie en de wetgever het belangrijkste perspectief vormen van waaruit de informatie gepresenteerd wordt. Dit komt zowel tot uiting in de keuze van de bronnen (directe en indirecte citaten van politici en politiewoordvoerders) als in het feit dat politici en politie agens-posities innemen in de teksten. Partners in gemengde huwelijken vormen in deze teksten niet het perspectief, ook al heeft de maatregel voor hen gevolgen. Het is daarom van belang om te vergelijken in hoeverre dit wel is gebeurd in de overige teksten over dit onderwerp. Daaruit kan worden afgeleid in hoeverre bi-culturele relaties en de belangen van partners al op de 'agenda' staan [13].

Uit de teksten waarin het wetsvoorstel tegen schijnhuwelijken bekritiseerd wordt, valt af te leiden dat de belangen van bi-culturele relaties nog geen groot agendapunt zijn in de dagbladen. In de kritiek staat de bescherming van de privacy, het huwelijk als privéaangelegenheid, meer centraal dan eventuele gevolgen van het wetsontwerp voor bi-culturele relaties. In deze visie is het geen zaak van de overheid en/of is het niet controleerbaar door de overheid of liefde deel uitmaakt van een huwelijksovereenkomst. In twee teksten vormen de belangen van bi-culturele relaties echter wel uitgangspunt voor (een deel van) de argumentatie. Verder wordt bekritiseerd dat het verwerpelijk zou zijn een verblijfsvergunning te verkrijgen via een huwelijk; praktische motieven zijn acceptabel en algemeen, dus niet voorbehouden aan buitenlanders zonder papieren. Deze argumentatie is met een andere voorstelling verbonden dan de voorstelling die uit de analyse in 2.2 naar voren kwam, waarin zakelijke motieven alleen aan de 'andere' cultuur waren voorbehouden terwijl in de 'eigen' cultuur het huwelijk op liefde was gebaseerd. Van een dergelijke oppositie is in deze voorstelling geen sprake.

De Telegraaf, 7 oktober 1991

DAGJE EFTELING WERD ENKELE REIS ALGERIJE

Van een onzer verslaggeefsters

ALMERE, maandag

„Vergeet Karim maar, zijn ekomst ligt in Algerije", reeg Janne de H. (30) te oren, toen ze haar Algerijn- ex-man vroeg hun zoontje arim terug te brengen. Hoe- el Janne officieel de voogdij eft en haar ex-man zelfs oor Interpol wordt gezocht, on hij Nederland onge- oord met Karim verlaten. ustitie wil wel, maar kan iets doen. In Algerije heb- en de Nederlandse wetten etreffende de ouderlijke acht geen rechtsgeldigheid: e vader is het hoofd van het ezin.

Janne is tien jaar getrouwd eweest met Bob Sait. In 1987 erd Karim geboren. In aart van dit jaar ging het aar definitief uit elkaar. Er erd een onderlinge bezoeks- geling getroffen, waar Bob nregelmatig gebruik van aakte: soms kwam hij we- en achtereen niet opdagen. anne: „Karim wilde vaak iet met hem mee, maar ja, et is toch zijn vader. Er zaten adeautjes en snoep aan vast, at hielp nog wel eens."

Vier keer kwam Bob zijn oontje in mei en juni halen n bracht hem keurig weer nuis. De vijfde keer, op vaderdag, ging het mis. „Ze gingen naar de Efteling. Het was al half tien, toen Bob belde, dat Karim bij hem bleef slapen. Ik zei dat ik dat niet goed vond, dat hij Karim voor half elf thuis moest brengen, anders zou ik de politie bellen. Bob reageerde ijskoud met: *Daar zul je spijt van krijgen, want Karim zit al in Algerije.*" Janne belde de politie, die haar adviseerde een dag af te wachten. „Toen heb ik naar het vliegveld in Brussel gebeld, want vandaaruit wordt rechtstreeks op Algerije gevlogen. Ik kreeg te horen dat Bob om kwart voor één had ingecheckt: bestemming Algiers. Met Karim."

Achteraf bleek dat het voor Bob gemakkelijk was geweest: het Algerijns consulaat in Den Haag schreef Karim zonder vragen te stellen bij op zijn paspoort. Daar is volgens de Algerijnse wet geen toestemming van de moeder voor nodig. Een uittreksel uit het bevolkingsregister is voldoende.

„Mijn ouders hebben aangifte van Karims geboorte gedaan op mijn meisjesnaam, omdat Bob er toen niet was. Zonder de identiteitspapieren van de vader kan een kind niet op zijn naam worden bijgeschreven," vertelt Janne. Omwille van de echtscheiding veranderde Karims achternaam. „De rechter wilde geen uitspraak doen als Karim niet op naam van zijn vader stond."

Een week nadat Karim verdwenen was, belde Janne haar ex-schoonmoeder in Algerije. Die was twee keer in Nederland geweest en de verhouding was redelijk goed. Janne: „Ik kreeg Bob aan de telefoon die zei dat hij met Karim naar Marokko zou gaan." Ze schreef een brief naar het Nederlands consulaat in Marokko, waar men echter niets voor haar kon doen.

Naspeuringen in Algerije leren, dat Karim in juli in het dorpje van zijn grootouders is gezien, spelend op straat. Het Nederlands consulaat in Algiers laat weten, dat het geen medewerkers naar het adres van de grootouders wil sturen. Waar Karim op dit moment is, weet Janne niet.

Ze belt regelmatig met haar schoonmoeder, hoewel haar ex man dat verboden heeft. „*Geduld* is eigenlijk het enige wat ze tegen mij zegt. Ik heb gevraagd waarheen ik iets voor Karim kan sturen. Naar haar adres zei ze, dan zou zij wel zorgen dat het bij Karim kwam", vertelt Janne. Van de rest van haar schoonfamilie hoeft ze niet veel te verwachten. De broer van haar ex woont in Nederland en is getrouwd met een Nederlandse. „Maar zoals dat gaat in een islamitische familie: hij houdt zijn mond stijf dicht en haar kan ik niet bereiken."

■ Karim is een statussymbool voor zijn Algerijnse vader.

Janne was zeventien toen ze met de acht jaar oudere Bob trouwde. Hij had een eerder huwelijk in Frankrijk achter de rug, waaruit ook een zoontje geboren werd.

„Toen ik Bob net kende, zijn we hem samen op gaan zoeken bij de pleegouders. Maar Bob deed er verder niets aan en wilde hem niet bij zich hebben. Waarom Karim dan wel? Uit wraakgevoelens over de scheiding, denk ik." Janne weet zeker dat Bob zijn kind niet ontvoerd zou hebben als het een meisje was geweest. „Een zoon is in Algerije een statussymbool. Hij heeft zich nooit als een echte vader gedragen, heeft zelfs nog nooit een luier verwisseld."

Terugkijkend op het huwelijk vertelt ze: „Mijn ouders waren niet echt blij toen ik met Bob thuiskwam, maar ze hebben hem geaccepte We hebben zelfs een periode bij mijn ouders woond." Toen was er w te merken van Bobs islam sche achtergrond. „Hij a voorbeeld gewoon mee, varkensvlees."

Met groeiende bezorgd bemerkte Jannes familie Bob veranderde. Een zw vertelt: „Janne mocht st minder, geen koffie drinken bij de buurvr niet meer naar de A. Cuyp. Langzaam verloo het contact met vriendin en raakte geïsoleerd."

Volgens Janne werde problemen onhoudbaar Karim een jaar of twee „Karim moest en zou kleine moslim worden. Bob wilde, was wet. Ik steeds vaker met Karim mijn ouders, want de r werden erger, Bob bedre me en sloeg. Gelukkig h hij Karim nooit bedre Daar heb ik geen zorgen o ik weet zeker dat Bob voor Karim zal zorgen. of ik mijn zoontje ooit te zie? We zijn overal gew bij de ministers van Jus en van Buitenlandse Za we hebben een brief aa Koningin geschreven, n niemand kan iets doen. kan zijn dat ik over een iets hoor, maar ook over jaar. Of nooit meer."

2.4 De berichtgeving over kinderontvoering

In de onderzoeksperiode verschenen vijf artikelen met internationale kinderontvoering als hoofdthema en daarnaast nog een zesde artikel dat weliswaar niet over ontvoering gaat, maar dat ook te maken heeft met de positie van het kind in het bi-nationale huwelijk. Kinderontvoering is een term die gebruikt wordt voor het onttrekken van het kind aan het ouderlijk gezag van een van de ouders door het kind mee te nemen over de landsgrenzen. Dit vormt een probleem in bi-nationale huwelijken, als een van de ex-partners (soms gedwongen door de vreemdelingenwet) terugkeert naar zijn of haar land van herkomst.

Twee artikelen verschijnen naar aanleiding van een Europees congres over internationale kindermeename, dat was georganiseerd door een aantal organisaties uit verschillende Europese landen van vrouwen met een buitenlandse partner. In deze artikelen, die op 7 oktober 1991 respectievelijk in de Telegraaf en in de Volkskrant verschijnen, wordt onder meer gewezen op het belang van internationale verdragen. In beide teksten worden commentaren van Lawine aangehaald. Een artikel (NRC, 2-12-1991) geeft veel cijfermateriaal over kinderontvoering en gebruikt als belangrijkste informatiebron de al eerder genoemde I.S.S. De overige drie artikelen verhalen van individuele gevallen. Een daarvan doet verslag van een rechtszaak waarin drie mensen terecht staan wegens ontvoering van de dochter van één van hen (AD 7-12-1991). In het tweede artikel vertelt een Nederlandse vrouw van de ontvoering van haar zoontje naar Algerije. Het derde artikel neemt een uitzonderingspositie in omdat hierin geen sprake is van ontvoering, maar van de uitzetting van een baby met de Nederlandse nationaliteit. De baby werd met de Kaapverdiaanse moeder meegegeven die door de vreemdelingenpolitie werd uitgezet (AD 11-10-1991). Omdat dit artikel met de andere teksten uit dit deel van de analyse gemeen heeft dat het gaat over de positie van het kind in het bi-nationale huwelijk, wordt het hier besproken.

De term 'kinderontvoering' is ideologisch beladen (zie ook 5.2.5 c). De term roept allerlei negatieve betekenissen op (bedreiging, financiële motieven, het gebruik van geweld, criminaliteit etc.). Het gaat echter om een ouder die - zij het tegen een gerechtelijke uitspraak in - zijn of haar eigen kind meeneemt, dus de meeste betekenissen die het 'script' ontvoering oproept zijn niet van toepassing. In het verslag van de analyse-uitkomsten zal dan ook voornamelijk worden beschreven hoe en in welke context deze term gebruikt wordt. Zo lijkt er bijvoorbeeld, alhoewel het cijfermateriaal zoals het NRC dit presenteert anders aangeeft, een tendens te zijn om voorbeelden van kinderontvoeringen aan te halen waarin het kind ontvoerd wordt uit Nederland door een islamitische en/of Noordafrikaanse vader (zie ook par. 2.2) [14]. Moeders krijgen geen rol als kinderontvoerder toegeschreven. Om te kijken hoe de beeldvorming van de islamitische man meespeelt in de wijze waarop kinderontvoering gestalte krijgt is ervoor gekozen om de tekstanalyse van het artikel uit de Telegraaf (waarin een Nederlandse vrouw vertelt over de ontvoering van haar kind naar Algerije) volledig weer te geven. Hierna volgt een bespreking van de belangrijkste analyseresultaten van de overige teksten.

2.4.1 Analyse van "Dagje Efteling werd enkele reis Algerije"

Deze tekst verscheen in de Telegraaf (7-10-1991) op de "Vrouw" pagina. Op dezelfde pagina stond een artikel met de titel "Samenwerking voorkomt kinderontvoering" (subtitel: "Landen sluiten ogen voor gevolgen bi-nationale relaties"), waarin het internationale congres over kindermeename centraal staat. In die tekst is Lawine de voornaamste bron van informatie; via directe en indirecte uitspraken van woordvoerster Inez Schade wordt het probleem beschreven. Dit gebeurt voornamelijk door het aanwijzen van het tekortschieten van het internationale recht en (in tweede instantie) het feit dat mensen onvoldoende informatie hebben over de juridische kanten die een gemengd huwelijk met zich mee kan brengen. In "Dagje Efteling" is er ook sprake van rechtsverschillen; een Nederlands juridisch aspect en een Algerijns juridisch aspect maakten een ontvoering mogelijk, en het Algerijnse recht maakt het onmogelijk dat de vrouw haar zoontje terugkrijgt. Toch speelt de (met zijn culturele achtergrond in verband gebrachte) identiteit van de vader daarin een rol. In onderstaande zal getracht worden te achterhalen hoe een en ander met elkaar in verband staat.

a. Semantische macrostructuur

Titel en lead duiden aan dat het bericht een narratieve structuur[15] heeft: er staat niet zozeer een situatie centraal als wel een gebeurtenis (zie ook par. 5.2.1). De gebeurtenis waar het artikel van verhaalt is de ontvoering van een kind door zijn vader naar Algerije. De titel slaat op die gebeurtenis: de dag waarop de ontvoering plaatsvond. De tekst begint (lead, r.1) met de ontvoering zelf, vervolgens worden achtergronden belicht (het huwelijk, de betrokkenen, een paar juridische aspecten) vanuit het perspectief van de (geïnterviewde) vertelster, die de moeder is van het ontvoerde kind.

De tekst vertelt het verhaal van Janne, een vrouw die tien jaar getrouwd is geweest met de Algerijn Bob. Ze kregen een zoon (Karim). De problemen groeiden en werden onhoudbaar toen het kind een jaar of twee was. Bob veranderde en legde Janne allerlei beperkingen op. Na de scheiding maakte hij onregelmatig gebruik van de bezoekregeling. De laatste keer dat hij zijn zoon op kwam halen heeft hij het kind meegenomen naar Algerije. Het verhaal wordt verteld vanuit het perspectief van moeder Janne, het komt tot stand via directe en indirecte uitspraken van haar. Haar verslag is aangrijpend en angstwekkend.

b. Classificaties

Omdat de actoren en hun handelingen en onderlinge relaties in deze tekst de structuur bepalen, wordt alleen de classificatie van de actoren (Bob en Janne en hun zoon) geanalyseerd.

De buitenlandse man als huwelijkspartner

Het beeld dat van Bob naar voren komt uit de tekst is uitgesproken onsympathiek. Hij ontvoert na de scheiding zijn zoon naar Algerije en deelt de moeder mee dat zij hem maar moet vergeten (r.1). De verblijfplaats van het kind houdt hij geheim. De maanden na de scheiding maakte Bob onregelmatig gebruik van de bezoekregeling; "soms kwam hij weken achtereen niet opdagen" (r.28). Tijdens het huwelijk was hij ook niet in alle opzichten een goede vader: "Hij heeft zich nooit als een echte vader gedragen, heeft zelfs nog nooit een luier verwisseld" (r.147). Ook had hij een zoon uit een eerder huwelijk waar hij zich nooit meer om bekommerde (r.130-140). Janne vermoedt dat Bob Karim dan ook enkel heeft meegenomen "uit wraakgevoelens over de scheiding" en omdat een zoon in Algerije "een statussymbool" is (r.140 en r.145).

Na een aantal jaren huwelijk is Bob gaan veranderen. "Janne mocht steeds minder, geen koffie meer drinken bij de buurvrouw, niet meer naar de Albert Cuyp. Langzaam verloor ze het contact met vriendinnen en raakte geïsoleerd" vertelt een zwager (r.165). Was er een tijdlang "weinig te merken van Bobs islamitische achtergrond" (r.157), "de problemen werden onhoudbaar toen Karim een jaar of twee was. Karim moest en zou een kleine moslim worden. Wat Bob wilde, was wet" (r.173). Ook werd hij gewelddadig tegen zijn vrouw (r.180).

Bob is agens van negatieve handelingen en weet zich gesteund door het Algerijnse rechtssysteem, dat het mogelijk maakte dat Karim op zijn paspoort werd bijgeschreven en dat stelt dat de vader het hoofd van het gezin is. Zijn rol als negatieve agens komt daarbij in verband te staan met het terugkeren van zijn identiteit als moslim.

De vrouw als huwelijkspartner

Janne is een Nederlandse vrouw van 30 (r.4), die op haar 17e trouwde (r.128) met de Algerijn Bob. Door haar ogen wordt aan de lezer het verhaal gepresenteerd van het huwelijk, dat zo naar afliep. Janne heeft officieel het recht aan haar kant omdat zij het kind na de scheiding kreeg toegewezen (r.8), maar ondanks het feit dat ze alles in het werk heeft gesteld om haar kind terug te krijgen staat ze machteloos. Noch de politie, noch justitie, noch het consulaat kan iets voor haar doen. Haar schoonfamilie werkt ook niet mee, alleen haar schoonmoeder lijkt haar situatie te begrijpen maar zij lijkt ook machteloos te staan tegenover haar zoon (r.109).

In de constructies waarin bovenstaande wordt verteld komt Janne zowel in agens- als in affected-rollen voor. Als agens verschijnt ze vooral in talloze constructies die weergeven wat zijn allemaal ondernomen heeft om haar kind terug te krijgen, zoals het bellen van de politie, het vliegveld en later het telefonische contact met Algerije en de brieven naar consulaten en ministeries. Als affected verschijnt ze tweemaal in constructies waarin haar man de agens-positie inneemt en negatieve handelingen uitvoert ("Janne mocht steeds minder" in r.165, waar Bob als agens impliciet blijft, en "Bob bedreigde me en sloeg" in r.180). Zo komt een beeld tot stand van de vrouw als slachtoffer van de negatieve handelingen van haar man en als agens van positieve handelingen: ze onderneemt alles om haar kind terug te krijgen maar staat machteloos.

De positie van het kind

Het kind komt bijna alleen voor in ingebedde constructies en zelden in agens-posities (slechts eenmaal in r.30, waarin zijn moeder vertelt dat hij vaak niet met zijn vader meewilde). Het is 'affected' bij handelingen die door de vader zijn verricht, zoals het ontvoeren en het bijschrijven op het paspoort. Karim is geen handelende actor in het verhaal, hetgeen tekenend is voor zijn positie.

c. Stilistische en retorische middelen

Het gaat in deze tekst niet zozeer om middelen die de overtuigingskracht bepalen, "kracht" is hier een term die hier wellicht beter op zijn plaats is. Het gaat namelijk niet zozeer om argumentatie als wel om de emotionele impact. Het feit dat het verhaal uit het perspectief van Janne wordt verteld, maakt een sterke identificatie met haar mogelijk. De keuze voor een persoonlijk verhaal brengt andere effecten teweeg dan een algemeen bericht over kinderontvoering. Het kan de problematiek dichter bij brengen, inzichtelijker maken dan een artikel met cijfermateriaal en/of juridische achtergronden dat doet. Verder zullen ook inhoudelijke aspecten van invloed zijn: hieronder zal getracht worden te achterhalen welke inhoudelijke aspecten maken dat de tekst zo tot de verbeelding spreekt.

d. Semantische macrostructuur versus superstructuur

Alhoewel het hier evenals in voorgaande analyses gaat om een nieuwstekst, is deze tekst weer van een iets ander type dan de tot nu toe behandelde teksten [15]. Aan de top van de macrostructuur staat een gebeurtenis die omschreven kan worden als: 'kind werd ontvoerd door zijn vader.' Het feit dat het om een gebeurtenis gaat betekent dat andere functionele categorieën de tekst structureren dan in een tekst waarin een situatie wordt beschreven en/of bekritiseerd. Een gebeurtenis genereert categorieën die niet zozeer een argumentatieve als wel een narratieve functie hebben. Bij het invullen van deze superstructuur zal er dus niet gekeken worden naar de invulling van probleem- en oplossingsdefinities, maar naar de wijze waarop de actoren gestalte krijgen en wat hun onderlinge relaties zijn.

De structuur is vrij eenduidig: een 'positieve' actor (dat wil zeggen een actor die positieve handelingen en eigenschappen toegeschreven krijgt) wordt het slachtoffer van een 'negatieve' actor (dat wil zeggen een actor die negatieve handelingen en eigenschappen krijgt toegeschreven). Het probleem wordt veroorzaakt door de negatieve actor. De positieve actor is niet bij machte de situatie ten goede te veranderen. Dit heeft te maken met juridische (en bureaucratische) zaken en met sociale codes in de culturele achtergrond van de negatieve actor.

De belangrijkste gebeurtenis ('main event') is de ontvoering, deze staat aan top van de structuur. Van daaruit worden andere categorieën ingevuld, zoals de achtergrond ('background'), de gevolgen ('consequences') en de commentaren ('comments') van de hoofdpersoon Janne en van andere betrokkenen (in dit geval een zwager van Janne) [16]. De categorie 'background' bevat twee subcategorieën: de directe omstandigheden waarin de belangrijkste gebeurtenis zich afspeelde en voorafgaande gebeurtenissen. De directe omstandigheden zijn hier de bezoekregeling,

waarvan de vader misbruik maakte door zijn kind niet terug te brengen maar op het vliegtuig naar Algerije te zetten. De voorafgaande gebeurtenissen, die uiteindelijk resulteerden in deze dramatische gebeurtenis, zijn de veranderingen die Bob onderging na een aantal jaren huwelijk, die uiteindelijk leidden tot de scheiding.

Het stuklopen van het huwelijk wordt beschreven als voortkomend uit het feit dat de Algerijnse/ moslim-achtergrond van de man zich na een aantal jaren huwelijk weer plotseling manifesteerde. In de beginjaren was hier weinig van te merken geweest (r.159: "Hij at bijvoorbeeld gewoon mee, ook varkensvlees"). Later blijkt deze achtergrond meer met zich mee te brengen dan eetgewoontes (r.175: "Karim moest en zou een kleine moslim worden. Wat Bob wilde, was wet"). Met het terugvinden van zijn moslim-achtergrond werd Bob onverdraagzamer. Uiteindelijk leidde zijn gedrag tot het uit elkaar gaan van het echtpaar en vervolgens tot de ontvoering.

Zo komt de oppositie tussen Nederlandse waarden en islamitische waarden tot stand in zowel de juridische verschillen als in de wijze waarop de identiteit van de man wordt beschreven. Doordat Bob's negatieve handelingen in verband staan met het terugkeren van zijn geloof, vormt het geloof een verklaring voor zijn gedrag. Beiden worden negatief geëvalueerd en bovendien komt een beeld tot stand waarin de islam als negatieve entiteit het gedrag van Bob eenduidig lijkt te bepalen.

De vraag kan gesteld worden waarom juist dit verhaal is geselecteerd. Selectie is immers het eerste ideologische criterium bij de totstandkoming van nieuws. Uitgaande van het idee dat nieuwsproducent en -consument deel uitmaken van de-zelfde werkelijkheid, kan die vraag ook anders gesteld worden: welke elementen maken dat het verhaal zo tot de verbeelding spreekt?

Het moederschap neemt een belangrijke plaats in het verhaal in. Het is de vraag of een tekst waarin een vader het slachtoffer was geweest hetzelfde effect zou hebben. Wordt deze tekst bijvoorbeeld vergeleken met de één van de hierna besproken teksten ("Vreemdelingendienst op haar vingers getikt"; AD 11-10-1991) waarin de vader het slachtoffer is omdat zijn kind samen met de moeder wordt uitgezet, valt op dat in de laatste tekst de positie van de vader op een andere manier vorm wordt gegeven. De vader vormt noch het perspectief van waaruit het verhaal wordt verteld, noch wordt van hem commentaar aangehaald, noch wordt zijn positie met andere talige middelen invoelbaar gemaakt. Het is de vraag of dit verschil op toeval berust. Het lijkt aannemelijk dat een verhaal waarin de moederrol wordt bedreigd meer 'impact' heeft dan een verhaal waarin de positie van de vader wordt bedreigd. Hierop zal in het laatste hoofdstuk worden teruggekomen.

Een tweede verklaring voor de kracht van het verhaal zou wellicht gevonden kunnen worden in de wijze waarop de buitenlandse echtgenoot gestalte krijgt. De plotselinge verandering van zijn persoonlijkheid lijkt aan te geven dat 'de Ander' niet werkelijk te kennen is; het zou interessant zijn nader te onderzoeken in hoeverre een dergelijke ideologie leeft en welke gevolgen dit heeft voor de beeldvorming van bi-culturele relaties.

2.4.2 De overige berichten over de positie van het kind in het gemengde huwelijk.

De overige berichten betreffen twee berichten waarin individuele gevallen centraal staan en drie meer algemene berichten. Ze worden besproken aan de hand van drie thema's die in bijna alle vijf berichten een rol spelen.

De islamitische man als ontvoerder

In een artikel in de Volkskrant met de titel "Frans-Algerijns verdrag lichtend voorbeeld voor kidnap-congres", wat ingaat op een aantal juridische achtergronden, wordt ook een kort voorbeeld van een individueel geval aangehaald. Dit voorbeeld staat op een prominente plaats in de tekst, namelijk in de lead:

- "Een Deense vrouw klampt de Franse dominee-diplomaat aan. "Kunt u niet wat voor me doen? Mijn regering is helemaal niet geïnteresseerd in mijn zaak. " Zeven jaar geleden ontvoerde haar ex-man hun dochtertje naar Algerije en sindsdien heeft zij het meisje alleen nog maar tijdens de vakanties in Algerije kunnen zien." (Volkskrant 7-10-1991).

In de rest van dit artikel, dat verschijnt naar aanleiding van hetzelfde congres als het hierboven besproken artikel in de Telegraaf, staat de dominee-diplomaat Bois centraal. Hij hielp in 1988 met het totstandkomen van het Frans-Algerijnse verdrag inzake kinderontvoering. Dit verdrag diende als "lichtend voorbeeld" (kop) op het congres. In dit verdrag, zo wordt in het bericht uiteengezet, staat het recht van het kind centraal. Evenals in "Dagje Efteling" wordt in dit bericht als voorbeeld een geval van ontvoering naar Algerije aangehaald. De tekst biedt hiervoor de volgende verklaring:

- "Die verdragen (internationale verdragen inzake kinderontvoering, MK) zijn verre van ideaal, maar ouders die te maken krijgen met kinderontvoering binnen Europa -en dat zijn verreweg de meeste gevallen- hebben tenminste iets om op terug te vallen. De contacten met islamitische landen zijn veel moeilijker, vanwege de grote cultuurverschillen die ook in de wetgeving tot uiting komen."

Het andere bericht (titel:"Kind ontvoerd: eis 12 maanden") waarin een link wordt gelegd tussen de islamitische man en kinderontvoering, betreft een verslag van een rechtszaak tegen twee Marokkaanse broers die de dochter van één van hen probeerden te ontvoeren met de hulp van de (waarschijnlijk Nederlandse) vriendin van de ander. De zaak was echter dermate ondoordacht en slecht georganiseerd dat de ontvoerders al in Parijs konden worden opgepakt. De broers en hun vriendin worden in het artikel weinig flatteus afgebeeld, met name via de weergave van de ontvoering en de rollen die zij daarin als actoren innemen. De ontvoering bleek, zo vertelt de vader, een wraakactie tegen de moeder van het kind te zijn. Bovendien had de vader er zelf niets aan als het kind in Marokko zou zijn, omdat hij zelf in Nederland zit. Ook in deze tekst wordt de kinderontvoering in verband gebracht met de culturele identiteit van de vader. Hoe dat gebeurt, zal hieronder uiteengezet worden.

Ook in een artikel in het NRC (met de kop "Kinderen het meest ontvoerd door ouders tegen Kerstmis") is een verklaring te vinden voor het feit dat de meeste aangehaalde voorbeelden ontvoeringen betreffen door een vader met een islamitische achtergrond. Evenals in het Volkskrantbericht wordt er gewezen op de grote juridische verschillen tussen Europa en islamitische landen. Via woordvoerster van Eeuwijk, directeur van het ISS, wordt de volgende verklaring gegeven:

- "ISS Nederland werd vorig jaar ingeschakeld bij zo'n 30 gevallen van kinderontvoering, zowel naar het buitenland als naar Nederland. De meeste zaken spelen binnen Europa. Duitsland scoort door het grote aantal 'grenshuwelijken' het hoogst. Maar volgens van Eeuwijk veroorzaken de Noordafrikaanse

landen de meeste problemen. Het Marokkaanse rechtssysteem bijvoorbeeld staat haaks op ons rechtssysteem. De man is daar altijd de wettelijke vertegenwoordiger, ook al heeft de Nederlandse rechter de moeder de voogdij gegeven. Ze trekken zich niets aan van ons rechtsstelsel." (NRC, 2-12-1991)

Rechtsstelsel, cultuur en rolpatronen in het land van herkomst van de buitenlandse partner worden in een uitspraak van van Eeuwijk in verband gebracht met het probleem van kinderontvoering:

- "Veel problemen kunnen worden voorkomen als mensen zich eens beter informeerden voordat ze besluiten te trouwen met iemand uit een ander land", verzucht van Eeuwijk. "We willen niemand afraden met iemand uit een ander land te trouwen, maar het is wel beter als je de cultuur van dat land kent. Wanneer je op de hoogte bent van het rechtssysteem en van de daar heersende rolpatronen. Maar mensen weten vaak helemaal niets. Ze weten nauwelijks waar Marokko of Turkije ligt."

Anderzijds wordt uit het cijfermateriaal in dit bericht duidelijk dat de meeste ontvoeringen binnen Europa plaatsvinden en dat er bovendien, zij het in mindere mate, ook door moeders wordt ontvoerd. De koppen boven het artikel bevestigen dat de meeste ontvoeringen binnen Europa plaatsvinden: "Kinderen het meest ontvoerd door ouders tegen Kerstmis" en "Duitsland scoort hoog door vele 'grenshuwelijken'".

Cultuur als verklaring voor gedrag

In het bericht "Kind ontvoert, eis 12 maanden" valt op dat er reeds in de subtitel op wordt gewezen dat er Nederlandse straffen moeten worden toegepast op de (overigens genaturaliseerde) Marokkanen:

- "Officier: Nederlandse normen toepassen op Marokkaanse verdachten" (Algemeen Dagblad, Binnenland, 7-12-1991).

Het benadrukken hiervan impliceert dat het niet vanzelfsprekend zou zijn dat van Marokkanen hetzelfde geëist kan worden als van Nederlanders. Dit sluit aan bij iets dat uit de bespreking van het migrantendebat al naar voren kwam (2.1.2): de suggestie dat etnische minderheden, vanwege hun culturele achtergrond, minder geneigd zouden zijn zich aan de Nederlandse wetten te houden. De 'normen' uit de subtitel komen in de tekst in verband te staan met het Marokkaanse rechtssysteem: "Aanklaagster Groos betoogde dat het delict niet mag worden beoordeeld naar Marokkaanse maatstaven. Daar zouden kinderen, bij echtscheidingen, als regel worden toegewezen aan de familie van de vader". Zo komt een aspect uit het rechtssysteem direct in verband te staan met individueel gedrag, zoals uit het migrantendebat naar voren kwam dat (aspecten uit) de culturele achtergrond met onwettelijk gedrag in verband kwamen te staan. De subtitel wekt ook de suggestie dat het niet vanzelfsprekend zou zijn dat Nederlandse normen (of wetten) zouden worden toegepast op Marokkanen - anders zou de informatie immers niet relevant zijn.

Het 'cultuurargument' heeft hier als effect dat de dader verantwoordelijkheid wordt ontnomen: het is niet vanzelfsprekend dat zijn gedrag hem aangerekend kan worden want het is immers zijn cultuur die hem zo doet handelen. Daarbij wordt de suggestie gewekt dat de cultuur van de ander maakt dat de ander niet aanspreekbaar is.

Wellicht kan dit in verband worden gebracht met een aantal vaststellingen die Blommaert en Verschueren (1992) doen in hun analyse van het Belgische migrantendebat met betrekking tot de rol die het begrip 'cultuur' blijkt te spelen in het debat. In de eerste plaats stellen zij vast dat het begrip systematisch wordt geassocieerd met 'eigenheid': niet alleen worden verschillen benadrukt (en overeenkomsten niet relevant bevonden), ook worden ze voorgesteld als deel uitmakend van de 'natuur' van mensen. In de tweede plaats en in samenhang hiermee is er sprake van een evolutionistische visie op 'cultuur'. Het beeld van de cultuur van de ander wordt, ten opzichte van de eigen cultuur, in het verleden gesitueerd en is steeds statisch: het wordt onveranderlijk geacht want het is onlosmakelijk verbonden met de eigenheid. Ze concluderen dat "de culturalisering van de vreemdeling hem, ondanks de nobele intenties, meer en meer heeft geabnormaliseerd" [17].

Om op dit laatste aan te sluiten: ook hier lijkt er verwarring te zijn tussen de begrippen 'tolerantie' of 'respect' tegenover andere waarden enerzijds en normen of wetten anderzijds.

Moederschap versus vaderschap

Waarom komt de moeder wel als slachtoffer, maar nooit als ontvoerder voor in de teksten? In het NRC wordt vermeld dat ontvoeren ook door moeders wordt gedaan:

- "Ook komt het voor dat een buitenlandse vader of - minder vaak - een moeder na een echtscheiding de kinderen 'ontvoert' naar het land van herkomst." (NRC, voorpagina, 2-12-1991).

Het feit dat dit minder voorkomt kan natuurlijk samenhangen met de toewijzing: waarschijnlijk worden kinderen vaker aan de moeder toegewezen. De vanzelfsprekendheid dat het kind bij de moeder hoort komt in één bericht aan de orde in een uitspraak van Inez Schade van Lawine:

- "Maar een kind van bi-nationale ouders hoeft niet automatisch hier te leven. Het kan ook daar. Het gaat om het belang van het kind. (...) Niets is zo pijnlijk als het herbezien van de eigen moederrol, maar we moeten de verantwoordelijkheid nemen van het recht van het kind op beide ouders." (Telegraaf, Vrouw, 7-10-1991).

Het is in hetzelfde bericht dat het perspectief van de ontvoerende vader wordt belicht (via citaten van de woordvoerster van Lawine), hetgeen in andere teksten niet gebeurt. Ook zijn belangen worden erin belicht:

- "Relaties kunnen altijd misgaan, maar als een man na de echtscheiding uitgewezen wordt, heeft hij er geen donder aan dat de Nederlandse rechter hem eens per week bezoekrecht geeft. Dus dat hij ze dan maar ontvoert, kan ik begrijpen."
- "Een van de punten van de eindresolutie was dan ook dat de verblijfsvergunning onafhankelijk moet worden (dus niet gekoppeld aan de huwelijkse staat van de buitenlander) zodat de vader in het land kan blijven waar zijn kinderen wonen."
- "De wetgeving is vaak oorzaak dat er niet veel meer mogelijk is (dan het herstellen van contact, per brief en telefoon, MK). 'Er staat acht jaar op ontvoering, dus zo'n man kan daardoor niet eens meer terug.'" (Telegraaf, Vrouw, 7-10-1991).

De vanzelfsprekendheid dat het kind bij de moeder hoort komt ook tot uitdrukking in de tekst die niet over ontvoering, maar over het uitzetten van een baby en zijn moeder gaat. In dit bericht met de kop "Vreemdelingendienst op haar vingers getikt", wordt verhaald van een Kaapverdiaanse vrouw. Zij is getrouwd met een Nederlandse man en ze hebben samen een baby van vijf maanden. De vrouw wordt uitgezet op grond van de eis, dat er alleen een voorlopige verblijfsvergunning op grond van een huwelijk wordt verstrekt als de partners samenwonen. Het paar woonde bij de schoonouders in, maar de vrouw kon niet tegen de spanningen die dit met zich meebracht en trok daarom in bij een vriendin. Ze wilde echter haar man niet verlaten. Bij de uitzetting werd de baby door de politie met de moeder meegegeven, ondanks het feit dat de vader dat niet wilde en de baby bovendien de Nederlandse nationaliteit heeft. Het perspectief van de moeder wordt belicht in een citaat van haar, waarin ze vertelt van de spanningen met de schoonouders en haar intentie om haar man niet te verlaten. Zo wordt haar positie invoelbaar gemaakt. Het perspectief van de vader, die door de uitzetting immers zowel zijn vrouw als zijn kind dreigde kwijt te raken, wordt echter naast de mededeling dat het tegen zijn wil was, niet verder met talige middelen invoelbaar gemaakt. In tegenstelling tot de moeder komt hij in de tekst noch (expliciet) als agens, noch als affected voor.

2.4.3 Conclusies

In veel van de berichten worden voorbeelden aangehaald van islamitische vaders die hun kind ontvoeren uit Nederland (of Europa). Volgens cijfermateriaal in twee berichten blijken echter de meeste ontvoeringen binnen Europa plaats te vinden. Het feit dat de voorbeelden steeds ontvoeringen naar Marokko of Algerije betreffen, wordt in de teksten verklaard door het wijzen op grote juridische verschillen ofwel cultuurverschillen die in de wetgeving tot uiting komen. Hierin blijkt echter 'cultuur' ook als verklaring voor (negatief) 'gedrag' (het gedrag van de vader als ontvoerder) te fungeren: juridische, culturele en persoonlijke verschillen worden daardoor niet langer van elkaar onderscheiden. Daarbij is het begrip 'cultuur' opgevat als iets dat de handelingen van het individu bepaald; bovendien is 'cultuur' iets eenduidigs, het lijkt vastomlijnd en onbeweeglijk, bijvoorbeeld doordat het gebonden is aan religieuze regels. Het is iets waar niet aan te ontkomen valt. Dit idee is ook terug te vinden in de tekst van "Dagje Efteling": uiteindelijk weet de vader van Karim niet aan zijn culturele identiteit te ontkomen en ontpopt zich tot een uiterst onsympathieke en onbetrouwbare vreemde.

Behalve een bepaalde voorstelling van 'cultuur' - als algemeen begrip én als beeld van de cultuur in landen waar de islam overheerst - spelen voorstellingen van het moederschap mee in deze teksten. Er is een vanzelfsprekendheid dat een kind bij zijn moeder hoort, hetgeen de dramatiserende werking van de voorbeelden verklaart en versterkt. De vrouw als moeder vormt een belangrijk tekstperspectief, vooral in de teksten die verhalen over individuele gevallen. Haar positie als moeder kan door het gemengde huwelijk in gevaar komen (zie ook 2.2). Het perspectief van de vader wordt slechts eenmaal belicht: er wordt gewezen op zijn nadelige juridische positie na de scheiding.

2.5 Overige berichten

In de onderzoeksperiode verschenen nog vier berichten waarin bi-culturele relaties een rol spelen. De teksten gaan over uiteenlopende onderwerpen, de bi-culturele relatie wordt in alle berichten slechts terloops vermeld. Er kan daardoor niet zoveel uit worden afgeleid omtrent beeldvorming; wel is het interessant te kijken of en zoja hoe eerder gevonden thema's als huwelijk en verblijfsvergunning, de positie van het kind en de positie van minderheden in de samenleving, hier gestalte krijgen. Omdat de onderwerpen zo uiteenlopen worden de artikelen hier per tekst en niet, zoals in voorgaande paragrafen, per gevonden kenmerk besproken.

"Geding om uitzetting van Turkse gedetineerde"

Dit artikel verscheen op de Binnenland-pagina van het Parool op 8-10-1991. Het gaat over een Turkse gedetineerde, die heeft gevraagd of hij de rest van zijn straf in Turkije uit mag zitten. De man, die vastzit wegens handel in harddrugs, zou echter vanwege een juridisch verschil met betrekking tot de voorwaardelijke invrijheidsstelling in Turkije gelijk worden vrijgelaten. Bovendien kan hij daarna, op grond van zijn vestigingsvergunning, gelijk naar Nederland terugkeren.Deze vergunning heeft hij op grond van een huwelijk met een Nederlandse vrouw verkregen, zo wordt in het artikel terloops vermeld.

Evenals in de artikelen over het schijnhuwelijk staat de bi-culturele relatie als onderwerp hier in verband met de verblijfsvergunning. Ook hier is het verband niet positief: het is dankzij de door het huwelijk verkregen verblijfsvergunning dat de gedetineerde niet tot ongewenste vreemdeling kan worden verklaard.

"Hoge Raad acht NBBS vrij van discriminatie Turken"

Dit bericht verscheen op de Binnenland-pagina van de Volkskrant op 9-1-1992. Het reisbureau NBBS was, zo wordt in het bericht uiteengezet, in hoger beroep gegaan na een eerdere veroordeling. Een Turkse man had het reisbureau aangeklaagd omdat hem een goedkope vliegreis was geweigerd, terwijl hij voor zijn Nederlandse vrouw en dochter wel chartertickets had kunnen kopen. Het NBBS en de luchtvaartmaatschappij mochten op grond van voorschriften van de Turkse luchtvaartautoriteiten geen tickets verkopen aan in het buitenland wonende Turken.

In dit artikel komt, als enige bericht uit het corpus, de bi-culturele relatie als onderwerp in verband te staan met het thema discriminatie. Dit vormt het probleem waarmee het gemengde huwelijk in deze tekst is verbonden, in tegenstelling tot de andere teksten uit het corpus staat het probleem los van het begrip 'cultuur(verschillen)'.

"VVD: Kijk naar gezinshereniging migranten"; "Dijkstal: Heel gevoelige materie"

Dit bericht verscheen op de voorpagina van het AD op 7-12-1991 en werd vervolgd op de binnenland-pagina. Eigenlijk hoort deze tekst niet thuis in het corpus want

goedbeschouwd komen bi-culturele relaties er niet in voor; wel wordt het schijnhuwelijk genoemd. Het schijnhuwelijk lijkt hier echter anders gedefinieerd te worden dan in de teksten uit 2.3.

De tekst gaat over de wens van de VVD dat er een onderzoek komt naar gezinshereniging van de tweede generatie migranten in Nederland. Dijkstal zegt in het bericht het idee te hebben dat het niet meer gaat om "gezinshereniging, waarbij een buitenlander die hier gewerkt en gespaard heeft zijn gezin laat overkomen", maar om gezinsvorming, waarbij men "in het land van herkomst een bruid kan zoeken en die laten overkomen". Na deze uiteenzetting komt het schijnhuwelijk ter sprake in de volgende passage: "Volgens Dijkstal heeft dat proces dubieuze kanten. 'Iedereen heeft natuurlijk het recht om zijn eigen partner uit te zoeken. Maar er moet worden onderzocht of het systeem van 'uithuwelijken' kan worden tegengegaan en tegen schijnhuwelijken zal scherper moeten worden opgetreden'."

Het schijnhuwelijk is in deze tekst dus, in tegenstelling tot de teksten uit 2.3, geen huwelijk tussen een 'autochtone' Nederlander en een buitenlander. Bovendien lijkt het gezien de voorafgaande definitie van gezinshereniging van tweede generatie migranten vooral te gaan om mannen van de tweede generatie: er wordt immers een "bruid" gezocht in het land van herkomst. Verder blijkt uit bovenstaande citaat dat in deze tekst het thema 'gezinshereniging van migranten' verbonden wordt met het thema schijnhuwelijken, het thema uithuwelijking en ook wordt vrijheid van partnerkeuze aangestipt.

"Wat zijn kinderen hier brutaal"

Dit artikel verscheen op de "Weekeinde" pagina van de Telegraaf op 12-10-1991 in de rubriek "In een vreemd pakhuis". Het is een geïnterviewd portret van een in Nederland wonende Ghanees. Halverwege het artikel vertelt de man dat hij een dochter heeft die "typisch Hollands" is: "Ze denkt niet als ik, maar als haar moeder". Hieruit kan worden afgeleid dat de man met een Nederlandse vrouw getrouwd is. Pas in de laatste alinea komt zijn echtgenote ter sprake: "Mijn vrouw, die ik tijdens mijn studie op Nijenrode had leren kennen, is Hollandse, dus na een paar jaar proberen (in Ghana te leven, MK) besloten we naar Nederland te gaan".

Het belangrijkste thema in het interview is cultuurver-schillen tussen Ghana en Nederland. Dit thema krijgt echter nauwelijks gestalte door het huwelijk, zoals in 2.2 en in 2.4.1 het geval was. De Ghanees bespreekt wel verschillen in familieverbanden, maar dit gebeurt in algemene termen en wordt door de geïnterviewde slechts even op zichzelf betrokken in een passage over zijn dochter. Wellicht is dit geen toeval en hangt het samen met het feit dat de man in deze tekst het perspectief vormt en niet de vrouw. De onderwerpen die worden besproken zijn minder persoonlijk en hebben niet zozeer betrekking op het privéleven alswel op algemeenheden. Het is de vraag of een interview met een vrouw niet eerder betrekking zou hebben op het privéleven en meer in zou gaan op het huwelijk: vergelijk in dit verband de tekst uit 2.4.1.

Opvallend in deze tekst is de wijze waarop het begrip 'cultuur' gebruikt wordt. Een paar citaten uit de tekst:

- "Door je culturele achtergrond ben je wat je bent. Twee mensen van een verschillende cultuur kunnen elkaars opvattingen meestal niet begrijpen. Wat voor de één normaal is, zal de andere abnormaal vinden."

- "Ik heb een dochter van achttien. Ze is geboren in Ghana, maar voordat ze drie jaar was, zijn we hierheen gegaan. Ze is typisch Hollands. Ze denkt niet als ik, maar als haar moeder."

Enerzijds wordt het begrip gebruikt als iets wat vaststaat en bepaalt hoe iemand is. Door de gehele tekst heen worden bij monde van de geïnterviewde man voorbeelden gegeven van verschillen tussen de westerse en de Ghanese cultuur. De verschillen hebben betrekking op religie, de visie op de verhouding tussen mens en natuur, de wijze van zaken doen, gezins- en familieverbanden en de visie op tijd. De meeste voorbeelden blijven algemeen, alleen enkele aspecten uit verschillen met betrekking tot familie- en gezinsverbanden betrekt hij op zijn eigen leven; dit gebeurt echter zonder verdere toelichting, het wordt slechts aangestipt.

Anderzijds geeft het verhaal, op een implicieter niveau, een beeld van cultuur als iets wat veel dynamischer is dan het cultuurbeeld dat uit de meeste uitspraken van de geïnterviewde naar voren komt. Zijn levenswijze blijkt niet meer geheel overeen te komen met de levenswijze van zijn familie in Ghana:

- "(...) het was moeilijk om terug te zijn in mijn eigen land. De ouderen in de familie, die mijn zaken wilden regelen, terwijl ik al die jaren zelfstandig had geleefd."

Blijkbaar heeft de migratie voor de man wel veranderingen met zich meegebracht. Deze formuleert hij echter nergens als zodanig: zijn uitspraken beperken zich tot het opnoemen van verschillen.

Ook in dit verband is het interessant een parallel te trekken met bevindingen van Blommaert en Verschueren (1992). Zij stellen dat in intercultureel contact er altijd sprake is van 'cultuuraanpassing' waarin bepaalde eigenschappen worden onderdrukt en andere juist geaccentueerd. Ter illustratie: "de Belg die in het buitenland gevraagd wordt iets te vertellen over België, zal zelden spreken over wat haar of hem in het dagelijkse leven het meeste bezig houdt" [18]. Interculturele gesprekken met als onderwerp de cultuur van een van de gesprekspartners zijn volgens hen vaak 'ritueel' van aard, in die zin dat het antwoord van de ondervraagde precies die dingen omvat waarvan deze vermoedt dat de andere ze als typerend zal ervaren. Blommaert en Verschueren concluderen dat 'cultuur' in de sociale praktijk geen stabiel, maar een interactief gegeven is, terwijl de voorstelling van 'cultuur' nu juist die flexibiliteit en dynamiek ontkent.

2.5.1 Conclusies

Gezien het feit dat de onderwerpen zo sterk uiteenlopen en de bi-culturele relatie als onderwerp slechts een kleine plaats inneemt in deze teksten zijn er geen eenduidige conclusies uit te trekken met betrekking tot beeldvorming. Daarom volgt hier alleen een korte opsomming van de belangrijkste punten.

In één tekst kwam de bi-culturele relatie als thema in verband te staan met het thema discriminatie. In geen van de andere teksten is dit verband expliciet gelegd. In twee teksten keerde het thema huwelijk en verblijfsvergunning terug. In een van deze twee teksten werd ook het thema vrijheid van partnerkeuze aangestipt; er kwam in naar voren dat dit op gespannen voet staat met regels omtrent huwen buiten de landsgrenzen. Retorisch gezien werd de aandacht echter verlegd naar de thema's uithuwelijking en het schijnhuwelijk: ook hier is de vrijheid van partnerkeuze blijkbaar van ondergeschikt belang (zie ook 2.3). Tot slot leverde één tekst informa-

tie op over de wijze waarop het begrip 'cultuur' wordt gebruikt: niet als een dynamisch verschijnsel maar als iets statisch, waarbij verschillen worden benadrukt en overeenkomsten als niet relevant worden beschouwd.

NOTEN

1. Jan Rath gebruikt in dit verband de term 'minorisering' (Volkskrant, Forum, 9-10-1991 door het systematisch classificeren van minderheden als 'anders' en deze anders-heid vervolgens aan te wijzen als bron van problemen, creëert de overheid haar eigen probleemgroepen (zie ook Jan Rath 1991). Blommaert en Verschueren (1992), die het migrantendebat in België analyseerden, spreken van 'abnormalisering'. Ook wijzen de laatsten erop, bij hun analyse van het begrip 'integratie', dat het de migranten impliciet als 'buitenstaanders' aanduidt (pag.120).

2. Deze conclusie ten aanzien van het begrip 'integratie' wordt ook getrokken door Blommaert en Verschueren (1991) ten aanzien van het Belgische migrantendebat (pag. 118 e.v.).

3. Hierbij wordt veel gebruik gemaakt van overstromings-metaforen, bijvoorbeeld in woorden als 'toestroom', 'vloed(golf)', 'indamming' en ook 'het reddingsvlot Europa'.

4. In deze argumentatie ligt impliciet besloten dat het probleem bij de minderheden ligt en niet bij autochtonen. Het zijn de minderheden die op een of andere wijze moeten veranderen, ook al wordt het racistisch geweld door autochtonen geïnitieerd.

5. De term 'gevaarlijke verschillen' wordt gebruikt door Blommaert en Verschueren (1992) om te beschrijven op welke wijze de voorstelling van de 'cultuurkloof' tot stand komt in het Vlaamse migrantendebat. Aan de wijze waarop dit debat gevoerd wordt ligt volgens hen een ideologie ten grondslag, waarin de homogene gemeenschap als norm voor de harmonieuze samenleving genomen wordt. Deze ideologie, die zij de naam 'homogeneïsme' geven, vinden zij in praktisch alle teksten (van links tot rechts) terug.
In deze voorstelling wordt 'cultuur' gezien als 'een verzameling verschillen die gevaarlijk zijn' (zie B&V, pag. 102). Verschillen vormen een bedreiging voor de (harmonie in de) samenleving.

6. Evenals negatieve uitspraken over buitenlanders wordt zo'n negatieve evaluatie niet expliciet uitgedrukt. Vele onderzoeken op dit gebied (zie o.m. van Dijk 1988) hebben aangetoond dat er een norm is van tolerantie en non-discriminatie die maakt dat negatieve uitspraken zelden expliciet worden uitgedrukt.

7. Zie Levinson (1983); Pragmatics; Cambridge University Press. De term 'commitment' wordt gebruikt om te beschrijven in hoeverre een spreker (in dit geval schrijver of tekst-actor) zich aan een bepaalde uitspraak bindt.

8. Van Dijk (1988a/b) brengt dit in verband met wat hij benoemt als 'de tolerantiemythe'. Volgens hem wil de 'in-group', in dit geval Nederlanders, een positief beeld van zichzelf behouden. Zij zien zichzelf als tolerant en zorgen dat dit zelfbeeld behouden kan worden door negatieve uitspraken over de out-group impliciet te laten. Door het bestaan van de tolerantienorm wordt racisme en discriminatie in onze kultuur niet of nauwelijks openlijk beleden. Van den Berg (1992) benoemt dit anders. In zijn visie is er eerder sprake van tegenstrijdige referentiekaders: er kunnen zowel racistische als anti-racistische referentiekaders gebruikt binnen een tekst of zelfs binnen een uitspraak.

9. Zie News as Discourse (1988) pagina 88.

10. De volledige zin waarin deze definitie voorkomt, luidt: "hoeveel schijnhuwelijken er per jaar worden gesloten, veelal met het oogmerk immigranten aan een verblijfsvergunning of uitkering te helpen, is onbekend."

11. Het niet samenwonen van partners geldt als bewijs dat er sprake is van een schijnhuwelijk.

12. Opvallend in deze tekst is dat de schrijver enerzijds redeneert dat het "instrumenteel gebruik van het huwelijk" heel algemeen is. Het zou echter losgekoppeld moeten worden van het huwelijk als relatie. Het verkrijgen van het Nederlanderschap stelt hij gelijk aan andere "doelstellingen ten aanzien van de overheid". Anderzijds komen deze doelstellingen los van elkaar te staan doordat alleen het verkrijgen van het Nederlanderschap als "misbruik" wordt aangeduid: in de andere gevallen is er sprake van "gebruik" maken van het instituut huwelijk.

13. Zie ook paragraaf 5.1.2, over verandering en reproductie van ideologie.

14. Dit onderzoek is kwalitatief en niet kwantitatief van aard. Met de vaststelling dat er een koppeling lijkt te worden gemaakt tussen de handeling kinderontvoering en het beeld van de islamitische man wordt dan ook niet bedoeld dat op basis van een dergelijk klein tekstencorpus geconcludeerd kan worden dat de relatie kinderontvoering - islamitische vader de meest gelegde is. Wel moet bij het aanhalen van voorbeelden telkens de vraag worden gesteld in hoeverre de keuze van dat voorbeeld toevallig is. Waarom een bepaald geval geselecteerd is heeft te maken met voorwaarden van nieuwsproductie (zie Van Dijk 1988 hk.3), zoals selectie-criteria of waarden die bepalen wanneer een gebeurtenis nieuwswaarde heeft (News as Discourse pag. 119 e.v.).

15. Tot nu toe zijn de volgende types nieuwstekst geanalyseerd: nieuwsberichten (zoals de teksten over het wetsontwerp tegen schijnhuwelijken), columns, opinie-artikelen. Deze nieuwtekst heeft echter een structuur waarin weer andere categorieën aan de top staan dan de voorgaande teksttypes. Alle voorgaande teksttypes hadden een situatie centraal staan; in deze tekst gaat het om een gebeurtenis.

16. Deze categorieën staan centraal in de discourse-analytische methode die van Dijk (1988) heeft uitgewerkt. Zie News as Discourse pag. 54 en verder. Zoals uitgelegd in hoofdstuk 5 zijn deze categorieën hier nauwelijks gehanteerd, omdat de meeste teksten een situatie aan de top van de macrostructuur hadden in plaats van een gebeurtenis.

17. Blommaert en Verschueren (1992), pag. 102.

18. Blommaert en Verschueren (1992), pag. 11.

3. CONCLUSIES: BI-CULTURELE RELATIES ALS 'GRENSOVERSCHRIJDERS'

In dit hoofdstuk zullen de analyseresultaten geïnterpreteerd worden. Op basis van de wijze waarop de bi-culturele relatie als 'probleem' werd gedefinieerd in de teksten, zal een interpretatie worden gegeven van ideologieën over de sekseverhoudingen die de beeldvorming gestalte geven en van de wijze waarop ideologieën over de verhouding tussen autochtonen en allochtonen daarin meespelen. In vrijwel alle gevallen waarin de sekse van partners gespecificeerd wordt in teksten, blijkt de bi-culturele relatie als 'probleem' omschreven te worden als het huwelijk tussen een Nederlandse vrouw (of meer algemeen: westerse vrouw) en een buitenlandse man (wat in de beeldvorming veelal de islamitische man blijkt te zijn). Dit kwam in alle thema's (het gemengde huwelijk, het schijnhuwelijk en kinderontvoering) tot uiting: de verklaring van het problematische beeld van de bi-culturele relatie moet dus hierin gezocht worden.

Beargumenteerd zal worden dat voorstellingen over machtsrelaties in beide verhoudingen botsen in de voorstelling van bi-culturele relaties: in deze zin kunnen gemengde relaties worden opgevat als 'grensoverschrijders' van machtsverhoudingen. Het is deze botsing van verwachtingen die kan verklaren waarom juist de relatie tussen een autochtone vrouw en een buitenlandse man als problematisch wordt gezien. In de beeldvorming van de bi-culturele relatie blijken (voorstellingen van) man-vrouwverhoudingen te domineren over (voorstellingen van) de verhouding tussen in- en out-group.

3.1 Het beeld van de autochtone vrouw

Het 'ontkennen' van de machtspositie van de Nederlandse vrouw als partner kwam in alle onderwerpen (afgezien van 2.5, waarin het niet ter zake deed) in een bepaalde vorm voor. Dit vormt de kern van de probleemdefinitie; hiervoor zal een interpretatie gezocht worden.

De machtspositie van de vrouw

Uit de analyse van teksten over het schijnhuwelijk kwam naar voren dat de Nederlandse vrouw, in tegenstelling tot de Nederlandse man, geen machtspositie had. Kon de Nederlandse man macht uitoefenen over de buitenlandse vrouw, die als schijnbruid in een afhankelijke positie terecht gekomen was, voor de Nederlandse vrouw gold dit niet. Integendeel, het schijnhuwelijk bracht voor haar juist gevaar met zich mee. Ze kon het slachtoffer worden van dwang en fysiek geweld.

Ook uit de tekst over het gemengde huwelijk en in teksten over kinderontvoering kwam naar voren dat het huwelijk met een buitenlander voor de Nederlandse vrouw gevaren met zich meebracht. Hier stond zij niet zozeer machteloos tegenover fysiek geweld, maar tegenover de cultuur van haar partner. Het bleek hierbij om meer te gaan dan louter juridische verschillen. Uit de voorbeeldanalyse in 5.2.5 komt naar voren dat het gemengde huwelijk de vrouw verworvenheden, die de westerse emancipatie met zich mee heeft gebracht, kan ontnemen. Uit teksten van het corpus bleek dat het huwelijk haar positie als moeder kan bedreigen (vooral na een

scheiding, en de kans op scheiding zou erg groot zijn) en haar met onverwachte situaties kan confronteren omdat ze niet weet of kan weten wie zij trouwt (zie 2.2.1, de tekst over het gemengde huwelijk, en 2.4.1, "Dagje Efteling...").

Het 'gevaar' dat het gemengde huwelijk in dit beeld voor de Nederlandse vrouw op kon leveren, werd voor een belangrijk deel beschreven in termen van de cultuur van de buitenlandse partner. Deze tendens komt overeen met bevindingen van Blommaert en Verschueren (1992). Zij vonden dat aan veel mediateksten over migranten de veronderstelling ten grondslag lag dat een confrontatie tussen culturen bedreigend voor de 'eigenheid' zou zijn en dus haast noodzakelijkerwijs problemen op zou leveren. Deze voorstelling strookt met het beeld van het gemengde huwelijk zoals dat uit de analyse naar voren komt; hier vormt de confrontatie een bedreiging voor de 'eigenheid' van de Nederlandse vrouw: zij kan haar handelingsvrijheid, haar rechten als moeder, haar verworvenheden (die worden voorgesteld als behorend tot die eigenheid en daarmee tot het culturele 'erfgoed') kwijtraken door het gemengde huwelijk. Tegen deze gevaren moet zij beschermd en gewaarschuwd worden en ze moet ertegen gewaarschuwd worden. Tekenend voor haar machteloze positie is het feit dat zij vrijwel nergens als 'agens' van handelingen verschijnt, maar wel als 'affected' van de personen of instanties die haar beschermen, voorlichten of waarschuwen.

Het beeld van de vrije vrouw versus het beeld van de ondergeschikte vrouw

Kwam uit de teksten over het 'migrantendebat' (2.1) een beeld naar voren van de Nederlandse cultuur als een cultuur waarin (in tegenstelling tot de andere - islamitische - cultuur) gelijkheid tussen de seksen heerst, in de berichtgeving rond biculturele relaties overheerst een ander beeld. Hier blijkt de Nederlandse vrouw niet zo zelfstandig en onafhankelijk te worden afgebeeld als verwacht zou mogen worden op basis van het zelfbeeld van 'gelijkheid tussen de seksen'. In 5.2.5 ("Wie verliefd is, kijkt niet vooruit") komen we ook de suggestie tegen dat de Nederlandse vrouw haar handelingsvrijheid kwijt kon raken door het huwelijk met een buitenlander; uit teksten uit het corpus komt een beeld naar voren van de Nederlandse vrouw als partner in het gemengde huwelijk dat gekenmerkt wordt door eigenschappen als onervarenheid/onvolwassenheid, naïviteit/onwetendheid en onkritisch zijn.

Dit beeld impliceert dat het huwelijk met een buitenlander geen bewuste keuze zou zijn, maar voort zou komen uit een 'niet beter weten' en/of een zich mee laten slepen door romantische motieven (zie ook 5.2.5). Hieruit kan vervolgens geconcludeerd worden dat het huwelijk met een buitenlander in lager aanzien staat dan het huwelijk met een Nederlander. Kritische vrouwen (zie 2.2.1, "Gemengd huwelijk vereist kennis van elkaars cultuur") zouden immers geen buitenlander huwen [1]. Het bestaan van gemengde relaties lijkt dan verklaard te worden vanuit het vrouwbeeld dat erbij tot stand komt: het gaat om vrouwen die onvoldoende kritisch en nuchter, onvoldoende geïnformeerd en/of onvoldoende volwassen zijn. Zij moet door anderen (vreemdelingenpolitie, pastorale zorg, voorlichting vanuit de overheid/ de ISS) beschermd, gewaarschuwd en voorgelicht worden.

De tegenstrijdige posities komen op nog meer manieren tot uiting in de teksten van het corpus. In een aantal teksten uit het corpus ("Nog snel even repeteren...", 2.3.1 en "Dagje Efteling...", 2.4.1 en tevens in 5.2.5) werd geïmpliceerd dat de handelingsvrijheid van de Nederlandse vrouw beperkt kan worden door het gemengde huwelijk, met andere woorden: vrijheid kan haar ontnomen worden. Ook hierin is

haar handelingsvrijheid dus vooronderstelt. Anderzijds is er sprake van een beeld wat hiermee botst: de voorstelling van de vrouw die een gemengd huwelijk aangaat als onkritisch, onervaren of onwetend en de suggesties dat de vrouw die een gemengd huwelijk of schijnhuwelijk aangaat beschermd moet worden, het slachtoffer kan worden en geen macht heeft past niet in het beeld van de geëmancipeerde, zelfstandige vrouw die de gelijke is van haar man.

Er is sprake van een tegenstrijdigheid in het vrouwbeeld: enerzijds worden vrouwelijke genderwaarden (irrationaliteit of emotionaliteit [2], geen macht hebben) gereproduceerd in een traditioneel vrouwbeeld, anderzijds komen feministische waarden tot uiting in het beeld van de handelingsbekwame, vrije vrouw. Beide beelden hebben betrekking op de Nederlandse vrouw. Het is echter de vrouw die een buitenlander trouwt die overgaat van het beeld van de rationele, handelingsbekwame vrouw naar het beeld van de irrationele, handelingsonbekwame en machteloze vrouw. Haar overgang van de 'in-group' (hier: autochtonen, Nederlanders of algemener: de westerse cultuur) naar de 'out-group' (hier: allochtonen, in het byzonder allochtonen met een islamitische achtergrond) door middel van een huwelijk brengt deze gedaanteverwisseling met zich mee.
De tegenstrijdigheid in het vrouwbeeld illustreert overigens het dynamische karakter van ideologie (zie 5.1.2): binnen een uitspraak of tekst (of een verzameling teksten) kunnen met elkaar botsende ideologische posities bestaan.

Nu kan een antwoord worden geformuleerd op de vraag waarin deze relatie afwijkt van andere relaties, welke verwachtingspatronen er blijkbaar doorbroken worden die er ten aanzien van 'ongemengde' huwelijken of relaties bestaan. Wat in het gemengde huwelijk tussen een Nederlandse vrouw en een buitenlandse man wellicht anders is, is het feit dat hij door haar te huwen een bepaalde positie of status verkrijgt. Zoals in een aantal teksten over het schijnhuwelijk (2.3) naar voren kwam heeft de aantrekkelijkheid van de vrouw als huwelijkspartner te maken met haar leeftijd terwijl de aantrekkelijkheid van een man als huwelijkspartner samenhangt met zijn status of positie. Dit nu kan in het gemengde huwelijk omgekeerd zijn. Het is niet de vrouw die een bepaalde status verkrijgt via de positie van haar man, maar andersom. Via het huwelijk met een autochtone vrouw kan de buitenlandse man een verblijfsvergunning krijgen en daarmee tenminste voor een deel dezelfde rechten als een in-group lid. Het is deze omgekeerde machtssituatie die blijkbaar buiten de verwachtingspatronen valt en daardoor bijdraagt aan de problematische beeldvorming.

In de ideologische voorstelling van het gemengde huwelijk, zoals dat uit de berichtgeving naar voren komt, wordt de richting van deze statustoekenning omgedraaid door het ontkennen van de machtspositie van de vrouw. De overgang van de man tot de in-group via het huwelijk bestaat in deze voorstelling niet, het is de vrouw die haar eigenheid verliest waardoor haar lidmaatschap van de in-group onzeker is geworden (met het verlies van haar rationaliteit zou ze zelfs over kunnen gaan tot de out-group, de out-group wordt immers ook in verband gebracht met irrationaliteit, zie ook de hiernavolgende paragrafen).

Deze voorstelling sluit aan op bevindingen van Rubin (1975). In Rubin's visie worden, door de wijze waarop huwelijken in een samenleving zijn georganiseerd, groepsrelaties gelegd en bestendigd en sekseverhoudingen gereproduceerd. Het leggen van groepsrelaties gebeurd door mannen via de 'uitwisseling' van vrouwen. Deze symboliek is volgens haar universeel en kan in Westerse maatschappijen onder meer terug worden gevonden in het huwelijksritueel waarin de dochter door haar

vader wordt 'weggegeven'. De uitwisseling vooronderstelt dat mannen macht hebben als 'ruiler' en de vrouwen waarde vertegenwoordigen als 'ruilobject'[3].

In het beeld van bi-culturele relaties is het de Nederlandse vrouw die de grenzen van de in-group overschreidt door te trouwen met een buitenlandse man. Hierdoor wordt haar lidmaatschap van de in-group onzeker: door haar man 'daalt' haar status. De vrouw functioneert als 'leeg teken' in de tekst; zij krijgt betekenis via haar man. Het is via haar man dat zij eigenschappen of betekenissen krijgt toegeschreven: is zij getrouwd met een in-group man, dan is zij handelingsbekwaam en rationeel, is zij getrouwd met een out-group man dan is zij irrationeel en handelingsonbekwaam. De betekenissen die zij krijgt via haar man worden op hun beurt weer geconstrueerd in termen van de culturele groep. Zo zegt de beeldvorming zowel iets over de voorstelling van sekseverhoudingen als over de voorstelling van groepsverhoudingen: niet alleen is de out-group ondergeschikt aan de in-group in termen van macht en status, ook is de vrouw uit de in-group ondergeschikt aan de man uit de in-group. Zij is immers niet in staat haar buitenlandse man de status van in-group lid te verlenen. Integendeel, zij verliest zelf haar status als in-group lid door haar relatie met een man out de out-group.

Het feit dat de out-group vrouw zo goed als afwezig is in de teksten is waarschijnlijk geen toeval. De relatie buitenlandse vrouw/Nederlandse man wordt blijkbaar niet als problematisch gezien, zo kan afgeleid worden uit de wijze waarop de bi-culturele relatie als probleem wordt gedefinieerd. Wellicht kan de buitenlandse vrouw wel 'stijgen' en de status van in-group lid verwerven via haar man. Dit wordt uit de teksten niet duidelijk en zal nader onderzocht moeten worden. Wel wordt uit een tekst ("Gemengd huwelijk vereist kennis van elkaars cultuur") duidelijk dat het wordt uitgesloten dat een autochtone man overgaat tot de out-group via een huwelijk met een buitenlandse (islamitische) vrouw. Dit lijkt overeen te komen met Rubin's visie: het zijn de vrouwen die via huwelijken van culturele groep kunnen wisselen, niet de mannen.

De beeldvorming van bi-culturele relaties zoals die uit de analyse naar voren kwam, kan gelezen worden als voorstelling van groepsrelaties binnen een samenleving als sekse-gendersysteem zoals Rubin dat voorstelt. In 3.2 wordt de aard van de voorstellingen van deze groepsrelaties nader belicht vanuit de beeldvorming van de buitenlandse man.

3.2 Het beeld van de allochtone man

Het problematische van bi-culturele relaties werd in veel teksten grotendeels verklaard vanuit de culturele achtergrond van de buitenlandse man. Vaak werd die culturele achtergrond gespecificeerd als islamitisch, waarbij islamitische waarden in oppositie kwamen te staan met westerse of Nederlandse waarden. Het gebruiken van het begrip cultuur als verklaring voor gedrag leek te duiden op een bepaalde opvatting van het begrip. Als verschillen negatief werden geëvalueerd, gebeurde dit impliciet. Hieronder zal getracht worden te achterhalen welke voorstellingen hieruit te reconstrueren zijn met betrekking tot de verhouding autochtoon/allochtoon.

De anti-discriminatienorm

Vooral in de teksten over het schijnhuwelijk valt op dat de buitenlandse man nergens expliciet agens van negatieve handelingen is. Ook in andere teksten komt dit zelden voor. De omzichtige toonzetting wijst erop dat de norm dat discriminatie en racisme verwerpelijk zijn, dominant is. Er is blijkbaar overeenstemming over dat het onfatsoenlijk en onwenselijk is een bepaalde groep negatief af te beelden. Ook uit het migrantendebat bleek dit, doordat er alert gereageerd werd op uitspraken van politici waarin, volgens andere deelnemers aan het debat, die norm overschreden werd. Anderzijds lijkt een en ander ertoe te leiden dat er een idee ontstaat dat belangrijke misstanden verzwegen worden omwille van die norm: het is deze voorstelling waar Bolkesteijn op inhaakte met zijn betoog dat het debat op gang bracht. Ook hier zijn tegenstrijdige ideologische posities werkzaam.

Teun van Dijk spreekt in dit verband van de "tolerantiemythe". Volgens hem hebben Nederlanders een beeld van zichzelf als tolerant en anti-racistisch. Dit zelfbeeld wordt door van Dijk als 'de tolerantiemythe' aangeduid. Deze mythe maakt dat negatieve attitudes tegenover minderheden zelden of nooit expliciet worden uitgedrukt. Er worden semantische strategieën aangewend om het positieve zelfbeeld te behouden. Intolerantie kan daardoor op een expliciet niveau altijd ontkend worden. Racisme is in Nederland daardoor subtieler en onzichtbaarder dan elders, maar daardoor volgens van Dijk niet minder ernstig [4]. Het scheppen en reproduceren van een positief zelfbeeld van tolerantie hangt samen met de semantische strategie van 'blaming the victim'. Immers, als de eigen groep tolerant is moet de oorzaak van problemen gelegen zijn in de anderen.

Blommaert en Verschueren doen vergelijkbare bevindingen: zij treffen de tegenstelling aan dat op het expliciete niveau culturele diversiteit als verrijking wordt omschreven in mediateksten. Verschillen worden in de 'officiële stelling', dus op een expliciet tekstniveau, gerespecteerd en als bijdrage aan die diversiteit gezien. Helaas blijkt op impliciet niveau dat telkens weer de homogeniteit als norm geldt [5] en blijken verschillen juist als bron voor problemen te worden ervaren. Misschien is dit een voorbeeld van wat van den Berg (1985) bedoelt met het via onderzoek achterhalen in welke context 'anti-racistische', en in welke context 'racistische' referentiekaders worden gebruikt (zie 5.1.2).

De buitenlandse man en het huwelijk: praktische motieven

Een terugkerend thema, zowel in de teksten over het schijnhuwelijk als in andere teksten uit het corpus, was het huwen uit praktische overwegingen. Dit thema werd op twee manieren uitgewerkt; in de tekst over het gemengde huwelijk kwamen beide uitwerkingen met elkaar in verband te staan.

De eerste uitwerking betreft het beeld van het huwelijk in islamitische culturen: zakelijke huwelijken zouden daarin heel normaal zijn (zie o.m. "Nog snel even repeteren...", 2.3.1). Dit beeld kwam in oppositie te staan met het beeld van de 'eigen' cultuur, waarin huwelijken op liefde gebaseerd zijn. De tweede uitwerking betreft het feit dat buitenlandse mannen praktische belangen kunnen hebben bij een huwelijk omdat ze op deze wijze een verblijfsvergunning kunnen krijgen. In teksten over het schijnhuwelijk was voorondersteld dat in de 'eigen' (Nederlandse/westerse) cultuur praktische motieven niet meespelen: hierdoor kwam de verblijfsvergunning als motief apart te staan van andere, in Nederlandse huwelijken gangbare praktische motieven (bijvoorbeeld met betrekking tot verbetering van de juridisch-financiële

positie). In beide uitwerkingen wordt er dus een oppositie geschapen tussen het zelfbeeld (het huwelijk is op liefde gebaseerd) en het beeld van de ander (het huwelijk is een praktische aangelegenheid). Zo komen beide uitwerkingen van de praktische motieven met elkaar in verband te staan. Dit verband werd zelfs direct gelegd in de tekst over het gemengde huwelijk (2.2): hierin werd immers de groei van het aantal gemengde huwelijken verklaard vanuit de noodzaak tot het verkrijgen van een verblijfsvergunning én andere zakelijke (bijv. financiële) redenen waarom het trouwen met een Nederlandse praktisch is voor een buitenlandse man.

Dit nu vormt een duidelijk voorbeeld van wat Blommaert en Verschueren benoemen als de "abnormalisering van de vreemdeling". Het ene (negatief geëvalueerde) kenmerk wordt, ondanks het feit dat hetzelfde of op zijn minst vergelijkbaar gedrag voorkomt bij de in-group, exclusief aan de vreemdeling toegeschreven. Het tegengestelde kenmerk, dat wat als 'normaal' wordt beschouwd en dus positief gewaardeerd wordt, wordt alleen aan de in-group toegeschreven. Zo ontstaat er een scherpe oppositie (de "cultuurkloof") tussen het beeld van de in-group en het beeld van de out-group, waarbij de in-group in verband staat met normaliteit en de out-group met abnormaliteit. Aan overeenkomsten wordt weinig of geen relevantie toegekend. Bovendien wordt de andersheid van de buitenlandse man in termen van zijn cultuur verklaard: "Wat de vreemdeling is en doet wordt te pas en te onpas 'geculturaliseerd', een proces dat deel uitmaakt van de abnormalisering van de vreemdeling" [6].

Op de eenzijdige toeschrijving kwam kritiek. In een aantal berichten werd erop gewezen dat praktische motieven ook in Nederlandse huwelijken voorkomen en zelfs een normaal verschijnsel zijn. De voorstelling van het huwelijk in de 'eigen' cultuur als slechts op liefde gebaseerd wordt dus niet door iedereen gedeeld. Ondanks deze kritiek is blijkbaar de legitimiteit van het apart zetten van de verblijfsvergunning als praktisch motief niet aangetast want in de argumentatie overheersten argumenten met betrekking tot migratie; de belangen van partners, de vrijheid om te huwen met wie je wilt, staan nog niet hoog op de maatschappelijke agenda.

'Huwelijk en verblijfsvergunning' is een belangrijk thema in teksten over gemengde huwelijken. Dit verbindt bi-culturele relaties als onderwerp met migratie als onderwerp. Migratie is, zo bleek uit de teksten over het migrantendebat (2.1), een negatief script geworden: teksten die betrekking hebben op de aanwezigheid of de komst van minderheden worden gekenmerkt door een alarmerende toonzetting [7]. Zowel het schijnhuwelijk als het gemengde huwelijk blijkt als probleem verbonden te zijn met dit negatieve script. Dit heeft gevolgen voor de wijze waarop erover geschreven wordt: in de berichtgeving rond maatregelen tegen het schijnhuwelijk kwamen de belangen van partners in gemengde relaties niet of nauwelijks aan bod, de maatregel wordt geëvalueerd in het kader van het vreemdelingenbeleid.

Uit de berichtgeving blijkt nergens dat de verblijfsvergunning helemaal geen rol hoeft te spelen in bi-culturele relaties: blijkbaar is deze alleen relevant als dat wel het geval is. De rol die de "80%" speelde in de berichten over het schijnhuwelijk is tekenend hiervoor: dit getal, wat in bijna alle onderzochte berichten genoemd werd, wekte de indruk dat 80% van alle gemengde huwelijken die tot de verstrekking van een verblijfsvergunning leiden, een schijnhuwelijk zou zijn.

Cultuur en islam

Zowel uit de teksten over het migrantendebat als uit de teksten over bi-culturele relaties bleek de buitenlander wiens aanwezigheid als 'problematisch' wordt gezien, veelal als moslim te worden omschreven. Etnische minderheid wordt versmald tot islamitische minderheid. Op deze probleemdefinitie wordt hieronder nader ingegaan. Hierbij worden een aantal vragen gesteld: Wat maakt dat bepaalde groepen tot probleemgroep wordt bestempeld (immers: mate van andersheid dient als verklaring problemen, sterker nog: anders-heid 'is' het probleem)? Op welke wijze gebeurd dat? Wat betekent dat voor beeldvorming van bi-culturele relaties?

Hieronder worden aantal zaken, die uit analyses naar voren kwamen, aangestipt en waar mogelijk gerelateerd aan de gebruikte literatuur.

Voor een antwoord op de vraag wat maakt dat bepaalde groepen tot probleemgroepen worden verwijs ik wederom naar Blommaert en Verschueren. In navolging van Ronen (1979) stellen zij dat er geen objectieve ('constante' of 'natuurlijke') criteria zijn voor het identificeren van culturele groepen. Elke parameter (potentieel verenigende factoren zoals religie, moedertaal, huidskleur, oorsprong, klasse etc.) kan in de ene context domineren en in een andere volledig genegeerd worden [8]. Groepsrelaties hangen af van de definitie van groepsidentiteiten: door het analyseren van zelfbeelden, beelden van de ander en de gepercipieerde verschillen kan zicht worden geboden op (voorstellingen van) groepsrelaties binnen een samenleving.

Zowel in het migrantendebat als in de teksten van het corpus is het vooral de islamitische achtergrond die als botsend met Nederlandse waarden wordt ervaren. Hierbij komen steeds dezelfde zaken ter sprake. De sekseverhoudingen, in het byzonder de positie van de vrouw, maken in dit beeld de kern uit van die achtergrond (zie de analyse van het minderhedendebat, 2.1.2 , de tekst over het gemengde huwelijk, 2.2 en teksten over kinderontvoering, 2.4). In het migrantendebat worden zaken als uithuwelijking, polygamie en de positie van de vrouw in het algemeen genoemd; in de teksten uit het onderzoekscorpus worden praktische huwelijksmotieven genoemd, de juridische positie van de vader volgens het islamitisch recht en de positie van de vrouw in het algemeen.

In de teksten over kinderontvoeringen en de tekst over het gemengde huwelijk blijkt het problematische van de islamitische cultuur niet alleen in termen van juridische verschillen te worden omschreven. Negatief geëvalueerd gedrag (zoals kinderontvoering, het gebruik van fysiek geweld, plotselinge gedragsveranderingen, het opleggen van beperkingen aan de partner, trouwen uit praktische motieven) specificeert de culturele achtergrond.

Het feit dat de definiëring steeds dezelfde kenmerken heeft kan de indruk wekken dat deze zaken typisch voor migranten met een islamitische achtergrond zouden zijn. Niet alleen dat ze voorkomen, maar dat ze algemeen aanwezig en geaccepteerd zijn. In combinatie met het beeld van de eigen cultuur dat ertegenover wordt geplaatst, lijken verschillen dan inderdaad onoverbrugbaar. Dit 'cultuurkloof-denken' (Blommaert en Verschueren) definieert groepsrelaties, in dit geval de relatie tussen dat wat 'islamitisch' wordt genoemd en de 'eigen' groep.

Dit denken in opposities heeft een aantal gevolgen of effecten. In de eerste plaats doordat het een hierarchische ordening met zich meedraagt en in de tweede plaats dat er een starheid of onveranderlijkheid vanuit gaat [9]. Ten aanzien van het beeld van 'de' islamitische cultuur merken Blommaert en Verschueren op dat deze gekenmerkt wordt door historisering (dat wil zeggen het wordt in een eerder stadium

van de beschaving of de ontwikkeling gezien ten opzichte van de westerse cultuur), door veralgemenisering (de grote verscheidenheid binnen de islam wordt niet erkend, Noordafrikaanse, Turkse en Arabische culturen worden op één hoop gegooid) en door onveranderlijkheid: de cultuur van migranten wordt beschreven in termen van 'de' thuislandcultuur, alsof deze bevroren is op het punt van migratie. Met name dit laatste lijkt ook werkzaam te zijn in het vertoog over bi-culturele relaties: dit kan het beeld verklaren van de islamitische man, die 'plotseling' veranderde bij het 'terugvinden' van zijn islamitische identiteit. Cultuur leek in dit beeld niet alleen het gedrag van het individu te verklaren, maar ook te bepalen: het was onontkoombaar.

In de analyse is een statische visie op het begrip 'cultuur' op verschillende manieren terug te vinden. Zowel in teksten over het migrantendebat als in teksten uit het corpus vormde de culturele achtergrond de verklaring van problemen. In het migantendebat werd cultuur aangewezen als verklaring voor problemen als werkeloosheid, in teksten uit het corpus ging het om het verklaren van het stuklopen van huwelijken en de gevolgen voor kinderen (ontvoering). Het begrip 'cultuur' was hierbij ingevuld als iets wat het gedrag van het individu bepaalt (zie "Gemengd huwelijk vereist...", 2.2.1 en "Dagje Efteling...", 2.4.1) en wat vaststaat en niet vanzelf veranderd (zie de teksten over het migrantendebat, 2.1).

Het idee van onveranderlijkheid gold ook, zij het op een andere wijze, voor het zelfbeeld dat uit de analyse naar voren kwam. Er leek een tendens te zijn om positief gewaardeerde zaken te associeren met 'eigenheid' en zelfs te beschouwen als cultureel erfgoed [10]. De cultuuroppositie, die uit de teksten over het migrantendebat en de teksten uit het corpus naar voren kwam, impliceerde een beeld van de Nederlandse samenleving waarin gelijkheid tussen de seksen heerst. Door deze zaken als vanzelfsprekend te veronderstellen en als deel uitmakend van de 'eigenheid' (zie 3.1) worden ze buiten discussie geplaatst en is reflectie niet meer mogelijk. Of dit zelfbeeld echter strookt met de sociale praktijk, daaraan valt nog wel het een en ander af te dingen!

Van het concept 'integratie' naar de gemengde relatie

De invulling van het cultuurbegrip, het benoemen van verschillen als bron van problemen en het verklaren van problemen in termen van de cultuur van de ander gaf volgens Blommaert en Verschueren in het Belgische migrantendebat richting aan de oplossing. Het concept 'integratie' kreeg de betekenis van een noodzakelijke aanpassing van de in-group aan de out-group. Dit proces vooronderstelt ten eerste dat die aanpassing niet vanzelf zou geschieden en ten tweede dat dat in werking zou moeten worden gezet door de in-group. Dezelfde tendens kwam naar voren in 4.1. De cultuur van buitenlanders stond in deze voorstelling volwaardige deelname aan de samenleving in de weg en dus zouden ze zich op een of andere (niet nader gespecificeerde) wijze moeten aanpassen of veranderden. In termen van Blommaert en Verschueren: zij zijn 'buitenstaander' die via het proces van integratie naar 'binnen' moeten worden gebracht. Welke rol kan deze voorstelling spelen in de beeldvorming van bi-culturele relaties?

In de teksten over bi-culturele relaties is het de Nederlandse vrouw die gewaarschuwd wordt dat zij iets heeft te verliezen (haar handelingsvrijheid bijvoorbeeld) in het gemengde huwelijk. Hier wordt blijkbaar niet verondersteld dat het aanpas-

singsproces eenzijdig geschiedt en dat buitenlanders zich aanpassen aan (leden van) de dominante groep. Geconcludeerd moet worden dat hier de voorstelling van de man als degene met de machtspositie domineert; dit kan een belangrijke verklaring vormen voor het feit dat juist de relatie tussen een Nederlandse vrouw en een buitenlandse man als problematisch wordt aangemerkt [11]. Machtsverhoudingen zijn daarin blijkbaar niet langer vanzelfsprekend. De problematische aard hangt dan samen met het doorbreken van de verwachting dat een lid van een minderheidsgroep zich aanpast en dat nu de vrouw, als lid van de dominante groep, zich aan zal moeten passen aan (aspecten uit) de cultuur van haar echtgenoot. In de beeldvorming domineert de voorstelling van de sekseverhoudingen de voorstelling van de verhouding tussen autochtonen en allochtonen; het is deze kruising van machtsverhoudingen die de problematische aard van de beeldvorming van bi-culturele relaties bepaalt.

3.3 Botsende machtsverhoudingen; de autochtone vrouw als grensoverschrijder

In de beeldvorming van bi-culturele relaties botsen voorstellingen van machtsverhoudingen m.b.t. de verhouding autochtoon/allochtoon en m.b.t. sekseverhoudingen. Het ideologische concept van 'integratie' impliceert een eenzijdige aanpassing van leden van de out-group aan leden van de in-group. Dit concept staat tegenover het beeld van de gemengde relatie tussen de autochtone vrouw en de allochtone man: hierin komen tegengestelde verwachtingen tot uiting. De vrouw kan de man blijkbaar uiteindelijk toch niet tot in-group lid maken: zij verliest immers de waarden die met de in-group geassocieerd worden als zij een gemengde relatie aangaat (rationaliteit, handelingsvrijheid) en zij dreigt dus haar identiteit als lid van de in-group te verliezen. Daarnaast wordt de identiteit van de buitenlandse man bepaald door een beeld van 'cultuur' als onveranderlijk; dit beeld sluit de mogelijkheid uit dat de man zich aan de vrouw aanpast.

De gemengde relatie tussen een autochtone man en een allochtone vrouw is geen item in de berichtgeving. De "grensoverschrijdende" man die zich bekeert tot de islam (en dus via zijn vrouw tot de out-group gaat behoren) is kennelijk ondenkbaar in het discours (zie 2.2.1). In hoeverre de buitenlandse vrouw probleemloos kan overgaan tot de in-group is, zoals hierboven al opgemerkt, nog niet geheel duidelijk. Het feit dat deze relatie niet als 'probleem' aan de orde komt in de teksten lijkt erop te wijzen dat deze overgang ook niet als problematisch wordt gezien, hetgeen strookt met de voorstellingen van de machtsverhoudingen: als buitenlandse wordt van de allochtone vrouw verwacht dat zij zich aanpast aan de in-group. Als vrouw kan zij via haar man het lidmaatschap van de in-group verwerven. Hoe dit zich verhoudt tot het starre cultuurbeeld, dat aanpassing van de buitenlandse man aan de autochtone vrouw onmogelijk maakte, zal nog onderzocht moeten worden. Vooralsnog lijkt het erop dat dit starre cultuurbeeld eerder met de 'eigenheid' van de buitenlandse man dan met de 'eigenheid' van de buitenlandse vrouw in verband wordt gebracht. Ook dat zou Rubin's theorie over de uitwisseling van vrouwen onderschrijven. Immers, de culturele groepsidentiteit wordt dan bepaald door de man en de vrouw verkrijgt die identiteit via hem; zij functioneert als leeg teken in het vertoog.

Uit de beeldvorming blijkt dat bi-culturele relaties als problematisch worden beschouwd als het om een relatie (en meer specifiek: om een huwelijk) tussen een Nederlandse (of westerse) vrouw en een buitenlandse (of niet-westerse) man gaat. In

deze relaties doorkruist de voorstelling van sekseverhoudingen de voorstelling van de verhouding tussen in- en out-group. De machtspositie van mannen ten opzichte van vrouwen blijkt de machtspositie van de in-group ten opzichte van de out-group te domineren.

Zo kan de autochtone vrouw in meerdere opzichten als 'grensoverschrijder' worden beschouwd. Niet alleen huwt zij iemand buiten de grenzen van dat wat als de in-group betekenis krijgt, door deze verbinding wordt tevens haar status als lid van de in-group onzeker. Gemengde relaties kunnen machtsposities omkeren omdat de vrouw als lid van de in-group bepaalde rechten heeft en de man als lid van de out-group via haar tenminste in een aantal opzichten de status van een in-group lid kan krijgen. Echter, zoals de analyse aantoont, in de teksten wordt de machtspositie van de in-group vrouw ontkend of blijft onzichtbaar. Aan haar wordt de machtspositie om de man tot in-group lid te maken ontzegd. Hoe functioneert nu de vrouw, in termen van Willy Jansen (1987) als 'dubbele token' (zie 5.1.3)?

Enerzijds bevestigt zij het beeld van de eigen cultuur als tolerant en als een cultuur waarin vrouwen hun eigen keuzes kunnen maken. Dit kwam bijvoorbeeld in de tekst over het gemengde huwelijk (2.1) duidelijk naar voren: de christelijke kerken stonden 'welwillend' tegenover deze huwelijken, van islamitische zijde daarentegen werd ertegen gewaarschuwd. Vanuit de eigen cultuur waren gemengde huwelijken mogelijk, de cultuur van de ander echter verbood hun vrouwen te trouwen met mannen buiten de islam.

Anderzijds maakten de ideologische condities die aan vrouwen uit de eigen groep gesteld werden in deze tekst duidelijk dat die eigen cultuur niet zo open en gelijkwaardig blijkt te zijn als expliciet beleden werd. Vrouwen moesten voorgelicht worden over hun keuze; bovendien werd gesuggereerd dat het geen bewuste keuze kon zijn [12].

In het beeld van bi-culturele relaties kruisen twee dichotomieen elkaar: man(nelijk)/vrouw(elijk) en westers/niet-westers. Zowel 'mannelijk' als 'westers' dragen in hun betekenisveld waarden: rationaliteit is een genderwaarde maar wordt daarnaast ook geassocieerd met westerse cultuur. Rationaliteit heeft echter een dualistisch karakter bij de niet-westerse man: enerzijds is zijn beslissing tot huwelijk rationeel (hetgeen overigens juist negatief geëvalueerd wordt), anderzijds is hij niet te kennen: zijn gedrag kan plotseling veranderen. Zijn 'gedaanteverwisseling' van rationaliteit tot irrationaliteit vindt plaats op het moment dat hij van (ogenschijnlijk) 'in-group' lid terugkeert naar dat wat betekenis krijgt als culturele waarden van de 'out-group' (zie "Dagje Efteling", 2.4.1). In dit aspect spelen voorstellingen van 'cultuur', zoals in de vorige paragraaf beschreven, mee in de beeldvorming van gemengde relaties. Deze voorstellingen kenmerken zich door de statische en eenzijdige invulling van het cultuurbegrip, waarbij de culturele achtergrond als oorzaak voor problemen wordt aangewezen en als bepaler van gedrag dient.

Het moge duidelijk zijn dat de Nederlandse vrouw in de beeldvorming van bi-culturele relaties een prijs betaalt voor haar huwelijk met een buitenlandse man. Zij verliest status en handelingsruimte, waardoor haar lidmaatschap van de in-group onzeker wordt.

opgemerkt dat niet de relatie tussen man en vrouw in het algemeen ter sprake kwam, maar dat het in praktisch alle teksten ging om het huwelijk.

12. Deze conclusie doet vermoeden dat er ook op een ander niveau sprake zou kunnen zijn van een dubbele token-functie. Het slagen van een bi-culturele relatie tussen een Nederlandse vrouw en een buitenlandse man zou, op het niveau van de sociale praktijk, verklaard kunnen worden vanuit individuele kenmerken van de partners. Het falen zou daarentegen op grond van culturele argumenten verklaard kunnen worden. Het zou interessant zijn om dit nader te onderzoeken, bijvoorbeeld door middel van interviews met partners. Ook hier zou dan gekeken moeten worden welke rol de seksevertoudingen spelen in deze toeschrijvingen.

4. DISCUSSIE

In dit hoofdstuk zullen, naar aanleiding van de resultaten van dit onderzoek, enige discussiepunten worden aangedragen. Er zal een suggestie voor verder onderzoek worden gedaan en er zal aangegeven worden op welke punten de ideologische voorstellingen, die aan de beeldvorming van bi-culturele relaties ten grondslag liggen, aanknopingspunten voor verandering kunnen bieden. Voor de commentaren van Lawine op de bevindingen zoals die uit dit onderzoek naar voren zijn gekomen, verwijs ik naar de bij dit verslag behorende brochure "Bi-culturele relaties en vrouwenmacht; Cultuur als alibi?".

4.1 Beeldvorming en verandering

Zoals in het theoretische hoofdstuk al werd aangegeven, is in dit onderzoek gekeken naar ideologische voorstellingen, die relevant zijn voor de instandhouding of verandering van structurele ongelijkheidsverhoudingen (van den Berg en van der Veer 1986). Het ging in dit kader om ongelijkheidsverhoudingen die de beeldvorming van bi-culturele relaties structureerden. Uit het onderzoek bleek dat voorstellingen van de verhouding tussen autochtonen en allochtonen en voorstellingen van sekseverhoudingen gestalte gaven aan deze beeldvorming, door

1. de bi-culturele relatie als probleem te definiëren als het huwelijk tussen een Nederlandse vrouw en een buitenlandse man,
2. discrepantie in het beeld van de Nederlandse vrouw aan te brengen: enerzijds werd de Nederlandse vrouw afgebeeld als handelingsbekwaam en rationeel, anderzijds als onwetend en irrationeel, waarbij het laatste vrouwbeeld betrekking had op de vrouw die een buitenlander huwt,
3. een oppositie tot stand te brengen tussen de 'eigen' cultuur en de cultuur van de ander, waarbij het beeld van de cultuur van de ander als verklaring voor gedrag diende en gekenmerkt werd door een statische cultuuropvatting. Bovendien werd deze veelal gespecificeerd als islamitisch.

In de beeldvorming bleek de voorstelling van sekseverhoudingen die van de verhouding tussen in-group (autochtonen) en out-group (allochtonen) te doorkruisen. Het is deze doorkruising van voorstellingen van machtsrelaties die kon verklaren waaron de bi-culturele relatie als probleem in de teksten steeds werd gedefinieerd als het huwelijk tussen een Nederlandse vrouw en een buitenlandse man. Beargumenteerd werd dat de Nederlandse vrouw die een dergelijke relatie aangaat daarom gezien kan worden als 'grensoverschrijder' (Willy Jansen 1987): niet alleen huwt zij iemand buiten de grenzen van de 'in-group', ook dreigt zij door deze keuze haar identiteit als lid van de in-group te verliezen, zo bleek uit de analyse. In de geselecteerde teksten bleek geen ideologische positie te bestaan waarin de autochtone vrouw erin slaagde haar buitenlandse man tot de in-group te laten behoren door met hem te huwen.

Volgens Stuurman (1987) is er ruimte voor verandering in ideologie op de punten waar discrepantie bestaat in voorstellingen. Ook de verhouding tussen ideologie en sociale praktijk biedt ruimte voor verandering (van den Berg en van der Veer 1986, Willy Jansen 1987). Zonder verder op theoretische aspecten in te willen gaan, zou ik willen concluderen dat ten eerste de discrepantie in het vrouwbeeld zoals dat uit de analyse naar voren kwam, aangewend kan worden voor verandering. Ten tweede zou de discrepantie tussen het waarderen van culturele verschillen op

een expliciet niveau en het classificeren van verschillen als gevaarlijk en ongewenst op een impliciet niveau (zie ook Blommaert en Verschueren 1992) een potentieel kunnen vormen voor verandering. Wat zouden deze discrepanties kunnen betekenen voor het ontwikkelen van een positievere beeldvorming van bi-culturele relaties?

In het publiciteitsbeleid van Lawine wordt de bi-culturele relatie als bewuste keuze benadrukt. Dit beeld veronderstelt de handelingsbekwame vrouw en levert zo een alternatief voor het beeld zoals dat uit de onderzochte teksten naar voren kwam [1]. Volgens Lawine kan een vrouw ook bewust kiezen voor zo'n relatie, zij pleit dan ook voor een positieve waardering ervan. Ze stelt dat deze relaties een logisch gevolg zijn van de multi-culturele samenleving en dat ze daaraan zelfs gestalte geven. Daarnaast lijkt Lawine te kiezen voor een dynamische cultuuropvatting: zo wordt er in de brochure "Maatschappelijke waardering van bi-culturele relaties" (1987) gewezen op de mogelijkheid van het creëren van een 'derde' cultuur of tussencultuur door partners in een bi-culturele relatie: een culturele 'identiteit' die gebaseerd is op het zijn van parners in een relatie die uit twee culturen voortkomt. Lawine benoemt dit als "het zoeken naar een nieuwe 'wij-groep'". In deze voorstelling worden verschillen wel onderkend, maar tegenover het 'cultuur-kloof'-beeld (zie 3.2) waarin verschillen als gevaarlijk worden benoemd wordt het beeld geplaatst van verschillen als potentieel tot het scheppen van een "nieuwe" cultuur.

In het theoretische hoofdstuk werd gewezen op de belangen van ideologie-onderzoek, zoals beschreven door van Alphen (1987). Door het achterhalen van ideologische voorstellingen, die aan teksten ten grondslag liggen, kunnen deze onderwerp van discussie worden. Van Alphen (1987) stelt voor om ideologie te bekritiseren met behulp van het begrip 'schadelijkheid' (zie hoofdstuk 5). Hierbij wordt de vraag gesteld voor welke groepen mensen een bepaalde voorstelling schadelijk kan zijn (waarbij is voorondersteld dat ideologie werkelijkheidsvormend is).

Uit de analyse van de geselecteerde teksten kwam naar voren dat er een beeld bestaat dat bi-culturele relaties, om redenen zoals uiteengezet in hoofdstuk 2 en 3, gedoemd zijn te mislukken. De schuld-vraag kwam hierbij op dubbelzinnige wijze bij de Nederlandse vrouw terecht (zie de analyse van "Wie verliefd is, kijkt niet vooruit", "Gemengd huwelijk vereist kennis van elkaars cultuur" e.a.). Enerzijds had zij beter moeten weten, anderzijds kon zij niet beter weten omdat zij te jong, te onervaren of te onwetend was. In hoeverre kan een dergelijke beeldvorming schadelijk zijn voor Nederlandse vrouwen in bi-culturele relaties?

De beantwoording van deze vraag kan het beste door Lawine gedaan worden; deze organisatie bundelt immers de ervaringen van vrouwen in bi-culturele relaties. Wel lijkt het me voor de hand te liggen dat de wijze waarop er met de schuldvraag werd omgesprongen in teksten, kan leiden tot een maatschappelijk isolement. De negatieve beeldvorming biedt immers geen handelingsperpectieven.

Zoals Willy Jansen (1987) stelt, lopen ideologische voorstelling en sociale praktijk niet altijd gelijk op; dit kan alleen al verklaard worden uit het feit dat de sociale praktijk veel complexer is dan de ideologie. Ideologie dient immers als referentiekader om de complexiteit van het dagelijkse leven mee te reduceren (van den Berg en van der Veer 1986; zie ook hoofdstuk 5 van dit verslag). Ik stel dan ook voor om, op basis van de bevindingen van dit onderzoek, verder onderzoek te richten op de ervaringen van vrouwen met deze relaties. Door middel van het analyseren van interviews kan dan nader onderzocht worden hoe de hier gevonden beeldvorming doorwerkt in de ervaringen van vrouwen.

NOTEN

1. Dit heeft ook gevolgen voor de visie van Lawine op voorlichting. Voor de wijze waarop de voorlichting vanuit Lawine afwijkt van de voorlichting van andere instanties, verwijs ik naar de bij dit verslag behorende brochure van Lawine.

DEEL II

5. DISCOURSE ANALYSE

In dit hoofdstuk zal worden uiteengezet welke analysemethode gebruikt wordt in dit onderzoek. De methode, die wordt beschreven in 5.2, bestaat uit vier analysestappen die tesamen verschillende talige niveaus beslaan: zowel lexicale als syntactische als retorische middelen/keuzes worden in de analyse betrokken. Vervolgens wordt de methode geïllustreerd met een volledig uitgewerkte analyse van een krantebericht over over bi-culturele relaties. Alvorens de methode te beschrijven wordt eerst in 5.1 kort ingegaan op een aantal aspecten met betrekking tot ideologie voor zover van belang in het kader van dit onderzoek.

5.1 Mediatekst en ideologie

In deze paragraaf wordt ingegaan op de ideologiedefinitie die in dit onderzoek gebruikt wordt, op aspecten van de relatie tussen ideologie, mediatekst en samenleving en op de bestudering van ideologie in het kader van dit onderzoek naar beeldvorming van bi-culturele relaties.

5.1.1 Ideologie als voorstellingen van menselijke & maatschappelijke verhoudingen

Omdat ideologie gedefinieerd als 'voorstellingen van de werkelijkheid' erg breed is, stellen van den Berg en van der Veer (1986) voor om het begrip te reserveren voor een specifieke categorie voorstellingen, namelijk voor voorstellingen die relevant zijn voor instandhouding of verandering van structurele ongelijkheidsverhoudingen. In hun ideologiedefinitie neemt het begrip 'belangen' een belangrijke plaats in: de wijze waarop de verhouding tussen het 'eigen belang', het 'belang van anderen' en het 'algemeen belang' van een groepering wordt gedefinieerd, kenmerkt de voorstelling. Ideologie spreekt je aan op je belangen als lid van een bepaalde groep in de samenleving, hetgeen je onderscheidt van andere groepen met andere belangen. Het wordt dan ook vaak gekenmerkt door 'wij/zij constructies': in de voorstelling wordt een tegenstelling uitgedrukt tussen de eigen groep en de groep van de ander voornamelijk door middel van het uitdrukken van belangentegenstellingen en een verschillende verhouding van de groepsbelangen t.o.v. dat wat benoemd wordt als 'het algemeen belang'. In een ideologie wordt dus ook de mate van verenigbaarheid van belangen gedefinieerd en, via de verhouding tot een 'algemeen belang', ook vaak een machtsrelatie [1].

Van den Berg en van der Veer zijn in "Ideologie en massamedia" echter op zoek naar een theoretisch raamwerk voor het analyseren van mediateksten over arbeidsconflicten. Het ligt voor de hand dat belangendefinities in deze berichtgeving een belangrijke ideologische rol spelen. Het is echter de vraag of dit begrip in het kader van dit onderzoek even bruikbaar is. Bij de beeldvorming van bi-culturele relaties zullen belangen ook ongetwijfeld een rol spelen, maar het lijkt aannemelijk dat ideologieën in eerste instantie appeleren aan de positie van een individu als groepslid en dat belangen een veel minder centrale rol spelen (al kan bij de analyse natuurlijk ook bekeken worden welke belangen er aan een bepaalde positie worden toegeschreven).

Het voert te ver om in dit kader uitvoerig in te gaan op de vraag hoe de begrippen 'belangen' en 'posities' zich tot elkaar kunnen verhouden, maar het hierbovengeschetste probleem vormt genoeg aanleiding om voor dit onderzoek een enigszins andere ideologiedefinitie te gebruiken dan van den Berg en van der Veer. Hier zal niet het analyseren van belangendefinities centraal staan, maar het analyseren van de wijze waarop de bi-culturele relatie als 'probleem' gestalte krijgt. Uit de wijze waarop het als probleem gedefinieerd wordt, zal vervolgens getracht worden af te leiden welke ideologische voorstellingen van man/vrouwverhoudingen en van verhoudingen tussen allochtonen en autochtonen hierin meespelen. Ideologie wordt daarom niet gedefinieerd als voorstellingen van verhoudingen tussen belangen, maar (iets algemener) als voorstellingen van menselijke en maatschappelijke verhoudingen. Ondanks deze verandering in de definitie van ideologie worden wel een aantal andere vaststellingen van van den Berg en van der Veer overgenomen die bruikbaar zijn in dit kader.

Zo beschrijven zij ideologische voorstellingen als algemeen referentiekader, waarmee individuen (als lid van een bepaalde groep) hun ervaringen mee kunnen interpreteren en generaliseren om de complexiteit van de dagelijkse leefwereld mee te reduceren. Ideologische voorstellingen impliceren een definitie van de werkelijkheid en een evaluatie of waardeoordeel. Ideologie wordt gepresenteerd als een vanzelfsprekendheid, vanwaaruit alleen andere voorstellingen (h)erkend worden als ideologie. Voor dit onderzoek wordt deze visie op ideologie als 'het vanzelfsprekende' overgenomen.

Voor de bestaanswijze van ideologie verwijzen van den Berg en van der Veer naar een visie afkomstig uit de semiotiek. Betekenissen zijn in deze visie onlosmakelijk verbonden met tekens en ontstaan pas in de productie en uitwisseling van (combinaties van) tekens. Zo is het gemeenschappelijke karakter van ideologie geconceptualiseerd: individuen zijn in hun betekenisgevende aktiviteiten afhankelijk van een maatschappelijk gegeven ideologisch veld van beschikbare tekens en codes voor het selecteren en combineren van deze tekens. Omdat massamedia primair gericht zijn op de productie en distributie van tekens, is byzondere aandacht voor de massamedia volgens van den Berg en van der Veer gerechtvaardigd.

5.1.2 Ideologie en media

Zich baserend op de visie dat de media fungeren als 'agenda-setter' (McQuail 1987) en als 'aanbieder van interpretatiekaders' (Stuart Hall 1987), hanteren Van den Berg en van der Veer (1986) als uitgangspunt dat journalistiek niet neutraal is of kan zijn. De media maken duidelijk welke onderwerpen en welke visies of standpunten t.a.v. die onderwerpen relevant zijn op een bepaald moment in een samenleving. Er zijn weliswaar journalistieke codes van objectiviteit, onpartijdigheid en evenwicht die een rol spelen bij de selectie en structurering van informatie, maar deze codes zijn pas operationeel als is vastgesteld wélke feiten, actoren en visies relevant zijn. Doordat journalisten zich de vraag stellen wat de publieksgroep relevant vindt, ontstaat een ideologische voorstelling van relevantie. Journalisten gaan uit van een in de maatschappij aanwezige consensus met betrekking tot de vraag welke politiek-ideologische posities en welke vormen van gedrag acceptabel zijn en welke niet [2]. Mediatekst vormt dan geen directe afspiegeling van ideologieën in een samenleving, maar een indirecte doordat het gaat om de voorstelling die journalisten zich maken van het

publiek. De speelruimte bij het creëren van die consensus is echter beperkt: zou deze tever afwijken van de bestaande consensus, dan zou de betreffende bron eenzijdigheid worden verweten.

Reproductie van ideologie kan verklaard worden doordat de veronderstelde consensus zowel uitgangspunt als effect is. Anderzijds, omdat de consensus nooit volledig is, is deze tegelijkertijd voortdurend inzet van verandering: zo kan transformatie worden verklaard.

In de door mij geraadpleegde literatuur vond ik een aantal opmerkingen over de relatie tussen ideologie en macht die interessant zijn om in dit verband weer te geven. Zo meent Stuurman dat reproductie en transformatie altijd in de context van machtsrelaties geschiedt, al is het verband tussen ideologie en macht niet eenduidig. Een dominante ideologie is bijvoorbeeld beter in staat uiterlijke aanpassing af te dwingen en dominante ideologieën worden eerder begrepen als 'neutraal' of 'objectief' (Stuurman 1987). Van den Berg en van der Veer (1986) wezen erop dat de consensus niet teveel kan afwijken van de status quo, omdat deze anders als 'eenzijdig' wordt gezien. Ook al speelt macht geen eenduidige rol in ideologie, toch zijn bepaalde ideologieën onder- en andere oververtegenwoordigd in de media. Zo stelt Teun van Dijk dat in de media voornamelijk mannen uit de blanke middenklasse werken, waardoor ideologieën uit deze groep oververtegenwoordigd zijn (deze visie vooronderstelt overigens een vrij nauwe relatie tussen maatschappelijke positie en ideologie).

Vanuit het idee dat de 'consensus' [3] voortdurend inzet van verandering is, concludeert van den Berg (1985) dat zowel reproductie als verandering geconceptualiseerd moet worden in onderzoek naar massamedia en ideologie. In zijn kritiek op Van Dijk (1987 en 1991) verwijt hij deze teveel gefixeerd te zijn op reproductieprocessen. Daardoor worden ideologische tegenstrijdigheden, die de analyses van van Dijk aan het licht brengen, gladgestreken en eenduidig uitgelegd als reproductie van racisme.

Voor dit onderzoek is de vaststelling van van der Berg, dat zowel op reproductie als op transformatie van voorstellingen gelet moet worden bij het analyseren en bij het interpreteren van de resultaten, overgenomen. In dit verband kan overigens ook gewezen worden op Stuurman (1987) die ideologie ziet als een dynamisch verschijnsel dat door spanning of strijd in de taal bestaat. Eenduidigheid is in deze visie dus eerder uitzondering dan regel: het gaat er vaak juist om hoe een tegenstrijdigheden in voorstellingen als eenheid wordt voorgesteld.

Wanneer aan welke voorstelling gerefereerd wordt (binnen een uitspraak, binnen een tekst of binnen een verzameling teksten) kan licht werpen op het onderzoeksobject. Zo kan discourse-analyse van mediateksten die betrekking hebben op buitenlanders bijvoorbeeld licht werpen op de aard en de mechanismen van racisme door te achterhalen in welke context anti-racistische, en in welke context racistische voorstellingen of 'referentiekaders' verschijnen. In dit onderzoek is gekeken welke tegenstrijdigheden of spanningen er gevonden kunnen worden in of tussen voorstellingen die uit de teksten zijn te reconstrueren en welke implicaties dit heeft voor het onderzoeksobject bi-culturele relaties.

5.1.3 De bestudering van ideologie in het kader van beeldvorming van bi-culturele relaties

Willy Janssen (1987) concludeert dat voor het analyseren van ideologieën over mannelijkheid en vrouwelijkheid, het bestuderen van 'grensoverschrijdingen' een goede ingang vormt. Onder grensoverschrijders verstaat zij individuen wiens gedrag sterk afwijkt van de voor hun sekse geldende genderwaarden. Grensoverschrijders vervullen een 'dubbele token-functie': zo kan een vrouwelijke minister enerzijds bestaande verwachtingen doorbreken door de positie die ze als vrouw inneemt, anderzijds bevestigd ze bestaande waarden omtrent mannelijkheid en vrouwelijkheid door er vanaf te wijken en als 'uitzondering' het bewijs te vormen dat het niet gaat om structurele ongelijkheid, maar om individuele kwaliteiten. Doordat grensoverschrijders afwijken van bepaalde normen, definiëren ze deze mede, maar vormen ze tegelijkertijd een potentieel voor verandering.

Wellicht is deze redenatie ook in bepaalde mate toepasbaar op (partners in) bi-culturele relaties. Het problematische beeld dat er bestaat van deze relaties kan immers terug te voeren zijn op verwachtingen die deze relaties doorbreken die er ten aanzien van 'ongemengde' relaties bestaan. Misschien kunnen gemengde relaties in meer dan letterlijke zin beschouwd worden als 'grensoverschrijders'; interessant is nu om na te gaan in hoeverre dit zo is en welke ideologische 'grenzen' er overschreden worden.

5.1.4 Ideologie en kritiek; het belang van ideologieonderzoek

Stuurman (1987) pleit voor het maken van een conceptueel onderscheidt tussen het analyseren en het bekritiseren van ideologie. Van Alphen (1987) werkt dit uit aan de hand van een aantal theoretische onderscheidingen, met als belangrijkste het begrippenpaar schadelijke versus onschadelijke ideologie [4]. Met behulp van dit begrippenpaar kan ideologiekritiek gestalte krijgen. Stellingname is bij ideologieonderzoek immers onvermijdelijk, omdat niemand buiten ideologie kan staan. Daarom dient ideologiekritiek te voldoen aan de voorwaarden voor een rationele discussie. Dit kan volgens hem door het expliciet (en daarmee navolgbaar en controleerbaar) maken van evaluatiecriteria. Het begrippenpaar schadelijk/onschadelijk kan hiervoor worden aangewend, omdat het vragen met zich meebrengt waardoor uitgangspunten expliciet worden gemaakt die daardoor tot onderwerp van een rationele discussie kunnen worden. De vragen die de evaluatie van een ideologie als 'schadelijk' met zich meebrengt, zijn:

- schadelijk voor wie of wat?
- schadelijk op welke termijn?
- hoe schadelijk, hoe erg zijn de gevolgen?
- schadelijk ondanks wat? [5]

Het bekritiseren van ideologieën die volgens expliciet gemaakte criteria als schadelijk worden aangemerkt, is volgens van Alphen van belang omdat ideologie werkelijkheidsvormend is: "Het menselijk handelen wordt voor een belangrijk deel bepaald door de manier waarop mensen zich van zichzelf en de wereld bewust zijn; door hoe ze zichzelf en de wereld betekenen" [6].

Het belang van discourse-analytisch onderzoek naar ideologische voorstellingen in mediateksten is gelegen in de inzichten die het kan opleveren in mechanismen van reproductie en transformatie en in de mogelijke aangrijpingspunten voor het veranderen van voorstellingen. Het expliciet maken van voorstellingen brengt met zich mee dat deze nu onderwerp van discussie kunnen worden. Dit kan van belang

zijn omdat voorstellingen, zoals van Alphen al aangeeft, een negatieve werking kunnen hebben voor bepaalde groepen in de samenleving, omdat zij werkelijkheidsvormend zijn.

5.1.5 Ideologie en talige middelen

Ideologische voorstellingen kunnen niet onderzocht worden door slechts te bekijken wat er letterlijk in een tekst staat. Omdat ideologie functioneert als gemeenschappelijk referentiekader, gaat het om dat wat bekend verondersteld wordt en waarop geen reflectie meer mogelijk is, omdat het als vanzelfsprekend en/of natuurlijk wordt ervaren. Hieruit volgt dat de analysemethode instrumenten moet bevatten, die het impliciete moet kunnen achterhalen.

Vervolgens kan uit het feit dat ideologie als referentiekader betrekking heeft op 'gemeenschappelijkheid', worden afgeleid dat ook grotere structuren van belang zijn. Een tekst bevat elementen die naar andere teksten verwijzen, vormt onderdeel van een vertoog. Een ideologische voorstelling zal in meer dan één tekst en waarschijnlijk ook in meer dan één onderwerp een rol spelen. Hieruit volgt dat de analysemethode instrumenten moet bevatten, die grotere structuren (een tekst als geheel en een verzameling teksten als geheel) kan analyseren.

Tot slot heeft ook de vaststelling dat zowel transformatie als reproductie van belang zijn, gevolgen voor de analyse. Er moet rekening mee worden gehouden dat binnen een tekst verschillende, wellicht zelfs tegenstrijdige voorstellingen voor kunnen komen.

In de volgende paragraaf zal op basis van het hierboven beschreven ideologiebegrip een analysemethode geconstrueerd worden.

5.2 Methode

In deze paragraaf zal uiteen worden gezet welke discourse-analytische methode wordt gebruikt in dit onderzoek. Op basis van hierboven geformuleerde uitgangspunten is een methode geconstrueerd waarin gebruik gemaakt wordt van noties uit de door van Dijk (1988 a en b) gehanteerde methode en van noties van Kress en Hodge (1979).

De methode bestaat uit vier analysestappen, die tesamen verschillende talige niveaus beslaan. In de eerste stap wordt getracht de belangrijkste elementen uit de tekst te identificeren. De opbouw van de tekst geeft aan welke actoren, entiteiten, handelingen of gebeurtenissen het belangrijkste zijn in de tekst. Zo ontstaat een eerste indruk van de globale inhoud ofwel de macrostructuur van de tekst. In de tweede analysestap wordt teruggegaan naar het microniveau van de tekst. Elementen die in de eerste analysestap waren geïdentificeerd als de belangrijkste, worden hier nader geanalyseerd: hiertoe wordt elke syntactische constructie waarin de actoren of entiteiten voorkomen, geïnventariseerd. Zo kan bekeken worden welke betekenisvelden er ontstaan rond deze elementen. In de derde analysestap wordt vervolgens bekeken aan welke retorische en stilistische middelen de tekst zijn overtuigingskracht ontleent. Tot slot wordt in de vierde stap de macrostructuur opnieuw bekeken in het licht van tot dan toe verzamelde gegevens. De inhoudelijke informa-

tie wordt geplaatst in functionele tekstcategorieën. Hiertoe moet eerst achterhaald worden welk tekstschema (met welke categorieën) van toepassing is. Deze stap biedt inzicht in globale betekenisstructuren en maakt daarmee het vergelijken van analyseresultaten over meerdere teksten beter mogelijk.

5.2.1 Semantische macrostructuur en Relevance

Deze eerste analysestap is gebaseerd op een belangrijk onderdeel uit de methode van van Dijk (1988a/b). Doel is het onderwerp van een tekst (thema of topic) te identificeren en de top van de thematische structuur ('semantische macrostructuur') te achterhalen. De semantische macrostructuur definieert van Dijk als de globale inhoud van een tekst. Uitgangspunt is dat een tekst bestaat uit hierarchische relaties tussen proposities [7]. De proposities die het hoogst in de hierarchie staan drukken de belangrijkste informatie uit, terwijl lager ingebedde proposities de details weergeven. In deze stap zal echter alleen gezocht worden naar de informatie die aan de top van de macrostructuur staat. Deze informatie drukt de belangrijkste handeling, gebeurtenis of toestand uit waarover de tekst gaat. Hierbij worden vaak de belangrijkste deelnemers ('actoren') genoemd en kan afgeleid worden welke rollen zij krijgen toebedeeld.

Aanwijzingen voor de top van de semantische macrostructuur zijn bij nieuwsteksten volgens van Dijk in de eerste plaats te vinden in de kop en in de lead (de vetgedrukte inleiding) of in de eerste alinea. Er is een principe werkzaam in nieuwsteksten dat maakt dat de belangrijkste gebeurtenissen het eerst worden vermeld, zelfs al is bijvoorbeeld de chronologische volgorde van de in een tekst weergegeven gebeurtenissen anders. Het principe dat de belangrijkste informatie vooraan zet, heet in termen van van Dijk 'relevance'. Dit principe heeft betrekking op nieuwsproductieprocessen: details komen nu onderaan te staan en kunnen bij ruimtegebrek gemakkelijk worden weggehaald, zonder dat een herschrijving nodig is. De lezer verwacht de belangrijkste informatie in de kop en in de lead aan te treffen. Bovendien stuurt deze informatie de interpretatie van de rest van de tekst doordat het verwachtingen oproept over de rest van de tekst. Zo brengt van Dijk dit principe ook in verband met cognitieve processen van informatieverwerking.

Op basis van de in deze analysestap verkregen informatie over de belangrijkste gebeurtenis(sen) of situatie(s) in de tekst en de daarbij betrokken actoren, kunnen de relevante entiteiten geselecteerd worden die nader onderzocht moeten worden in de volgende analysestappen.

5.2.2 Classificaties

In deze analysestap wordt eerst teruggegaan naar het microniveau van de tekst. Dit deel van de analyse is gebaseerd op de classificatiemethode van Kress en Hodge (1979). Deze methode is vergelijkbaar met een onderdeel uit van Dijks werkwijze, waarin wordt onderzocht welke rollen en eigenschappen nieuwsactoren krijgen toegeschreven door de tekst, maar biedt nog een extra mogelijkheid die, gezien de variatie van teksttypes en onderwerpen binnen het tekstencorpus in dit onderzoek, van belang is. Doordat Kress en Hodge gebruik maken van het begrip 'entiteit', hoeft

de analyse niet beperkt te blijven tot de actoren. Naast de classificatie van actoren (die overigens ook onder de noemer 'entiteiten' vallen), kan nu ook onderzocht worden hoe andere relevante entiteiten geclassificeerd worden. Zo zal uit de voorbeeldanalyse in 5.2.5 blijken dat de classificatie van de entiteit 'huwelijk' bruikbare informatie oplevert die de analyse van de huwelijkspartners als nieuwsactoren niet had opgeleverd.

Volgens Kress en Hodge (1979) en Kress (1985) komt ideologie (onder meer) [8] tot uitdrukking in de classificaties die in een bepaalde tekst plaatsvinden. Een actor kan, via de syntactische constructies waarin hij of zij voorkomt, geclassificeerd worden als veroorzaker of als 'slachtoffer' van een handeling of gebeurtenis, als 'actief' of 'passief', handelend of ondergaand, maar ook als negatief of positief, als bezitter van bepaalde eigenschappen, als gelijke van of als ondergeschikt aan een andere entiteit/actor, als behorende bij of als uitgeslotene van bepaalde aktiviteiten, etc.

Overigens is niet het gehele door Kress en Hodge ontwikkelde model in dit onderzoek van belang. Zij maken in het hoofdstuk "Classification as a proces" onderscheid tussen verschillende types syntactische constructies, waarvan hier alleen de hoofdcategorieën gebruikt zullen worden. Het belangrijkste onderscheid betreft 'actionele constructies', waarin een entiteit een handeling krijgt toegeschreven, en 'relationele constructies', waarin een entiteit een eigenschap of kenmerk krijgt toegeschreven. Entiteiten kunnen in actionele constructies zowel in rol van agens oftewel veroorzaker van een handeling/gebeurtenis voorkomen als in de rol van 'affected' oftewel degene die een handeling ondergaat. Bij het analyseren van de constructies, waarin de in de eerste analysestap geïdentificeerde actoren en entiteiten voorkomen, zullen de volgende vragen gesteld worden:

- Welke actoren worden geselecteerd, welke worden er weggelaten (bijvoorbeeld d.m.v. een passieve constructie waarin geen agens meer voorkomt) ?
- Welke handelingen krijgen actoren toegeschreven? (agens-rol)
- Welke handelingen ondergaan ze? (affected-rol)
- Welke eigenschappen krijgen ze toegeschreven?
- Waaraan worden ze gelijkgesteld?

Bij al deze vormen van betekenistoekenning speelt in het algemeen ook een waardeoordeel of connotatie mee, die ook expliciet moet worden gemaakt bij de analyse [9].

Alle constructies waarin een bepaalde entiteit voorkomt worden geanalyseerd aan de hand van deze vragen, waarna bekeken zal worden welke systematiek of welke tegenstrijdigheden de classificaties van een bepaalde entiteit kenmerken. Het geheel aan classificaties van een entiteit zal benoemd worden als 'het semantische veld' waarin een entiteit zich bevindt. Omdat entiteiten in een tekst in een bepaalde relatie tot elkaar staan, kunnen de semantische velden elkaar beïnvloeden. Zo kunnen impliciete classificaties uit het geheel afgeleidt worden en kan achterhaald worden, wat de tekst 'verzwijgt'.

5.2.3 Stijl en retoriek

De derde analysestap betreft retorische en stilistische middelen. Hierbij gaat het vooral om het aanwijzen van de talige middelen die de overtuigingskracht van een tekst bepalen. Zo kunnen citaten, bronnen en getallen middelen zijn die objectiviteit en nauwkeurigheid suggereren of in twijfel trekken. Andere middelen zijn metaforen

en lexicale keuzes: ook deze middelen zullen hier geanalyseerd worden, voor zover ze nog niet in de voorgaande analysestap aan de orde zijn geweest.

5.2.4 Macrostructuur versus superstructuur

In de laatste analysestap wordt tot nu toe verkregen inhoudelijke informatie ondergebracht in functionele categorieën. Deze stap is gebaseerd op van Dijks notie 'superstructuur'. Is de macrostructuur van een tekst het (semantische) schema waarin betekenissen worden ondergebracht, de superstructuur is het ("syntactische") schema waarin de functies van verschillende tekstonderdelen worden benoemd. De superstructuur betreft dus de 'vorm', de macrostructuur betreft de inhoud. Verschillende teksttypes hebben verschillende categorieën.

Van Dijk vond een aantal vaste categorieën waaruit een nieuwstekst is opgebouwd. Een paar daarvan zijn verplicht, dat wil zeggen dat die categorieën in elk krantebericht voorkomen, en een aantal zijn optioneel. De categorieën staan in een hierarchische verhouding tot elkaar. Bovenaan in de superstructuur staan de categorieën 'samenvatting' en 'story'. De samenvatting bestaat uit de subcategorieën 'kop' (titel en eventuele subtitel) en de lead of inleiding. De story bestaat uit: 1. een beschrijving van de situatie (de belangrijkste gebeurtenis of 'main event' en de gevolgen of 'consequences', en de achtergronden ofwel 'background' van die gebeurtenis) en 2. uit commentaren op de gebeurtenis (reacties van betrokkenen, van prominenten of van de journalist zelf).

In de uitwerking van van Dijk blijkt de categorie 'belangrijkste gebeurtenis' een centrale categorie in de superstructuur, hetgeen zowel in de 'samenvatting' als in de 'story' tot uiting komt. Ook blijkt dat hij deze superstructuur steeds gebruikt bij het analyseren van nieuwsteksten die een gebeurtenis beschrijven. In de beschrijving van een gebeurtenis staat noodzakelijkerwijs een handeling centraal en een uitvoerder van die handeling. Verder heeft een gebeurtenis gevolgen, voorafgaande gebeurtenissen en een situatie waarin de gebeurtenis plaatsvond. Al deze zaken vinden een plek in de door van Dijk uitgewerkte categorieën.

Het is echter nog onduidelijk in hoeverre deze structurering opgaat voor teksten waarin niet zozeer een handeling als wel een situatie centraal staat. Een situatie behoeft in de eerste plaats een categorie waarin de situatie beschreven wordt. Vervolgens zou er een categorie kunnen zijn waarin een verklaring voor de situatie wordt gezocht en wellicht een categorie waarin mogelijke oplossingen worden geformuleerd (in elk geval als het gaat om een onwenselijke situatie).

Een dergelijke structurering lijkt op de superstructuur zoals van Dijk die vond in redactionele commentaren. Dit teksttype wijkt af van de superstructuur van andere nieuwsteksten [10]. In de door hem onderzochte teksten van dit type was er meestal sprake van drie hoofdcategorieën: een situatiedefinitie (de aard van het probleem), een verklaringsrichting (de oorzaak of oorzaken van het probleem) en een moraal (de geprefereerde oplossing). In hoeverre deze structuurbeschrijving de superstructuur van nieuwsteksten zoals hierboven beschreven uitsluit of overlapt, is nog de vraag.

Voor dit onderzoek zal er voorlopig vanuit worden gegaan dat een handeling aan de top van de macrostrucuur andere functionele categorieën behoeft dan een situatie. Bij een handeling of gebeurtenis zullen de categorieën van een meer narratieve aard zijn (de relaties tussen actoren en handelingen staan hierin meer centraal)

en bij een situatie zullen de categorieën meer argumentatief van aard zijn (hierin staat de probleem - oplossingsstructuur meer centraal). Dit uitgangspunt lijkt werkbaarder dan de volledige uitwerking van van Dijk, omdat er nogal uiteenlopende teksttypes in het onderzoekscorpus voorkomen.

5.2.5 Voorbeeldanalyse van de tekst "Wie verliefd is, kijkt niet vooruit"

In onderstaande analyse zal de methode geïllustreerd worden aan de hand van een analyse van een kranteartikel. Dit artikel is uitgekozen omdat het als onderwerp bi-culturele huwelijken heeft. Zoals uit de voor dit onderzoek gedane steekproef blijkt, verschijnen er zelden teksten in de media die dit expliciet als (hoofd)onderwerp hebben [11]. In de steekproef kwam slechts één tekst voor met dit onderwerp. (zie p. 86)

Dit artikel valt weliswaar buiten de steekproef, maar verscheen in dezelfde periode, namelijk op 2 november 1991, in het Parool. Het verscheen in samenhang met een door het ISS (een organisatie voor internationaal maatschappelijk werk) gehouden symposium (waarover het artikel overigens geen nadere informatie geeft). Het artikel gaat over problemen van bi-culturele huwelijken, met name kinderontvoering. Er staat dus niet zozeer een gebeurtenis centraal als wel een situatie (waarin bepaalde gebeurtenissen plaats kunnen vinden). Het grootste gedeelte van de tekst bestaat uit directe en indirecte citaten van dr. H. Entzinger. Aan de hand van zijn uitspraken worden verschillende zaken ter sprake gebracht die gevolgen zijn van of wellicht redenen zijn tot scheiding in gemengde huwelijken.

a. Semantische macrostructuur

Wat opvalt aan de kop is dat er een actor in wordt geïntroduceerd die niet nader wordt gespecificeerd. De actor krijgt hier nog geen nationaliteit of sekse, maar krijgt een eigenschap toegeschreven (verliefd zijn) en een handeling wordt de actor ontzegd (vooruit kijken). Meer aanwijzingen voor het thema levert de kop niet op en die zullen dus door de lezer in de eerste zin en alinea gezocht worden.

De eerste zin levert mogelijke thema's aan en specificeert twee actoren. Volgens het principe van 'relevance' komt in een krantebericht de belangrijkste informatie het eerst, zelfs al behoort deze informatie in de superstructuur tot een categorie die laag in de teksthierarchie staat. 'Relevance' wijst dus als mogelijke tekstthema's aan: 'gebrek aan voorlichting aan Nederlandse vrouwen die trouwen met een buitenlandse man' en 'redenen waarom veel interculturele huwelijken op de klippen lopen'. Gezien de vooropplaatsing van 'gebrek aan voorlichting' lijkt dit het belangrijkste thema. Het roept verwachtingen op over vragen die in de tekst beantwoord zullen worden, zoals 'waarvan zijn Nederlandse vrouwen niet op de hoogte', 'hoe kan daarin verandering komen' en 'waarom zijn ze niet op de hoogte'. Het andere thema doet verwachten dat in de tekst meer redenen genoemd zullen worden waarom deze huwelijken op de klippen lopen.

De actoren die geïntroduceerd worden, zijn Nederlandse vrouwen en buitenlandse mannen. De 'wie' uit de kop kan nu al op twee manieren ingevuld worden, waarbij de vrouwelijke partner de voorkeur heeft gezien haar veronderstelde informatiebehoefte.

De inleidende zin bevat twee vooronderstellingen, die later in de analyse nog nader bekeken moeten worden, te weten:

- Nederlandse vrouwen zijn niet goed voorgelicht, m.a.w. er is bepaalde kennis voor een gemengd huwelijk nodig en daaraan ontbreekt het hen.
- Veel interculturele huwelijken lopen op de klippen (dit is blijkbaar anders dan bij 'gewone' huwelijken).

Tussen deze twee proposities wordt een causaal verband gelegd.

De tweede zin van de eerste alinea brengt nieuwe actoren in de tekst: de kinderen die uit deze huwelijken geboren worden. Zij worden geclassificeerd als slachtoffers van de stukgelopen huwelijken. Hiermee is een volgend tekstthema geïntroduceerd, dat verder in de tekst nader uitgewerkt zal worden. In de volgende zin wordt dr. Entzinger geïntroduceerd als bron van de voorafgegane informatie. Eén van zijn functies (secretaris van de ISS) wordt hierbij aangegeven.

De laatste zin van deze alinea geeft een context van het artikel aan: het door de ISS gehouden symposium. Een situatie wordt pas 'nieuws' als een concrete gebeurtenis daartoe aanleiding geeft. Het noemen van het symposium vormt als het ware de rechtvaardiging voor het verschijnen van het artikel: hierbij is de status van de organisatie en de leden ook van belang.

Uit dit deel van de analyse kunnen de volgende conclusies worden getrokken: de informatie in de kop en in de eerste alinea (er is in dit artikel geen sprake van een typografisch van de rest van de tekst onderscheiden lead, dus de eerste alinea fungeert als zodanig) is gestructureerd als een oorzakelijk verband. Aan de basis hiervan bevindt zich de uitspraak 'veel interculturele huwelijken lopen op de klippen'. Voor dit stuklopen zijn oorzaken aan te wijzen, zoals het gebrek aan voorlichting aan Nederlandse vrouwen. En er zijn gevolgen, vooral voor kinderen. De entiteit 'intercultureel huwelijk' wordt gedefinieerd als het huwelijk tussen een Nederlandse vrouw en een buitenlandse man. Dit leidt tot de voorlopige hypothese dat het juist deze huwelijken zijn die als problematisch worden gedefinieerd.

De entiteiten die een rol spelen in de top van de macrostructuur zijn: het interculturele huwelijk, (Nederlandse) vrouwen, (buitenlandse) mannen, kinderen uit interculturele huwelijken, dr. Entzinger en voorlichting. De betekenis van de eerste vier zal onderzocht worden via de classificatiemethode in de tweede analysestap. De rol van Entzinger als bron komt aan de orde in stap drie. Het begrip voorlichting komt in de rest van de tekst niet voor; de betekenis zal dus uit andere analyseresultaten afgeleid worden.

b. Classificaties

Classificatie van de vrouw als huwelijkspartner

In de 'affected'-rol verschijnt de vrouw tweemaal in de tekst als iemand die iets zou moeten ondergaan, namelijk informatie krijgen van een niet nader genoemde agens, omdat zij met een buitenlander trouwt. Ook verschijnt ze driemaal als agens, maar slechts eenmaal gaat het om een handeling die ze zelf uitvoert, namelijk trouwen (r.1). De andere twee keer gaat het om handelingen die haar onthouden kunnen worden omdat ze met een buitenlander is getrouwd (r.24 en r. 65). Indirect vervult zij daar dus zelfs een soort 'affected'-rol, de agens die haar de handelingen buitens-

huis werken en scheiden onthoudt is respectievelijk de buitenlandse echtgenoot en de islamitische wetgeving.

De enige eigenschap die ze expliciet krijgt toegeschreven is, zoals hierboven al aangegeven, dat ze Nederlands is. Dat dit minder vanzelfsprekend is dan misschien op het eerste gezicht lijkt, is af te leiden uit de titel (het neutrale 'wie') en vooral ook uit het tekstthema 'interculturele huwelijken', dat immers net zo goed kan slaan op een huwelijk tussen een buitenlandse vrouw en een Nederlandse man, of een huwelijk tussen twee buitenlanders van verschillende herkomst. Hetzelfde geldt voor het gebruik van de sekseneutrale termen in de tekst zoals 'ontvoerder', 'partner' en 'ouder'. Hoe deze termen geseksualiseerd worden, zal later in deze analysestap duidelijk worden.

Tot slot komt de vrouw nog eenmaal in een relationele constructie voor in r.18; daarin wordt ze gelijkgesteld met 'een verliefd meisje'. Deze gelijkstelling roept twijfels op omtrent de neutraliteit van de titel. Daarbij is de relationele constructie ingebed in een ontkennende actionele constructie, waarin wordt uitgedrukt dat de vrouw niet stilstaat bij de gevolgen van haar verliefd zijn.

Samenvattend kan gesteld worden dat de Nederlandse vrouw als huwelijkspartner wordt geclassificeerd als onnadenkend, onwetend en/of onvolwassen. Retorisch gezien rechtvaardigt dit beeld de conclusie dat zij geïnformeerd moet worden. Opvallend is dat dit haar zowel plaatst in de rol van onschuldig slachtoffer als in de rol van schuldige: door haar onwetendheid loopt immers een huwelijk op de klippen (r.1).

Classificatie van de man als huwelijkspartner

Evenals bij de classificatie van de vrouw valt hier als eerste op dat de man wordt geclassificeerd als een buitenlandse man. Dit heeft implicaties voor de seksetoeschrijving van in de tekst als neutraal benoemde entiteiten als de ouder die de kinderen ontvoert (o.m. in r.12). Hierop zal worden teruggekomen bij de analyse van de entiteit 'huwelijk'.

In r.17 wordt de betekenis van 'buitenlander' versmalt tot 'Turken en Marokkanen'. Ook deze betekenis heeft implicaties voor of is in overeenstemming met de classificatie van andere entiteiten uit de tekst: zo is de 'islamitische partner' uit r.50 een man en het feit dat hij man is en moslim wordt direct gekoppeld aan 'schrijnende problemen'. In r.25 krijgt de man een negatieve handeling toegeschreven, waaruit blijkt dat hij onbetrouwbaar is of tenminste ondoorgrondelijk: hij kan immers plotseling veranderen na het huwelijk. Verder verschijnt de man nog als moslim en als vader in de passage rond r.70, die gaat over het islamitische recht. Expliciet is hij hier agens van de handeling 'afstaan' (van de kinderen) en 'afgaan' (tegenover zijn familie), maar semantisch gezien vervult hij eerder een 'affected'-rol. Het werkwoord 'moeten' impliceert immers een weggelaten agens (dat hoeft niet direct een persoon te zijn, het zal in dit geval om een gerechtelijke uitspraak gaan) en het werkwoord 'afgaan' heeft alleen effect op het subject van de handeling.

Samenvattend: de man is agens van negatieve handelingen, waarbij hij soms onder druk van zijn cultuur handelt. Hij is degene die kinderen kan ontvoeren en plotseling anders kan zijn dan hij leek. Voor zover zijn nationaliteit of cultuur wordt genoemd, wordt hij voorgesteld als een Marokkaan of Turk met een islamitische achtergrond.

Classificatie van het huwelijk

Zoals hierboven al bleek wordt het huwelijk geclassificeerd als het huwelijk tussen een Nederlandse vrouw en een buitenlandse man. Het is juist deze combinatie die als problematisch wordt gepresenteerd. Ze mislukken, leiden tot scheiding en kinderen worden het slachtoffer (r.1-5).

Door de wijze waarop de mannelijke en de vrouwelijke huwelijkspartner betekenis kregen, kunnen nu op de meeste plaatsen in de tekst aan neutrale benamingen als 'partner' en 'ouder' sekse en nationaliteit worden toegeschreven. De ouder die het kind ontvoert (r.12, r.80) komt zo in hetzelfde semantische veld als 'de vader in Marokko of Turkije' uit r.17 (of de niet genoemde Marokkaanse vader in r.81). De mogelijkheid dat een moeder het kind ontvoert, laat de tekst buiten beschouwing.

In de classificatie van het huwelijk wordt de semantische macrostructuur verder gespecificeerd: de koppeling tussen 'intercultureel huwelijk' en 'problemen' wordt door de hele tekst heen gereproduceerd en gespecificeerd in problemen van juridische aard en van culturele of levensbeschouwelijke aard. Opvallend hierbij is dat deze zaken soms in één adem genoemd worden, zoals in de passage tussen r.17-26, of in elk geval moeilijk te scheiden zijn, zoals rond r.65, waar 'de' islamitische rechtsopvatting en de familie van de islamitische partner niet van elkaar onderscheiden worden.

In de passage tussen r.30-39 volgt een opsomming van juridische consequenties m.b.t. verblijfsvergunning, werkvergunning en de nationaliteit van de kinderen. De toekomstige echtelieden worden door Entzinger geadviseerd om 'niets als vanzelfsprekend aan te nemen in een dergelijk huwelijk'. Ze zouden zich van tevoren moeten afvragen welke consequenties er zijn. Hier betreft de informatiebehoefte beide partners, toch is het de vrouw die voorgelicht moet worden, zoals in de eerste analysestap bleek.

In de passage tussen r.40-45 krijgt het onderwerp 'het interculturele huwelijk' ineens een andere specificatie of betekenis toegevoegd. Het zijn 'Nederlands-Duitse' en 'Nederlands-Belgische huwelijken' waar de meeste hulpvragen uit voort blijken te komen. Tegelijk met deze classificatie wordt een andere benaming geïntroduceerd, namelijk 'internationaal huwelijk'. Volgens Entzinger zou daarom deze benaming beter zijn dan 'intercultureel'. Deze gelijkstelling impliceert dat cultuurverschillen in deze huwelijken niet ter zake doen. Dit wordt versterkt in de volgende passage. Hier heeft het internationale huwelijk en de associatie met zuiver juridische problemen namelijk weer plaatsgemaakt voor het huwelijk met een islamitische partner, waarin juridische én levensbeschouwelijke zaken schrijnende problemen opleveren. Ondanks de expliciete koppeling of gelijkstelling van de termen 'intercultureel' en 'internationaal', worden de termen impliciet alleen maar verder van elkaar losgemaakt.

In de opsomming van problemen die in huwelijken tussen een Nederlandse vrouw en een islamitische man kunnen voorkomen, tussen r.46-72, worden als problemen en oorzaken van problemen onder meer genoemd: geloofsverschillen, verschillende ideeën over rolverdeling en kinderopvoeding, verschillende rechtsstelsels, polygamie, verschillende gronden voor echtscheiding en het feit dat de vader hoofdverantwoordelijke is voor de kinderen in het islamitisch recht. Hierna volgt een

passage waarin de entiteit 'huwelijk' niet voorkomt. Deze gaat over internationale verdragen over kinderontvoering. Vervolgens komt het huwelijk nog eenmaal voor in de tekst in r.81, waar een semantische koppeling plaatsvindt tussen 'kinderontvoering' en 'Nederlands-Marokkaanse huwelijken'.

Samenvattend: het tekstthema 'intercultureel huwelijk' wordt geclassificeerd als het huwelijk tussen een Nederlandse vrouw en een buitenlandse man. Het is juist deze combinatie die semantisch wordt gekoppeld aan 'problemen'. Die problemen zijn zowel van juridische als van levensbeschouwelijke aard. De problemen leiden tot scheiding en scheiding kan tot kinderontvoering leiden.

Het semantische veld rond het 'internationale huwelijk' komt, ondanks de expliciet uitgedrukte gelijkstelling, apart te staan van het semantische veld rond het 'interculturele huwelijk'. Hier is dus sprake van een tegenstrijdige classificatie want in de dieptestructuur blijken de 'hulpvragen' die voortkomen uit huwelijken van Nederlanders met Duitsers of Belgen, niet nader omschreven te worden. Overal waar de problemen gespecificeerd worden, komen ze in het semantische veld van de 'interculturele huwelijken' terecht. Hierbij wordt de buitenlandse man, als deze nader gespecificeerd wordt, als moslim, Turk of Marokkaan beschreven. Deze scheiding maakt dat zowel de passage tussen r.40-45 als de passage tussen r.84-90 (over de juridische stand van zaken in West-Europa) als details onderaan in de semantische macrostructuur terecht komen.

Classificatie van het kind

Het kind komt in de tekst naar voren als het slachtoffer van het stukgelopen huwelijk en daarmee als slachtoffer van culturele en juridische verschillen. In 'veel gevallen' (r.11) worden kinderen ontvoerd en komen dan in Turkije of in Marokko of andere islamitische landen terecht (r47, r.81, r.70 en 78). Vanwege de islamitische rechtsopvatting is het moeilijk de kinderen terug te krijgen.

Het kind komt ook nog voor in andere 'affected'-rollen. Zo kan het huwelijk gevolgen hebben voor hun nationaliteit, de scheiding voor hun positie en er kan onenigheid zijn over de opvoeding.

Ook bevestigt de classificatie van het kind de voorstelling van de islamitische vader als kinderontvoerder. Tot slot heeft de classificatie van het kind gevolgen voor de voorstelling van de Nederlandse vrouw. Als het haar niet aan informatie ontbroken had, had het kind geen slachtoffer hoeven worden.

Conclusies

De classificaties van de actoren man, vrouw en kind en van het huwelijk als entiteit in de tekst, staan in relatie met elkaar en beïnvloeden elkaars betekenisvelden. De vrouw wordt afgebeeld als iemand die een handeling uitvoert (trouwen), zonder daarvan de consequenties te overzien. Die zijn negatief, niet in de laatste plaats voor de kinderen. Haar onwetenheid maakt haar tot 'schuldige' van het op de klippen lopen van het huwelijk en de gevolgen daarvan. Ook kan het huwelijk ertoe leiden dat haar handelingsvrijheid beperkt wordt of haar eigendom in gevaar komt. De veroorzaker hiervan wordt niet expliciet benoemd, maar deze consequenties beïnvloeden wel het beeld van de buitenlandse echtgenoot in de tekst. De meeste negatieve

consequenties zijn op hem terug te voeren. Hij krijgt negatieve handelingen toegeschreven zoals het ontvoeren van zijn kind (waarbij hij onder druk van zijn familie staat) en negatieve eigenschappen zoals onberekenbaar zijn.

De tekst brengt een scheiding tot stand tussen enerzijds huwelijken tussen Nederlanders en andere West-Europeanen en anderzijds huwelijken tussen een Nederlanders en moslims. In de voorstelling van laatsgenoemden speelt het begrip 'cultuur' een belangrijke rol. Met behulp van dit begrip worden de problemen van deze huwelijken verklaard. Het gaat daarbij om de cultuur van de buitenlandse man, oorzaken voor problemen lijken daarin gesitueerd te worden.

Dit laatste heeft gevolgen voor de invulling van het begrip 'voorlichting' dat in de top van de semantische macrostructuur staat. Dat een vrouw die een buitenlander trouwt weinig kennis heeft van nationaal en internationaal recht kan haar nauwelijks verweten worden, maar de eerder gevonden schuld-toeschrijving kan nu gelezen worden als een verwijt dat zij niet beseft met wie zij trouwt.

Het geheel aan classificaties van de onderzochte entiteiten heeft een beeld opgeleverd van de invulling van de tekstthema's in de macrostructuur. Zowel 'gebrek aan voorlichting aan Nederlandse vrouwen' als 'redenen waarom veel interculturele huwelijken op de klippen lopen' hebben betekenissen gekregen via de classificaties.

c. Stilistische en retorische middelen

In deze analysestap wordt aandacht besteed aan stilistische en retorische middelen, voor zover die nog niet in de eerste twee analysestappen aan de orde zijn gekomen. Er wordt gekeken naar de wijze waarop Entzinger als bron van de informatie gestalte krijgt en naar de semantische gevolgen van de 9lexicale0 keuze voor het gebruik van de term 'kinderontvoering'. Ook wordt er gekeken naar een aspect in de tekst waarin de oppositie westers/islamitisch verder wordt gereproduceerd.

Entzinger als bron

Het artikel is gebaseerd op directe en indirecte uitspraken van Entzinger. In r.75 komt eenmaal een andere bron aan de orde, directeur P. van Eeuwijk van de ISS, dezelfde organisatie als waartoe Entzinger behoort. De betrouwbaarheid of deskundigheid van beide bronnen wordt benadrukt door het noemen van hun functie. Van Entzinger wordt daarbij niet alleen zijn functie als secretaris van de ISS genoemd, maar ook zijn functie als hoogleraar Studies van de multi-etnische samenleving.

De term 'kinderontvoering'

De term 'ontvoering' kan in termen van van Dijk gezien worden als een 'script' dat betekenissen genereert. Het roept betekenissen op als criminaliteit, bedreiging, het eisen van losgeld en het gebruik van geweld. Deze betekenissen komen in de tekst in verband te staan met de buitenlandse vader, de moeder wordt immers uitgesloten als mogelijke ontvoerder.

De oppositie westers/islamitisch

De oppositie Nederlands/islamitisch, zoals die in de vorige analysestap al naar voren kwam, wordt nog op een ander punt in de tekst gereproduceerd. In r.73-83 wordt informatie gegeven over internationale verdragen over kinderontvoering. Het wordt hier voorgesteld alsof de meeste westerse staten hebben meegewerkt aan verdragen, terwijl islamitische staten weigeren te ondertekenen.

d. Semantische macrostructuur versus superstructuur

Aan de top van de semantische macrostructuur staat niet een gebeurtenis of handeling centraal, maar een situatie. Die situatie kan geformuleerd worden als 'het stuklopen van veel interculturele huwelijken'. Dit roept drie vragen op. De eerste luidt 'waarom lopen deze huwelijken stuk', dit is een vraag naar oorzaken. De tweede luidt 'waartoe leidt dit', dit is een vraag naar gevolgen. De beantwoording van deze vragen omschrijft het probleem. De derde vraag luidt 'hoe is dit tegen te gaan', dit is een vraag naar oplossingen. Zo is er een superstructuur gevonden met drie categorieën waarin de inhoud van de tekst kan worden ondergebracht: een situatie- of probleemdefinitie, een verklaringsrichting en een oplossingsrichting.

De tekst begint met het aangeven van een oplossingsrichting [12]. De hier gegeven oplossing is: voorlichting aan de Nederlandse vrouw. Die voorlichting betreft zowel juridische zaken als de culturele achtergrond van de partner. De vrouw weet blijkbaar niet wie zij trouwt en dit is een oorzaak voor het op de klippen lopen van het huwelijk.

Nu wordt duidelijk hoe het probleem gedefinieerd wordt. In de eerste plaats en voorondersteld is het probleem het interculturele huwelijk tussen een Nederlandse vrouw en een buitenlandse man. Vanuit deze probleemdefiniëring worden verklaringen geformuleerd. Er komt een voorstelling tot stand waarin de man buitenlands en veelal islamitisch is, hetgeen tot problemen leidt, en waarbij de vrouw onwetend is, hetgeen tot problemen leidt. Die problemen betreffen juridische en levensbeschouwelijke zaken, waarbij het probleem van kinderontvoering een belangrijke plaats inneemt.

De problemen komen in een oorzakelijk verband te staan met de man en de vrouw. De onwetendheid van de vrouw brengt uiteindelijk de kinderen in gevaar. Wat betreft de man is het zijn culturele achtergrond die zijn handelingen bepaalt. En omdat deze achtergrond een gegeven is (en blijkbaar ook onveranderlijk), moet de oplossing gezocht worden in het voorlichten van de vrouw. In deze voorstelling lijkt de cultuur van de buitenlandse partner een star begrip dat eenduidig de handelingen van het individu determineert.

Hoe de cultuur van de buitenlandse partner wordt voorgesteld is te reconstrueren uit de oppositie die de tekst creëert tussen de Nederlandse en de andere of 'de' islamitische cultuur. De waarden die afwezig blijven in de tekst vertegenwoordigen de vanzelfsprekende waarde, dat waarvan verondersteld wordt dat we dat allemaal al kennen en waarover overeenstemming bestaat. Deze vanzelfsprekende waarden en andere waarden die impliciet blijven, maar toch afgeleid kunnen worden uit de tekst, worden in onderstaande schema tussen haakjes gezet.

Nederlandse waarde:

(De gelijkheid tussen Nederlandse partners)

Andere waarde:

(De ongelijkheid tussen de partners (via voorbeelden in de tekst uitgedrukt: bv. polygamie, echtscheidingsgronden, buitenshuis werken)

Nederlandse waarde:

(De handelingsvrijheid van de vrouw. Tekstvoorbeelden: buitenshuis werken, al dan niet trouwen in gemeenschap van goederen)

Andere waarde:

(De handelingsonvrijheid van de buitenlandse vrouw)

Nederlandse waarde:

(Vrijheid van rolkeuze. Tekstvoorbeeld: buitenshuis werken)

Andere waarde:

(De onvrijheid van rolkeuze. In de tekst vooronderstelt in r.53)

Nederlandse waarde:

(Beide ouders of moeder hoofdverantwoordelijke voor de kinderen)

Andere waarde:

De vader als hoofdverantwoordelijke voor de kinderen (r.69 en afleidbaar uit het probleem van de kinderontvoering)

Hier komt een positief beeld tot stand van de Nederlandse cultuur en de positie van de vrouw. Het beeld kenmerkt zich door vrijheid en gelijkheid tussen de partners. Het beeld van de buitenlandse cultuur daartegenover is star en negatief. Het kenmerkt zich door ongelijkheid en onvrijheid. De onvrijheid geldt voor de vrouw tegenover haar man, maar ook voor de partners samen ten opzichte van 'de' cultuur.

Het is vanuit de voorstelling van 'eigen' en 'vreemde' cultuur dat de oplossing verder gestalte krijgt. De vrouw zou voorgelicht moeten worden over de vrijheid en de ongelijkheid waarmee ze geconfronteerd kan worden.

NOTEN

1. Feministen hebben er bijvoorbeeld vaak op gewezen dat dat wat wordt voorgesteld als het algemeen belang vaak eerder de belangen van mannen dan die van vrouwen dient.

2. Zie Van den Berg en van der Veer (1986) pag. 13.

3. De wijze waarop van den Berg en van der Veer het begrip 'consensus' gebruiken lijkt op de wijze waarop anderen het begrip 'vertoog' gebruiken. Het wordt omschreven als de verzameling mogelijke (in de zin van bestaande en geaccepteerde) ideologische posities in een bepaalde samenleving; de aard van de consensus kan namelijk omschreven worden in termen van 'reikwijdte' (in hoeverre wordt een voorstelling gedeeld door verschillende maatschappelijke groepen), 'intensiteit' (in hoeverre is er ruimte voor ideologische variatie binnen de consensus), 'openheid' (in hoeverre afwijkende posities actief bestreden worden) en 'inhoud' (op welke voorstellingen de consensus betrekking heeft).

4. Van Alphen maakt ook een tweetal andere onderscheidingen. Eerst wijst hij erop dat ideologie als 'eenzijdige betekenisrelatie' tussen teken en betekenis, wordt ervaren als volledig. Dit dient onderscheiden te worden van 'eenzijdigheid uit tactiek', waarbij er geen sprake is van 'vergeten' betekenismogelijkheden en de eenzijdigheid bewust wordt gehanteerd. Vervolgens onderscheidt hij 'gefundeerde' versus 'ongefundeerde' ideologie: een ongefundeerde ideologie is strijdig met feitelijke gegevens (hij geeft hierbij als voorbeeld het vooroordeel dat in arbeidersmilieus de meeste gevallen van kindermishandeling voorkomen). Een gefundeerde ideologie is niet zozeer strijdig met bepaalde codes, maar de eenzijdigheid van de betekenisrelatie wordt niet (meer) ingezien.

5. Zie van Alphen (1987) pag. 70.

6. Zie van Alphen (1987) pag. 71.

7. Een propositie staat hier voor de kleinste informatieve eenheid, waarbinnen een relatie wordt gelegd tussen tenminste twee elementen of tussen een element en een eigenschap. Vaak wordt die relatie uitgedrukt via een werkwoord, bijvoorbeeld in de propositie 'de kat is grijs'. Het werkwoord kan ook achterwege blijven terwijl er toch een relatie wordt gelegd, bijvoorbeeld in de propositie 'de grijze kat'.

8. Kress (1985) wijst erop dat selectiecriteria de eerste stap vormen die een bepaalde ideologie in de tekst brengen. De tekst selecteert immers bepaalde onderwerpen, feiten, gebeurtenissen en stijlmiddelen en laat andere buiten beschouwing.

9. Ter illustratie hiervan verwijs ik naar de voorbeeldanalyse in 5.2.5, waarin de vrouwelijke huwelijkspartner in het gemengde huwelijk wordt beschreven als 'een onwetend meisje'. Deze gelijkstelling heeft als effect dat het beeld van de vrouwelijke partner negatieve connotaties krijgt. Behalve de relationele toeschrijving van de eigenschap 'onwetend', komt dit door de connotaties die het woord 'meisje' oproept. Tegenover het woord 'vrouw' brengt dit bijvoorbeeld de connotatie 'onvolwassen' met zich mee, wat in dit verband negatief geëvalueerd moet worden.

10. De superstructuur van redactionele commentaren in volgens hem erg afhankelijk van het tekstonderwerp. De door hem gevonden structuur van oorzakelijkheid (probleem - oorzaak - oplossing) was van toepassing op een verzameling teksten die allemaal op hetzelfde onderwerp betrekking hadden. Wat betreft de superstructuur van 'gewone' nieuwsberichten, waarin de categorie 'belangrijkste gebeurtenis' centraal staat: van Dijk wijst weliswaar op de optionaliteit van categorieën, maar het lijkt of hij variaties slechts als afwijkingen van het schema ziet. In dat geval zouden de afwijkingen (de weggelaten categorieën) per definitie betekenisvol zijn en moeten ze dus verklaard worden.

11. Dit beeld wordt bevestigd door Lawine.

12. Van Dijk noemt de oplossingsrichting ook wel 'moraal'. In dit onderzoek wordt ervan uitgegaan dat er een moraal ofwel een ideologische positie ten grondslag ligt aan een oplossingsrichting, waarbij de laatste min of meer expliciet in de tekst wordt genoemd en de eerste er uit te reconstrueren is.

Parool, 2 november 1991

Wie verliefd is kijkt niet vooruit

door FRANS BOSMAN

Het gebrek aan voorlichting aan Nederlandse vrouwen die trouwen met een buitenlandse man is een van de redenen waarom veel interculturele huwelijken op de klippen lopen. Vooral kinderen zijn de dupe van scheiding. Dat zegt dr H. Entzinger, secretaris van de Nederlandse afdeling van de Stichting International Social Service (ISS). Deze organisatie hield afgelopen week een symposium in Kijkduin.

In veel gevallen worden de kinderen na een scheiding door een van de ouders ontvoerd. Zo kreeg het ministerie van justitie het afgelopen jaar met 98 gevallen van kinderontvoering te maken. Zestig kinderen konden worden opgespoord, de overigen zitten bij hun vader in Marokko of Turkije.

"Een verliefd meisje staat niet stil bij de problemen die er in een huwelijk met een buitenlandse man kunnen ontstaan. Je zou haar daarom moeten wijzen op dingen die tevoren geregeld kunnen worden. Bijvoorbeeld trouwen in gemeenschap van goederen en of je als vrouw buitenshuis blijft werken. Sommige mannen draaien na de bruiloft om als een blad aan de boom," zegt Entzinger, die als hoogleraar Studies van de multi-etnische samenleving is verbonden aan de Rijksuniversiteit Utrecht.

De toekomstige echtelieden zouden zich tevoren moeten afvragen of een huwelijk consequenties heeft voor de nationaliteit van een van hen beiden of hun kinderen. Ze zouden moeten nagaan of een huwelijk gevolgen heeft voor de verblijfs- en werkvergunning en wat echtscheiding betekent voor hun minderjarige kinderen. "Neem niets als vanzelfsprekend aan in een dergelijk huwelijk," adviseert Entzinger.

Volgens hem komen de meeste hulpvragen voort uit stuklopende Nederlandse-Duitse en -Belgische huwelijken. "De term intercultureel huwelijk is daarom een beetje misleidend. Beter kan van een internationaal huwelijk worden gesproken."

Maar een oud gezegde luidt: Twee geloven op een kussen, daar slaapt de duivel tussen. Volgens Entzinger geldt dat nog steeds, want de meest schrijnende problemen doen zich voor in huwelijken met een islamitische partner. "Het gaat dan overigens niet alleen om geloofsverschillen; de verwachtingen ten aanzien van de rolverdeling tussen man en vrouw; en de opvattingen over het opvoeden van de kinderen. Beide huwelijkspartners brengen ieder ook een volstrekt ander rechtssteisel mee. Daarom heeft het enorme juridische consequenties of zo'n huwelijk volgens het recht van het ene of van het ander land is gesloten. Polygamie is in islamitische landen toegestaan. Dat kan een belangrijk probleem zijn. En dan zijn er verschillen in de gronden van echtscheiding. Volgens het islamitisch recht kan de vrouw pas scheiden als haar man op overspel wordt betrapt. Daar moeten alleen wel vier getuigen bij zijn geweest. In de islamitische rechtsopvatting is bovendien de vader de primair verantwoordelijke. Wanneer hij zijn kinderen moet afstaan, gaat hij af voor zijn familie."

Om ontvoerde kinderen te kunnen opsporen zijn in 1980 de verdragen van Luxemburg en Den Haag opgesteld. Deze verdragen werden in 1990 door Nederland geratificeerd en zijn volgens directeur mr P. van Eeuwijk van het ISS door de meeste westerse staten ondertekend. Alleen islamitische landen willen er nog niet aan. Het oplossen van ontvoeringen van kinderen uit bijvoorbeeld Nederlands-Marokkaanse huwelijken is daarom nog steeds onmogelijk.

Volgens Entzinger zal er in West-Europa voorlopig weinig veranderen. "Het burgerlijk recht is in de samenleving verankerd. De Europese eenheid heeft primair gevolgen voor handel en economie. Op het gebied van personen en familierecht zie ik de landen nog niet naar elkaar toe groeien."

6. HET TEKSTENCORPUS

In dit hoofdstuk wordt de steekproef beschreven waarmee de verzameling teksten tot stand kwam (6.1), er wordt een overzicht gegeven van alle artikelen en hun vindplaats (6.2) en de verzameling wordt kort beschreven (6.3).

6.1 De totstandkoming van het corpus

Zoals in de inleiding al werd aangegeven, wordt er in de media weinig aandacht aan bi-culturele relaties besteed. Voor dit onderzoek had dat tot gevolg dat het moeilijk was op efficiënte wijze voldoende materiaal te verzamelen. Omdat het niet haalbaar was om alle dagbladen die verschenen gedurende een lange periode (bijvoorbeeld een aantal maanden of langer) in het onderzoek te betrekken, is gekozen voor een steekproef. Deze steekproef beslaat vijf weken, verspreid over vijf maanden, waarin in totaal 210 kranten voorkomen.

Omdat geenszins vaststond dat een steekproef van dergelijke omvang genoeg analysemateriaal op zou leveren, moest van tevoren bedacht worden of er bepaalde periodes meer in aanmerking zouden komen dan andere. Op grond van een door Lawine bijgehouden knipselarchief viel te verwachten dat de periodes rond oktober 1991 en rond januari 1992 meer materiaal op zouden leveren dan andere maanden. Het feit dat er in deze maanden meer over bi-culturele relaties werd geschreven dan in andere periodes, is ten dele terug te voeren op een congres over internationale kinderontvoering dat begin oktober 1991 werd gehouden en op het feit dat er begin 1992 een wetsontwerp over schijnhuwelijken tot stand kwam. Een groot deel van de teksten uit de steekproef gaat dan ook over deze twee onderwerpen. Toch hebben deze onderwerpen blijkbaar de belangstelling voor bi-culturele relaties in het algemeen even aangewakkerd, want er verschenen in deze periode ook artikelen die deze twee onderwerpen niet als hoofdonderwerp hadden, maar waarin de nadruk op andere aspecten van het gemengde huwelijk lag.

De gekozen periode heeft dus enerzijds beperkingen, omdat daarin kinderontvoeringen en verblijfsvergunningen als belangrijkste nieuwsaspecten van deze relaties wordt benadrukt, anderzijds brachten deze thema's blijkbaar een oplevende belangstelling voor het onderwerp bi-culturele relaties met zich mee. Bovendien is getracht om de beperkingen te ondervangen door uit beide maanden, oktober en januari, slechts één week in de steekproef op te nemen; vervolgens is de periode uitgebreid en werden ook uit de maanden november en december 1991 en februari 1992 weken in de steekproef opgenomen.

De steekproef omvat alle landelijke dagbladen. Behalve sport-, economie- en ingezonden brievenpagina's zijn alle rubrieken in het onderzoek opgenomen. De meeste berichten zijn gevonden op de binnenlandpagina's en op de opiniepagina's. Van elke maand (van oktober 1991 tot en met februari 1992) zijn telkens alle kranten die verschenen van de eerste maandag tot en met de eerste zaterdag genomen. In totaal gaat het om 210 exemplaren die verschenen tussen:
ma 7 oktober t/m za 12 oktober
ma 4 november t/m za 9 november
ma 2 december t/m za 7 december
ma 6 januari t/m za 11 januari
ma 3 februari t/m za 8 februari

6.2 Overzicht van alle berichten uit de onderzoeksperiode

In totaal werden 25 artikelen gevonden waarin bi-culturele relaties voorkwamen. Hieronder volgt een overzicht van de onderwerpen en de kranten waarin ze werden aangetroffen. Als een artikel werd vervolgd op een andere pagina, werd dit als één artikel geteld wanneer duidelijk was dat het dezelfde tekst betrof. Soms had het vervolgartikel namelijk een andere titel, maar liep de tekst gewoon door. In de gevallen waarin twee artikels wel in samenhang met elkaar verschenen, maar er geen sprake was van een doorlopende tekst, werden deze artikelen niet als één geteld maar apart van elkaar.

Bi-culturele relaties: per nieuwsonderwerp per maand

7-12 oktober:	kinderontvoering	4
	diverse onderwerpen	2
4-9 november:	schijnhuwelijk	1
	gemengde huwelijk	1
2-7 december:	kinderontvoering	2
	schijnhuwelijk	1
	diverse onderwerpen	1
6-11 januari:	schijnhuwelijk	10
	diverse onderwerpen	1
3-8 februari:	schijnhuwelijk	2
		(totaal 25)

Totaal aantal artikelen per onderwerp

kinderontvoering	6
schijnhuwelijk	14
gemengde huwelijk	1
diversen	4

Bi-culturele relaties per krant per onderwerp

NRC Handelsblad:	kinderontvoering	1
	schijnhuwelijk	1
Volkskrant:	kinderontvoering	1
	schijnhuwelijk	7
	diversen	1
Parool:	schijnhuwelijk	1
	diversen	1
Trouw:	schijnhuwelijk	2
	gemengde huwelijk	1
Telegraaf:	kinderontvoering	2
	schijnhuwelijk	2

	diversen	1
AD:	kinderontvoering	2
	schijnhuwelijk	1
	diversen	1

(totaal 25)

Titels per week per krant (incl. vindplaats en thema)

7-12oktober

Volkskrant: - "Frans-Algerijns verdrag lichtend voorbeeld voor kidnapcongres"
(Buitenland 7-10)
(kinderontvoering)

Parool: - "Geding om uitzetting van Turkse gedetineerde"
(Binnenland 8-10)
(diversen)

Telegraaf: - "Dagje Efteling werd enkele reis Algerije"
(Vrouw 7-10)
(kinderontvoering)

- "Samenwerking voorkomt kinderontvoering"
(Vrouw 7-10)
(kinderontvoering)

- "Wat zijn kinderen hier brutaal"
(Weekeinde 12-10)
(diversen)

AD: - "Vreemdelingendienst op haar vingers getikt"
(Binnenland 11-10)
(±kinderontvoering [1])

4-9 november

Volkskrant: - "Kosto gaat met wet schijnhuwelijken onmogelijk maken"
(Binnenland 4-11)
(schijnhuwelijk)

Trouw: - "'Gemengd' huwelijk vereist kennis van elkaars cultuur"
(Podium, 7-11)
(gemengd huwelijk)

2-7 december

NRC Handelsblad: - "Kinderen het meest ontvoerd door ouders tegen Kerstmis"
(voorpagina);
"Duitsland scoort hoog door vele 'grenshuwelijken'"
(Binnenland 2-12)
(kinderontvoering)

Parool: - "Jacht op schijnhuwelijken beperkt vrijepartnerkeuze"
(Meningen 4-11)
(schijnhuwelijk)

AD: - "Kind ontvoerd: eis 12 maanden"
(Binnenland 7-12)
(kinderontvoering)
- "VVD: Kijk naar gezinshereniging migranten"
(voorpagina);
"Dijkstal: Heel gevoelige materie"
(Binnenland 7-12)
(diversen)

6-11 januari

NRC Handelsblad: - "Juridisch bestaat schijnhuwelijk niet"
(Binnenland 10-1)
(schijnhuwelijk)

Volkskrant: - "Justitie zet straf op sluiten schijnhuwelijk"
(Voorpagina 9-1)
(schijnhuwelijk)
- "Nog snel even repeteren waar het portretje van vader staat"
(Binnenland 9-1)
(schijnhuwelijk)
- "Hoge Raad acht NBBS vrij van discriminatie Turken"
(Binnenland 9-1)
(diversen)
- "Staatshuwelijk is zo vaak een fopspeen"
(Forum 10-1)
(schijnhuwelijk)
- "Schijnecht"
(Column 10-1)
(schijnhuwelijk)
- "Migrantencentrum verwerpt onderzoek schijnhuwelijken"
(Binnenland 11-1)
(schijnhuwelijk)

Telegraaf: - "Schijnhuwelijk met buitenlander wordt strafbaar"
(Binnenland 10-1)
(schijnhuwelijk)
- "Schijn"
(Column 11-1)
(schijnhuwelijk)

Trouw: - "Betrokkenheid bij een schijnhuwelijk wordt strafbaar"
(Binnenland/Parlement 10-1)
(schijnhuwelijk)

AD: - "Ook helpen bij schijnhuwelijk wordt strafbaar"
(Binnenland 10-1)
(schijnhuwelijk)

3-8 februari

Volkskrant: - "Vreemdelingenbeleid hoort los van recht om te huwen"
(Recht en wet8-2)
(schijnhuwelijk)

Trouw: - "Voor schijnhuwelijk wordt meestal grof geld betaald" (Samenleving 8-2) (schijnhuwelijk)

6.3 Globale beschrijving van het corpus

Omdat aan het begin van elke paragraaf in hoofdstuk 2 de teksten per onderwerp al beschreven worden, zal hier worden volstaan met een globale aanduiding van de indeling van de onderwerpen en de teksttypes.

De 14 teksten die gerangschikt zijn onder de noemer 'schijnhuwelijk' zijn vooral wat betreft het teksttype nogal uiteenlopend. Deze groep teksten bevat, behalve nieuwsberichten over het wetsontwerp, een tweetal columns en twee achtergrondartikelen die op juridische aspecten ingaan. Daarnaast is er nog een tekst waarin de vreemdelingenpolitie centraal staat en een tekst die de gevolgen van het wetsontwerp voor gemengde huwelijken in het algemeen centraal staat. Deze tekst had wellicht ook onder de noemer 'gemengde huwelijken' gerangschikt kunnen worden; omdat de titel verwijst naar het wetsontwerp m.b.t. schijnhuwelijken is deze tekst echter hier onder gebracht. Bovendien is er een gemeenschappelijke noemer, namelijk 'huwelijk en verblijfsvergunning'.

De zes teksten over kinderontvoering kunnen, naar hun inhoud, grofweg in twee soorten verdeeld worden. Enerzijds teksten waarin verslag wordt gedaan van individuele gevallen, anderzijds berichten die kinderontvoering als verschijnsel behandelen. Bij de groep over individuele gevallen is ook een tekst ondergebracht waarin geen sprake is van kinderontvoering, maar van de uitzetting van een baby. Deze tekst is hier ondergebracht omdat de positie van het kind in het gemengde huwelijk in deze tekst een belangrijke rol speelt.

Het gehele corpus bevat -met bovengenoemde kanttekening- slechts één tekst met als hoofdonderwerp gemengde huwelijken. Daarom neemt deze tekst een belangrijke plaats in bij de analyse. Het is van belang te kijken in hoeverre in deze tekst elementen terug zijn te vinden die in de berichtgeving over schijnhuwelijken en over kinderontvoering voorkomen. Hierop is ingegaan in paragraaf 2.2.

De categorie diverse onderwerpen bevat vier teksten waarin bi-culturele relaties slechts terloops genoemd worden. Een tekst is een portret van een in Nederland wonende Ghanees, een tekst gaat over een een Turkse gedetineerde, een tekst gaat over een uitspraak van de Hoge Raad over een aanklacht m.b.t. discriminatie van een reisbureau en een tekst gaat over gezinshereniging. De status van deze vier teksten binnen het onderzoekscorpus wordt in 2.5 besproken.

NOTEN

1. Dit artikel heeft als thema's huwelijk en verblijfsvergunning en de positie van het kind. Omdat dit laatste een belangrijke rol speelt in het bericht, wordt de analyse van deze tekst besproken in 4.4, de paragraaf over teksten over kinderontvoering (om redenen die daar nader uitgelegd worden). Deze tekst is daarom in deze overzichten meegerekend bij het onderwerp kinderontvoering.

LITERATUUR

Alphen, E. van (1987);
Bang voor schennis?; Inleiding in de ideologiekritiek; Hes uitgevers, Utrecht.
Bemmel, A. van (1990);
En een zoen van de juffrouw; De Barleaus-affaire in de media; in: Pheme nr.11.
Berg, H. van den & Veer, K. van der (1986);
Ideologie en massamedia; VU uitgeverij, Amsterdam.
Berg, H. van den (1992);
Racismeonderzoek en discours-analyse;Een analyse van Communicating Racism (1987) en Racism in the Press (1991) van Teun van Dijk; In: Migrantenstudies, jrg. 8, nr. 1, 1992.
Blommaert, J. & Verschueren, J. (1992);
Het Belgische migranten-debat; De pragmatiek van de abnormalisering; IPrA, Antwerpen.
Blommaert, J. & Verschueren, J. (1991);
The pragmatics of minority politics in Belgium; in: Language in Society, nr. 20.
Campschreur, W., Hak, T. & Top, B. (1985);
De bijdrage van Michel Pêcheux aan de diskoers-analyse; in: Krisis 20.
Costa, D. de (1989);
Sprekende stiltes; Een postmoderne lezing van het vrouwelijk schrift; Kok Agora, Kampen.
Coward, R.(19..);
Vrouwenverlangens; Feministische uitgeverij Sara, Amsterdam.
Dijk, T. van (1978);
Tekstwetenschap; een interdisciplinaire inleiding; Het Spectrum, Utrecht.
Dijk, T. van (1988a);
News as discourse; LEA publishers, New Jersey.
Dijk, T. van (1988b);
News analysis; Case studies of international and national news; LEA publishers, New Jersey.
Dijk, T. van (1987);
Communicating racism; SAGE publications, California.
Doppert, M. & Top, B. (1992);
Tussen missie en misser; aanbevelingen voor berichtgeving over migranten; Werkgroep Migranten en Media/ Ned. Vereniging van Journalisten, Utrecht.
Essed, P. (1988);
Understanding verbal accounts of racism; in: Text nr. 8 1/2, special issue.
Feder Kittay, E. (1988);
Woman as metaphor. Uit: Hypathia, vol.3.
Jansen, W. (1987);
De vele gezichten van de genus; Een agenda voor onderzoek naar culturele constructies van vrouwelijkheid en mannelijkheid. Uit: M. Brügmann (ed.); Vrouwen in Opspraak; Vrouwenstudies als cultuurkritiek; Sun, Nijmegen.

Knijn, T. (19);
Thoughts on Motherhood; Social dilemmas in images, attitudes and conventions; Proefschrift AlgemeneSociale Wetenschappen, RUU, Utrecht.

Koole, T. & ten Thije, J.D. (1990);
Misunderstanding intercultural communication; Towards an analysis of intercultural communication that is more than an analysis of misunderstandings; ...

Kress, G. (1985);
Ideological structures in discourse; in: Dijk, T. van (ed.); Handbook of discourse analyses, vol. 1, Academic Press, London-New York.

Kress, G. & Hodge, R. (1979);
Language as ideology; Routledge and Keegan Paul, London.

Lakoff, G. & Johnson, M. (1980);
Metaphors we live by; University Press, Chicago.

Levinson, S.C. (1983); Pragmatics;
Cambridge University Press, Cambridge.

Ortner, S.B. (1974);
Is female to male as nature is to culture?; uit: Zimbalist Rosaldo, Michelle & Louise Lamphere (ed.): Women, culture and society; Stanford University Press, California.

Rath, J. (1991);
Minorisering: de sociale constructie van etnische minderheden; SUA, Amsterdam.

Ronen, D. (1979);
The quest for self-determination; Yale University Press, New Haven/London.

Rubin, G. (1980);
De handel in vrouwen, in: Socialisties-Feministische Teksten 4; p. 196 - 253 (1975).

Schellens, P.J. & Verhoeven, G. (1988);
Argument en tegenargument; Een inleiding in de analyse en beoordeling van betogende teksten; Martinus Nijhoff, Leiden.

Stuurman, S. (1987);
De labyrintische staat; Over politiek, ideologie en mentaliteit; SUA, Amsterdam.

Spitz, E. (1991);
Onderzoek naar de berichtgeving over vluchtelingen 1984 t/m 1988; Wetenschapswinkel UvA, Amsterdam.

Zoonen, L. van (ed.) (1988);
Tussen plezier en politiek; Feminisme en Media; SUA, Amsterdam.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord

Samenvatting van het verslag . . . . . I-V

DEEL I

1. Probleemstelling 1
   1.1 Abstract & leeswijzer 1
   1.2 Inleiding 1
   1.3 De beeldvorming van bi-culturele relaties in de media 2

2. Analyses 9

   2.1 Etnische minderheden in de dagbladen 9
      2.1.1 Berichten over minderheden in binnen- en buitenland 9
      2.1.2 Het minderhedendebat 11
      2.1.3 Conclusies 12
   2.2 De berichtgeving over het gemengde huwelijk 15
   2.3 De berichtgeving over het schijnhuwelijk 23
      2.3.1 Analyse van "Nog snel even repeteren..." 24
      2.3.2 De nieuwsberichten over het wetsontwerp 30
      2.3.3 Columns, opinie- en achtergrondartikelen 33
      2.3.4 Conclusies 35
   2.4 De berichtgeving over kinderontvoering 38
      2.4.1 Analyse van "Dagje Efteling werd enkele reis Algerije" 39
      2.4.2 De overige berichten 42
      2.4.3 Conclusies 46
   2.5 Overige berichten 47
      2.5.1 Conclusies 49

3. Conclusies: Bi-culturele relaties als 'grensoverschrijders'. 53
   3.1 Het beeld van de autochtone vrouw 53
   3.2 Het beeld van de allochtone man 56
   3.3 Botsende machtsverhoudingen: De Nederlandse vrouw als grensoverschrijder 61

4. Discussie 65
   4.1 Beeldvorming en verandering 65

DEEL II

5. Discourse analyse 69
5.1 Mediatekst en ideologie 69
5.1.1 Ideologie als voorstellingen van menselijke en maatschappelijke verhoudingen 69
5.1.2 Ideologie en media 70
5.1.3 De bestudering van ideologie in het kader van de beeldvorming van biculturele relaties 71
5.1.4 Ideologie en kritiek; het belang van ideologieonderzoek 72
5.1.5 Ideologie en talige middelen 73
5.2 Methode 73
5.2.1 Semantische macrostructuur en Relevance 74
5.2.2 Classificaties 74
5.2.3 Stijl en retoriek 75
5.2.4 Macrostructuur versus superstructuur 76
5.2.5 Voorbeeldanalyse van de tekst "Wie verliefd is kijkt niet vooruit" 77

6. Het tekstencorpus 87
6.1 Inleiding/ werkwijze 87
6.2 Overzicht van alle berichten uit de onderzoeksperiode 88
6.3 Globale beschrijving van het corpus 91

Literatuur 93

ARTIKELEN

Trouw 9-10-1991 "Tabee taboe: Zakelijke discussie over minderheden" 8
Trouw 7-11-1991 "'Gemengd' huwelijk vereist kennis van elkaars cultuur" 14
Volkskrant 9-1-1992 "Nog snel even repeteren waar het portretje van vader staat" 22-23
De Telegraaf 7-10-119 "Dagje Efteling werd enkele reis Algerije" 37
Parool 2-11-1991 "Wie verliefd is kijkt niet vooruit" 86